

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПОДСТВО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

No. 12 (525), December, 1991, Vol. XLIV

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відп. Ред. і Літер. Ред. — мгр Ольга Керзюк
Технічний Редактор — Володимир Гуменюк

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. С. Караванський, мгр О. Коваль, проф. д-р В. Косик,
д-р О. Кушпета, інж. В. Олесків, д-р Б. Стебельський,
проф. П. Цимбалістий

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Тел.: 071 607 6266/7

Факс: 071 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом, не завжди відповідають
поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1991 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б.фр.	1200 б.фр.	250 б.фр.
Вел. Британія	ф.30.00	ф.16.00	ф.3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н.м.	65 н.м.	12.50 н.м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адре-
су Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 12 (525)

ГРУДЕНЬ, 1991

Річник XLIV

Зміст XII-ої книжки

VIII Надзвичайний ВЗ ОУН

МОЛИТВА НА ПОЧАТКУ VIII НВЗ ОУН	1411
ВІДКРИТТЯ VIII НАДЗВИЧАЙНОГО ВЗ ОУН	1413
ПРИВІТАННЯ З УКРАЇНИ	1418
А. Страттак: СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА (Доповідь)	1421
С. Побіда: ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ОУН (Доповідь)	1432
М. Степанківський: РОЗБУДОВА КАДРІВ ОУН — НАШЕ ВЕЛИКЕ ЗАВДАННЯ (Доповідь)	1438
М. Подільський: ЗА РЕВОЛЮЦІОНІЗАЦІЮ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ (Доповідь)	1441
ГОЛОВНІ ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	1448
ПОСТАНОВИ СТОСОВНО ПОЛІТИЧНОЇ ПРОГРАМИ ОУН	1455

Присвяти Покійним

Сл. П. ЗІНОВІЮ КРАСІВСЬКОМУ ВІД ПРОВІДУ ОУН	1463
В ПОКЛОНІ ВЕЛИКОМУ СИНОВІ УКРАЇНИ Сл. П. МИХАЙЛОВІ СОРОЦІ ВІД ПРОВІДУ ОУН	1465
ПОВЕРНЕННЯ НА БАТЬКІВЩИНУ ТІЛНИХ ОСТАНКІВ Сл. П. МИХАЙЛА СОРОКИ	1466
СЛОВО ПЕТРА ДУЖОГО НА ПЕРЕПОХОВАННІ ТІЛНИХ ОСТАНКІВ МИХАЙЛА СОРОКИ У ЛЬВОВІ 28 ВЕРЕСНЯ 1991 РОКУ	1468
П. Просвітянин: МИКОЛА ДУЖИЙ	1470

Поезія

Зіновій Красівський: МОЛИТВА — 1481; ДЕКЛАРАЦІЯ НАЦІОНАЛІСТА — 1481;
МОЯ ТРІЯДА — 1482; МЫ БІЛЬ — 1483; ПЕРЕСТОРОГА — 1484; МЕСІЯ — 1485.

Наука, дослід

Петро Одарченко: БІБЛІЙНА ТЕМАТИКА В ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (Закінчення, 3)	1487
Володимир Жила: ЛЕОНІД ПЕРФЕЦЬКИЙ	1495
Святослав Караванський: ПРАВОПИС — КЛОПІТ УСІХ	1501

Огляди, рецензії

Тарас Корінь: ДЛЯ НИХ ЗБРОЄЮ СТАЛА ПІСНЯ	1506
Присяжний Михайло: БЕРЕГІНЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ДУХУ	1510
Микола Щербак: «ЛИСТОЧКІВ ШЕПІТ НА КАЛИНІ»	1513

З листів до Редакції

Надія: ЛИСТ З УКРАЇНИ	1517
-----------------------------	------

• • •

ЗМІСТ ЖУРНАЛУ «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» ЗА 1991 РІК	1527
---	------

Одна з демонстрацій в Україні. Жовтень, 1991

VIII Надзвичайний ВЗ ОУН

МОЛИТВА НА ПОЧАТКУ VIII НВЗ ОУН

«Царю Небесний, Утішителю, Душе істини, що всюди еси і все наповняєш, скарбе дібр і життя подателю, прийди і вселися в нас — так, як Ти вселився в Апостолів у виді огнених язиків на Зелені Свята. Своєю силою Ти перемінив їх на мужніх і відважних Апостолів, які навернули весь поганський світ до Христової віри та покорили під свої ноги всякого врага і супостата. . .

Царю Небесний, прийди сьогодні і вселися в нас тут зібраних із рідної України та діаспори на цьому історичному Великому Зборі.

Наповни наші серця своїми дарами: даром мудрости, даром розуму, ради, кріпости і даром знання. . .

Великий і Всемогучий Боже! Зішли на нас із небес святу мудрість, що сидить поруч Тебе. Дай нам мудрість Твого уподобання. Дай нам мудрість Твоїх доріг і мудрість ходити стежками Твоїї святої волі. Дай нам, Боже, мудрість чуйности, уваги і обережності. Дай нам мудрість мужества і сили, нехай нас не звалить ніяка буря. Дай нам, Боже, мудрість Апостолів, Мучеників, Провідників. Дай нам мудрість відречення і пожертвования себе для народу свого. Дай нам мудрість жертви, хреста, мудрість крові пролити за волю України.

Дякуємо Тобі, Господи Боже, що Ти обдарив мудрістю наших Провідників, які вели і ведуть Організацію Українських Націоналістів простолінійним шляхом до світлої мети. Що вони під проводом Степана Бандери мали мудрість, силу і відвагу 30 червня, 50 літ тому, проголосити Акт Відновлення Української Держави, яку очолив прем'єр Ярослав Стецько, муж Божого Провидіння.

Дякуємо Тобі, Господи Боже, що ми дочекалися бути учасниками цього Великого Збору, який відбувається у підніжжі святих могил Степана Бандери й Ярослава Стецька. Вони для нас тепер так близькі. Ми відчуваємо їхню тут присутність. Їхні безсмертні душі є між нами. А з ними і душі Коновальця, Шухевича, сотки тисяч незламних борців-героїв легендарної Української Повстанської Армії і тих, що їх тіла спалені в німецьких крематоріях, і тих, що їхні кістки розсіяні по сибірських тайгах. Схилимо наші голови перед ними. Нахилимо наші вуха і слухаймо, що вони про-

мовляють до нас: стійте у вірі, йдіть прямим шляхом, що ми засіяли своїми кістками і зросили своєю кров'ю. . .

Докінчіть те, що нам не судилось довершити. Ми духом з Вами. Воскресення України вже близько!

Занесіть червоно-чорний прапор до Золотоверхого Києва, столиці Вільної України, і завісьте його побіч синьо-жовтого національного прапора з Володимирським Тризубом на горі, де був хрест апостола Андрея Первозванного.

Господи Боже, благослови цей Великий Збір своїми ласками і щедротами, щоби наші наради увінчалися успіхом, а Ти, Мати Божа, Царице України, прийми нас під Свій Покров.

Призиваю Боже благословення Отця і Сина і Духа Святого, хай зійде на вас і перебуває у вас завжди нині і повсякчас, на віки вічні. Амінь».

о. А. Б. Гирвиця

ВІДКРИТТЯ VIII НАДЗВИЧАЙНОГО ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОУН

Дорогі Подруги і Друзі!

Відкриваючи VIII Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів, скликаний згідно з Устроєм ОУН, розділ IV, параграф 7, я сердечно вітаю всіх учасників цього найвищого форуму Організації, які прибули з різних континентів і країн. Особливо гаряче вітаю наших Подруг і Друзів з Рідного Краю і з сусідніх країн, з першого фронту боротьби української нації за волю і державну самостійність, які на протязі довгих десятиліть гордо і непохитно несли священний прапор української визвольної революції і донесли його несплямленим до сьогоднішніх днів. Ваша всеціла відданість українській справі, героїчна боротьба в найбільш несприятливих умовах, Ваші терпіння і довголітні поневіряння по ворожих тюрмах і концтаборах створили сильну моральну і політичну базу для нових поколінь українських борців-націоналістів, які сьогодні масово включаються у боротьбу за ідеали нації. Для тих, що на чужині, Ви були джерелом віри в неминучу перемогу української правди на українській землі і джерелом сили у довголітній праці для добра української визвольної справи серед вільних народів західного світу. Глибокий поклін, честь і слава Вам, дорогі наші Подруги і Друзі — українські націоналісти-революціонери з рідних земель!

Сердечно вітаю всіх делегатів цього Надзвичайного Великого Збору ОУН з усіх країн нашого поселення, старших і молодших, наших Сеньйорів і тих, що в умовах чужини молодими юнаками включилися в лави ОУН для боротьби за українську державу. Всі ви пройшли нелегкий шлях, але з честю виконали взяті на себе завдання і видержали на своїх стійках до нинішнього часу. Це великий життєвий подвиг кожного чи кожної з Вас, а теж наш спільний подвиг, що об'єднані великою ідеєю українського націоналізму і організаційною структурою можемо впевнено вступати у черговий, може вирішальний етап боротьби української нації за волю і державну незалежність.

Цей Великий Збір відбувається у століття з дня народження основоположника і першого Голови Проводу ОУН сл.п. полк. Євгена Коновальця і в п'яту річницю смерти сл. п. Ярослава Стецька, Голови Проводу ОУН, Президента АБН і Голови Українського Державного Правління, двох великих державних Мужів України,

які в найважчих часах існування української нації змобілізували її до активної боротьби за свою державу і винесли українську справу на міжнародний форум. Їхні світлі дороговкази просвічують нам і майбутнім поколінням правильний шлях до досягнення остаточної мети.

Відбуваємо цей Великий Збір ОУН у 50-ліття відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 року і покликання Національними Зборами Українського Державного Правління на чолі з Ярославом Стецьком, що започаткувало нову героїчну епоху збройної боротьби української нації в обороні своєї держави проти двох імперських потуг — нацистської Німеччини і большевицької Росії. Цей історичний чин української нації, що його ініціатором і надхненником була ОУН під проводом Степана Бандери, а який безсмертною славою вкрили і кров'ю освятили воїни УПА і члени революційного підпілля ОУН під проводом свого легендарного командира ген. Романа Шухевича-Чупринки, простелив шлях до перманентної боротьби народу за волю і державну самостійність України на дальші десятиліття аж до сьогодишнього часу. З духа печаттю великих сподвижників української національної ідеї — митрополитів Липківського і Шептицького, патріярха Йосифа Сліпого, Петлюри, Донцова, Єфремова, Коновальця, Бандери, Шухевича, Стецька і цілої когорти провідних і рядових членів Української Визвольної Революції, український народ сьогодні, а з ним і Організація Українських Націоналістів, знову станули на шлях активної боротьби за УССД.

Великі, кардинального значення зміни, які наступили в світі, а особливо в комуністичній російській імперії в останніх роках від часу VII Великого Збору ОУН, зумовили скликання, згідно з Устроєм ОУН, цього Надзвичайного Великого Збору. Його завданням буде проаналізувати ці зміни, їхні причини і наслідки у світовому засягу, а особливо теперішнє становище в нашій Батьківщині. Банкрутство комуністичної ідеології і побудованої на ній імперської большевицької системи досягає свого завершення. Частина підневільних народів у Східній Європі і в інших частинах світу вже усамотійнилася, інші голосно заявили перед світом своє право на державну незалежність, а між ними й український нарід. Але московський імперський центр шукає нових ідей з метою вдержати свою імперію в межах теперішнього СРСР і мобілізує для цього всі свої сили. Отже, наша боротьба ще не закінчена, вона щойно набирає на силі з обох сторін. І у цих нових обставинах, які заіснували, коли є можливість практичної координації визвольних сил української нації в Україні і в діаспорі, як і сил всіх поневолених народів, потрібно знайти якнайкращі прийоми цієї боротьби, її стратегію і тактику, щоб у цей вирішальний час

змобілізувати весь український нарід під визвольні прапори державної незалежності. Роля ОУН під цю пору є велика, враховуючи її досвід боротьби, її ідейно-політичні принципи, програму державного будівництва і потенційно великі кадри одностайців. Як така, ОУН має потрібні кваліфікації і сили, щоб стати в авангарді боротьби української нації за волю і державність. Завданням цього Великого Збору буде довести до ідейної, політичної, організаційної єдності всіх розпорошених дотепер наших членів і прихильників, всі наші кадри, щоб могли вести одну політику на внутрішньому і зовнішньому відтинках. Під цим кутом повинен бути обраний Головний Провід і інші керівні органи ОУН, які заступали б наші кадри в Україні й діаспорі.

Це, в основному, ці найважливіші питання і проблеми, задля котрих є скликаний цей Надзвичайний Великий Збір ОУН, але одночасно всі інші справи, що є в компетенціях Великого Збору, можуть і будуть поставлені на порядку нарад.

На початку наших зборових нарад, вшануймо світлу пам'ять і віддаймо поклін Провідникам Української Національної Революції — Петлюрі, Коновальцеві, Бандері, Шухевичеві і всім відомим і невідомим членам ОУН, усім українським патріотам, які відійшли у вічність від останнього VII Великого Збору ОУН:

ПРИШЛЯК Євген, Провідник КП ОУН в Україні, 1987;

ЗАБЛОЦЬКИЙ Юліан, Член Проводу ОУН, член УДП, В. Британія, 1988;

ОСІНЧУК Роман, Член УДП з 1941 р., США, 1991;

МАЛАЩУК Роман, кол. Член Проводу ОУН, Член ГРади ОУН, Канада, 1991;

ВЕНГЛЬОВСЬКИЙ Юрій, Член ГРади ОУН, Т. П-к ОУН, Австралія, 1989;

ШПОНТАК (ЗАЛІЗНЯК) Іван, Шеф Штабу УПА-Захід, провідний Член ОУН, Словаччина, 1989;

КОЧКОДАН Іван, провідний член ОУН, Україна, 1990;

МАТЛА Олександр, кол. Член Проводу ЗЧ ОУН, Член ТП ОУН, Канада, 1987;

МАТЛА Ірина, член ОУН, Канада, 1987;

КОВАЛЬСЬКИЙ Петро, Член Головного Штабу СБ ОУН, Член ТП ОУН, Канада, 1988;

КУШНІР Михайло, Член ГРади ОУН, США;

ІЛЬКІВ Андрій, Провідний Член ОУН, Україна, 1991;

СВЕНЦІЦКА Віра, член ОУН, культурна діячка, Україна, 1991;

РОМАНЕНЧУК Богдан, Провідний Член ОУН, культурний діяч, США, 1989;

- ШЕВЧУК Павло, Провідний Член ОУН, Канада, 1989;
КУДЛИК Теодор, кол. Член ТП ОУН, В. Британія, 1990;
КОТУХА Василь, Воїн УПА, великий добродій ОУН, В. Британія, 1988;
ЕНСЕН-ПОЛТАВА Леонід, Провідний Член ОУН, письменник, США, 1990;
РАК Ярослав, Провідний Член ОУН, США, 1990;
СОЛОНИНКА Василь, кол. Член ТП ОУН, Канада, 1990;
ШЛЯХЕТКО Осип, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1990;
ЛИТВИН Василь, кол. Т. П-к ОУН, Австралія, 1990;
ПЕЛЕХ Теодор, Провідний Член ОУН, Німеччина;
КОЛІШКО Микола, Провідний Член ОУН, Німеччина, 1990;
МОСА Володимир, Провідний Член ОУН, Німеччина, 1990;
ЧУБАТИЙ Олесь, Член ТП ОУН, Австралія, 1989;
БОЙКО Роман, Провідний Член ОУН, Австралія, 1991;
ЛУЦИШИН Федір, Провідний Член ОУН, США;
РИБЧУК Богдан, Провідний Член ОУН, США;
БАЧАРА Микола, Провідний Член ОУН, США;
СЕМАНІШИН Микола, Провідний Член ОУН, США;
КОСТИК Володимир, Провідний Член ОУН, США, 1990;
КУШНІР Омелян, Член ТП ОУН, Канада;
ГУТА Матей, Член ТП ОУН, Канада;
БОЙКО Іван, Член ТП ОУН, Канада;
БОЙЦУН Роман, Член ТП ОУН, Канада;
ТАТЧИН Володимир, Провідний Член ОУН, Канада;
ХИМКО Теодор, Провідний Член ОУН, Канада;
КОРДА Іван, Провідний Член ОУН, Канада;
КУПЧАК Василь, Провідний Член ОУН, Канада;
ГИРАК Василь, Провідний Член ОУН, Канада;
ЯРІШ Ігор, Провідний Член ОУН, Канада;
ШУМСЬКИЙ Петро, Провідний Член ОУН, Канада;
СЛЮСАРЧИН Степан, Провідний член ОУН, Канада;
БЕНДЮГА Олег, Провідний Член ОУН, Канада;
ВАНЧАРСЬКИЙ Василь, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1988;
НЕШОТА Володимир, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1988;
МУДРИЙ Йосиф, молодий Член ОУН, В. Британія, 1988;
БОЙЧУК Василь, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1988;
ІЛЮК Юрій, Провідний Член ОУН, Шотландія, ВБ;
КРИВОНОС Анатолій, Член ОУН, В. Британія, 1989;
ВОЛОЩУК Василь, Член ОУН, В. Британія, 1989;
МОГИЛЕВИЧ Теодор, Провідний Член ОУН, 1990;
КУНДИРЕВИЧ Микола, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1990;

ДЯКІВСЬКИЙ Юрій, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1990;
ДЕМКІВ Василь, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1990;
СЕНІВ Любомир, молодий Провідний Член ОУН, В. Британія, 1990;
ОСЛАВСЬКИЙ Василь, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1991;
КУЛИНИЧ Володимир, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1991;
ПАВЛІВ Дмитро, Провідний Член ОУН, В. Британія, 1991;
МАЦУСЬКИЙ Іван, великий добродій для цілей ОУН, В. Британія, 1989;
КОВИЛЯНСЬКИЙ Антін, Провідний Член ОУН, США, 1991;
КОЛОДІЙ Марія, член ОУН, Канада, 1991.

Згадаймо і пом'янім безчисленні жертви Чорнобильської катастрофи, спричиненої злочинною політикою московської окупаційної влади в Україні.

Хай вічною і славною буде їхня пам'ять в українському народі!
Дорогі Подруги і Друзі!

Стверджую, що VIII Надзвичайний Великий Збір ОУН був скликаний мною, як Головою Проводу ОУН, в порозумінні й узгодженні з Проводом ОУН згідно з Устроєм ОУН й у приписаному Устроєм часі і формі і що присутні на ньому делегати творять потрібний кворум для правосильности відбуття Надзвичайного Великого Збору ОУН і всіх його вирішень та постанов.

Складаючи на Ваші руки одержаний на VII Великому Зборі мандат для Проводу ОУН, Головної Ради, Головного Суду і Головної Контролі ОУН, проголошую VIII Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів відкритим.

Степан Орлик
Голова Проводу ОУН

ПРИВІТАННЯ З УКРАЇНИ

Шановний Друже Голово!
Шановні Друзі!

Уклін Вам і привітання з рідної землі, України, від друзів, одномудців, з якими Вас об'єднує єдина ідея, єдина мета.

Ми є свідками великих перемін у співвідношенні сил у світі, зокрема перемін, які сталися за останні роки в Україні. В зв'язку з цими перемінами перед нами виникають завдання великої ваги, лягає на нас відповідальність за прийняття рішень і їх реалізацію.

На мою думку, найважливішим завданням у наші дні є: вивчити і збагнути ситуацію, яка склалася в Краю, пильно стежити за швидкими перемінами в політичному, культурному і економічному житті на Україні, правильно оцінити ситуацію і визначити свою позицію. На жаль, в діаспорі і в Краю нема більш-менш єдиної позиції в принципових питаннях, по-різному тлумачаться і оцінюються переміни, ще більше розходжень є в методах боротьби. І хоч єдність в політичній боротьбі взагалі, зокрема в боротьбі за державність — велика рідкість, у нас, українців, у наш час позиції різних політичних структур доходять до діаметрально протилежних. Плюралізм партій і думок в суспільному житті в загальному — явище нормальне, і все ж таки треба прикласти всіх зусиль, щоб знайти те спільне, що може нас об'єднати і згуртувати здорові сили для консолідації дій, щоб спільно будувати наше суспільство і державу.

Нам постійно треба пам'ятати про те, що ворог не спить, що ця розгуртованість, ці міжконфесійні конфлікти та інші негативні явища в Краю — це результат наполегливої роботи Москви (Центру). Отже і ворожу тактику треба вивчати, щоб протидіяти їй.

Велику увагу треба приділяти Східній Україні. Там не лише советська влада вела нищівну політику по відношенню до народу України десятиліттями — російська імперія століттями гнобила наших братів-наддніпрянців, придушувала найменший прояв національної свідомости. То чи слід нам сьогодні дивуватися, що відродження на цих землях йде повільними темпами? З особливою увагою треба віднестися до їх потреб, треба всіма можливими засобами допомогти розвитку свідомости того, чий вони діти, хто їх діди, треба повернути їм їх історію, традиції. В цій роботі величезні перешкоди чинять вороги різних мастей, для чого викори-

стовують і тих, хто міг би бути на нашому боці. У них є терпець боротися за кожну душу, особливо тепер, коли втрачають авторитет, впливи і людей.

Чи не пора нам перейняти зброю ворога в досить сприятливий для нас час? Здобувати прихильників наших ідей. Загляньмо в минулі роки. Ми трохи забули, що починали з нуля, і недооцінюємо ті досягнення, які сьогодні якби втратили свою вартість. Дехто вважає, що ми сьогодні маємо те, що дали нам партократія і Горбачов, тобто, що дозволили. А чи так уже й добровільно давали вони нам те, що ми маємо? Чи не змушені вони були випускати пару, щоб уникнути вибуху? Врешті, чи хотів Горбачов тої ситуації, яка склалася? Нас сьогодні не задовільняє лише символіка, мітинги і можливість вільно висловлюватися, і це добре, але не слід недооцінювати вклад у відродження тих, які захищали нашу мову, боролися за її вільний розвиток; не можемо забувати, як калічили людей, які воювали за відновлення символіки, тих, які перші заговорили про наших героїв 40-х років та ідеї, за які вони вмирали, про ОУН і її провідників. Тепер уже і на Сході не бояться говорити про націоналізм і Самостійну Україну. Все це — досягнення, які треба було завойовувати.

І якщо ми сьогодні ще не готові до рішучої боротьби, то причину цього треба шукати не лише в недоліках роботи активних борців за волю народу чи в помилках окремих політичних структур, а в першопричині цих явищ — у внутрішній політиці Москви.

Здавалося б, що маємо свою владу в Галичині (і це заспокоїло галичан), а тим часом ворожа рука невидимо вертить свою чорну справу, використовуючи фактичну владу. Бачимо, які мінімальні досягнення Народної Ради у Верховній Раді, як 'блюкуються пропозиції Демократичного блоку, як гальмуються здійснення деяких позитивних постанов. Мабуть, єдиним досягненням демократичних депутатів є те, що вони використали трибуну для посилення процесу відродження, а деякі сміливі виступи допомогли заляканим землякам визбутися страху. З другого боку, люди якби втратили активність, бо, мовляв, Народна Рада за них бореться. Ще гірше те, що велика кількість українців повірила в те, що парламентомським методом боротьби можна досягнути незалежну Україну. На жаль, і самі демократичні депутати вірять у це.

Є й інші крайності — надмірний радикалізм, який приносить справі шкоду, причому нелегко збагнути, хто цю шкоду робить несвідомо, а хто свідомо виконує ворожий задум

Хочеться звернути вашу увагу на одну з важливих перемін у Краю, яка мала б змінити орієнтацію ОУН. Якщо до 1939 р. і в 40-і роки визвольних змагань ОУН в основному орієнтувалася на

селянство, то зараз ми маємо іншого селянина. Не випадково в час передвиборчої кампанії в Ради демократичні кандидати спрямували свої сили на міста і саме там мали найбільшу підтримку з боку робітників та інтелігенції. Партократи досить легко схилили селян на свій бік різними обіцянками, і селяни йшли на цей гачок, хоч нерідко обіцянки не виконувалися. Є й свідомі селяни, але їх, на жаль, меншість. Село змінилося ще й тому, що за останні роки наживається на кризовій ситуації. В робітничому середовищі завважаються позитивні тенденції, свідомість зростає швидкими темпами. В цьому легко переконатися, коли порівняти політичну активність донецьких шахтарів торік і цього року. Про це говорить і зустріч страйкарів у Києві ц.р. з головою АБН-у і членом Проводу ОУН п. Ярославом Стецько. Отже — лицем до робітників, не зрікаючись праці над відсталим селянством.

Є у нас чудова молодь. Вона чи не перша вирвалась з-під ворожих впливів, якщо не рахувати тих найсвідоміших, що пройшли пекельні випробування. Горнеться молодь до знань, прислуховується до старших, шанує традиції, проявляє ініціативу. Частина молоді в своїх діях хоче бути цілковито незалежною. Власна ініціатива — добра річ, але не враховувати досвід старшого, загартованого в боях покоління, ще й такого, що йде в ногу з часом — незакостенілого, — не слід.

Гадаю, що я не відкрила Америку. Йдеться про те, щоб наші друзі з діаспори краще вивчили ці процеси, що відбуваються у нашому суспільстві.

Важливою є увага до рухів меншостей на Україні. Про них нам також треба знати більше. Контакти з Краєм мають велике значення, але не треба обмежуватися зустрічами з окремими особами, треба йти в народ.

Про вас і про вашу роботу у нас ще менше уявлення, ніж у вас про Край. Сподіваємося тут ближче ознайомитися з вашими проблемами. Взаємодопомога, об'єднання наших зусиль прискорять досягнення кінцевої мети — УССД.

Слава Україні!

А. СТРАТТАК

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА (Доповідь)

I

В найпоширенішому значенні під стратегією треба розуміти вміння, мистецтво керувати суспільною, політичною боротьбою. Конкретніше можна визначити стратегію ще такими словами: мистецтво вести групу осіб, об'єднаних спільною ідеєю, організуючи їхні сили і засоби в такий спосіб, щоб дана група осіб досягнула жаданої мети. Отже, стратегія становить генеральну й незмінну лінію, на якій зійшлися одностуді спільної ідеї. Натомість, тактика означає визначення методів, шляхів, засобів, форм боротьби, що найбільше відповідають конкретним обставинам у даний момент і забезпечують *стратегічний* успіх.

Наповняючи цю «формулу» змістом, треба окреслити ту об'єднуючу силу, яка здатна гуртувати навколо себе найбільшу кількість прихильників і яка для них стає метою, задля котрої вони ладні докласти всіх, навіть надзвичайних зусиль. Для політичної організації як наша така ідея — це націоналізм, цебто політичний рух, який прагне здійснення права на державну незалежність, коли вона (державність) у небезпеці або коли ця державність придушена іншою нацією. В нашому випадку мова йтиме про визвольний націоналізм українського народу, який історично виник на стрілецькій традиції і який змагає до відновлення української повноцінної державности. Право України самовизначитися державно ґрунтується на історичній волі українського народу і на справедливості як вищій мудрості буття. Це право не слід плутати зі змінними настроями людей або хвилювою волею мас, тим паче мас і людей «забамбулених» доктриною чужої державности, імперської, накиненої насильницькими методами.

Наша стратегічна, незмінна і найвища мета — здобути Українську Державу:

незалежну і суверенну, де вся влада від народу й для народу;
національну, тобто державу українського народу, де автохтонний український народ є паном у своїй хаті і єдиним володарем й де представники інших народів на правах шанованих громадян користуються правами національних меншостей;

демократичну, де влада здійснюється за допомогою представ-

ницьких інститутів сучасної цивілізованої нації, через парламент і різні форми місцевого врядування;

правову, де в основу співжиття громадян покладено примат права і закону.

Ми мріємо про Українську Державу, в якій будуть створені умови для вільного громадянського суспільства, де вільно розвиватиметься інформаційне суспільство, де суспільство буде відкритим до світу — до західного й східного, бо нас поставлено на схрещенні шляхів саме цих двох світів. Ми за те, аби побудувати державу економічно багату, процвітаючу й високорозвинену, екологічно чисту, щоб у ній могли виростати здорові й творчі покоління. Прагнемо, аби Україна стала без'ядерною країною у колі держав, які сповідуватимуть таку саму політику стосовно атома — мирно використовувати в економічних цілях, ліквідувати як засіб масового знищення. Зі сусідами хочемо встановити доброзичливі й партнерські взаємини на взаємовигідних засадах з гарантуванням непорушності нинішніх кордонів, але з особливим піклуванням про національні меншості на територіях, які є за кордонами української держави. Ми за політику миру і співпраці, за стабільність, виходячи насамперед з інтересів власної держави й враховуючи вимоги мирного співіснування та співпраці в різних наднаціональних організаціях і структурах, зокрема тих, що стосуються безпеки. Позабльоківість і постійний неутралітет у міжнародних стосунках не відповідає ні потенціально можливостям, ні державним інтересам, ні історичним даним українського народу. Утвердження і постійне щоденне будівництво незалежної і суверенної держави вимагає активної співучасті України в міждержавному спілкуванні на всіх рівнях і в усіх сферах.

II

В чому виявляється, тобто конкретизується бездержавність України, яка датується нападом на УНР большевицьких полків у 20-му році? Розглянемо зовнішній і внутрішній аспекти цієї бездержавності.

З зовнішнього боку це, насамперед, повна й довголітня ізоляція України від решти світу, навіть від своїх безпосередніх західних сусідів. Це призвело до того, що під оглядом культурним, освітнім, економічним — майже в усіх сферах розумової і вольової діяльності Україну не лише затримано в органічному розвитку, а її відкинуто на кілька десятків років назад порівняно з високим рівнем розвиненості країн Європи й Північної Америки. Це має за наслідок, що світова громадськість про Україну не знала майже нічого, натомість вона мала про неї стереотипне, упереджене знання як про певний географічний простір, заселений ближче

неозначеним російськомовним етносом, як про багатий колоніальний додаток до Москви. В політичній свідомості Заходу Україна не існувала як самостійний суб'єкт міждержавного спілкування, прикладом чого послужить відсутність України сьогодні в процесі вироблення механізмів у сферах безпеки та співпраці в Європі. (Мала Албанія обігнала Україну в цьому відношенні).

Рупором державницьких і самостійницьких прагнень на міжнародній арені в останні десятиліття була українська політична еміграція в західній діаспорі, насамперед революційна ОУН. За допомогою її явних структур, зокрема ОУВФ, АБН, ЕРС українське питання постійно виносилося на сторінки преси, на міжнародні політичні форуми, в кабінети міністерств країн нашого розселення. Цю діяльність слід тепер відповідно підсумувати, удокументувати й подати до відома широкої громадськості на рідній землі, зокрема тих сил, які посвятили себе розбудові зовнішньої політики, адже не треба будувати зовнішню політику на порожньому місці.

Катастрофічний вибух, який стався 26 квітня у четвертому реакторі Чорнобильської АЕС, був тим страшним сигналом, який збудив Україну з її смертоносного сну і привернув до неї, до її трагедії й жахливого колоніального стану, увагу світу. Особливо гірко, що світ побачив Україну знову в чорному траурному одязі, не збуджену з політичної волі кращих її представників, а з бажання обанкроченої комуністичної еліти. Чорнобильська катастрофа може послужити мірилом того, як червона імперська система й демократичний Захід ставляться до України, до її біди, зокрема, до аналізу причин цього лиха і запропонованих методів ліквідації наслідків радіаційного забруднення. Досі усі зацікавлені в чорнобильській катастрофі сторони вперто зберігають таємницю про те, що до вибуху реактора дійшло внаслідок експериментування у військових цілях. Стався черговий комуністичний та імперський експеримент на знесиленому організмі українського народу.

У XX столітті Україна стала полем цілої низки експериментувань, надуманих і виконаних з наказу московського імперського центру з єдиною метою: зламати природну і Богом дану волю українського народу до державного волевиявлення, використати людські й матеріальні ресурси нашої батьківщини для задоволення, збагачення і зміцнення імперських апетитів Росії. Мілітаризація промисловості, насильна колективізація, теорія злиття народів і взаємозбагачення культур, яка вилилася у всеохопну політику русифікації, штучна міграційна політика, драконівська репресивна машина — все це та інші заходи призвели Україну до межі її біологічного, екологічного й історичного існування, за

якою їй грозить перспектива — зникнути як самобутня нація, розчинитися в магмі великоросійського імперського моря.

III

Заки підійти до завдання переустрою існуючої політичної системи, треба зупинитися на питанні про те, хто й що є ворогом українського державного самостійництва. Це класичне питання про «образ ворога». В політичній боротьбі без ясного визначення «ворога» не можна обійтися, воно допомагає чітко усвідомлювати природу цього ворога й небезпечність його існування на Україні для її прагнення не лише до вижиття, а й до повнокровного державного життя.

Найгрізнішим і смертельним ворогом української державности є, з одного боку, російський імперіялізм з його великопростірними й антиукраїнськими концепціями, та комуністична колективістська ідеологія, як вияв російської духовости — з другого боку. Сьогодні комуністичну ідеологію, яку оголошено як скраховану, намагаються заступити («перебудувати») елементами, які мають справити враження демократичности та запровадження нового економічного й політичного «мислення», з тим, що ці нові елементи покликані перш за все зберегти унітарну структуру імперської держави, перевагу російського політикуму в усіх ділянках імперського будівництва, закамують під словоблудними проектами нібито «оновленої федерації», або й світових тенденцій до створення наднаціональних структур.

Отже, в яких формах та особах втілюється в життя нинішній «образ ворога» для українця-самостійника? Хто є носіями цієї «ворожої маски»? Ворог української державности виступає у різних формах, він проник у різні життєво важливі ділянки суспільного життя і таким чином паралізує, зупиняє думку про необхідність творити Українську Державу одразу. Він проник у психологію українця, послаблює його волю. Він присутній у науці, у духовній та виховній сферах діяльності, яка повинна б велику частину своїх ресурсів ставити до послуг для розбудови інститутів суверенної державности. Його підтримують усі структури унітарної (централізованої) імперіальної держави, насамперед КПСС з її республікансько-територіальними філіялами; армія, сили охорони правопорядку, КГБ; митний і політичний кордон; економіка, велика частина якої мілітаризована; остання, але не менш важлива структура — це РПЦ. Усі ці структури, попри «перебудову», що принесла лише певну лібералізацію в інформаційній політиці та царині громадської ініціативи, досі живі й складають кістяк системи.

Єдина організована сила в ССРСР — це компартія, що фактично

й практично становить державу в державі. Партійний квиток надалі залишився отою магічною паличкою, за допомогою якої можна отримати упривілейований доступ до корита; для наповнення цього «корита» працює вся централізована розподільча система. Населення, якому протягом десятиліть убивали охоту виявляти ініціативу і яке перебувало в атомізованому стані, досі не вміє організуватися в суспільні прошарки. Міцними залишилися й корпоративні структури професійно-станового профілю (юристи, письменники, працівники кіно, працівники науки й культури, професійні спілки). За відсутністю права на власність усі вони здані на ласку єдиного власника усіх дібр — державу-компартію.

Система після понад 70 років вичерпала себе, загнила й розпадається. Перебудувати її, оновити її, еволюціонувати її вже неможливо (з мертвого нічого не може еволюціонувати в живе, життєздатне нове). Усе це словесна еквілібристика. Єдина рецепта для виходу не з кризи, а з катастрофи — це радикальне, догрунтовне оздоровлення національного організму й побудова нової української держави з самих основ. Це процес, безперечно, болючий, трудний, він вимагає духовних зусиль і посвяти не одного покоління. Це процес поступовий і революційний в тому сенсі, що він перетворює відгниваючі структури й заступає їх новими, які надихані новим змістом, новою соціальною енергією. Це процес революційний ще й в тому значенні, що він не виключає збройного захисту здобутків революційних змагань, і для цього потрібно з самого початку організувати свої власні збройні сили. Таке розуміння революційності не однозначне з закликком до повалення існуючої системи без достатньої ідейно-політичної і кадрової підготовки. Новітня українська революція належить до категорії перманентних революцій, яка почалася з 1917 року і завершиться в майбутньому проголошенням вільно й демократично обраним парламентом державної незалежності України. А її — державну самостійність — закріплять договори про мирне й добросусідське співіснування з нашими сусідами та іншими народами світового співтовариства.

На шляху заміни старої, здискредитованої політичної еліти представниками нової державницької еліти існують критичні моменти, які характеризують перехідний етап до досягнення й утвердження повного й реального державного суверенітету. І належить до завдань політичних керівників зважати на ці труднощі, які можуть завалити здобутки революційних змін і повернути курс на реставрацію старих, віджилих структур. Політики мають проявляти мудрість у своїх діях як стосовно ворогів, так і супроти політичних противників, які прагнуть до спільної мети, але обрали інші методи дії.

IV

Нинішній етап революційних процесів на батьківщині є відмінний від усіх попередніх, також від періоду 40-50 років, від т. зв. дисидентського етапу. Він має свої специфічні особливості, які обумовлюють нинішній вибір тактичних кроків. Уперше за всю історію XX ст. українська нація, основна маса якої знаходиться на об'єднаній території в межах УРСР, має змогу згуртуватися, консолідуватися навколо великої, почесної і святої ідеї створення Української Держави і творення її чистими руками. Зі селянської нації ми стали модерною нацією з високим відсотком урбанізованого населення, з великим прошарком технічної інтелігенції. Ми — нація, в чужорідній системі адміністрування якої працює великий відсоток українців і де менший відсоток громадян інших національностей має можливість приєднатися до великої ідеї української державності. Розхитання імперської системи уможливило частині активної верстви теперішнього українства проникнути в існуючі структури й повести певну працю на різних рівнях відмираючої системи влади, принаймні працю пропагандивного характеру. Підтримуємо всі заходи, спрямовані на усунення комуністів від політичної влади, прагнемо в щоденній політичній праці реалізувати ідею побудови української національної демократичної держави.

За політичну владу треба змагатися.

Прикладом нехай нам послужить розстановка сил у місті Стрий, де при владі національно свідомі політики: представники молодого покоління, під опікою речника старшої націоналістичної генерації, відсувають комуністів з впливових позицій, налагодили добрі контакти з місцевим 20-тисячним гарнізоном (дають їм патріотично-культурні розвагові програми), допомагають літературою й братам на східній Україні. Коли цей приклад поширити на всю територію України, то можемо спокійно сказати, що з України прогнано ворога і що процес побудови своєї держави вийшов зі свого першого, основоположного етапу. ОУН і в минулому реалізувала тезу про будівництво держави знизу, покладаючись на власні сили, створюючи факти суверенного державного будівництва.

Сьогодні попри законодавчу, судову й виконавчу владу існує ще й так звана четверта влада, тобто влада впливу на думки людей засобами масової інформації. Коли мова про вагомість великої української ідеї, про значення слова як елементу освідомлення широких верств народу, як засобу політичної боротьби з ворогами й супротивниками, то ми повинні докласти максимальних зусиль, аби опанувати за всіляку ціну цю владу. Здобувши її, ми проламаємо монополію компартійної преси й КГБ на інформацію. Сьогодні твердження про те, що хто в СРСР контролює інформацію, той має владу, належить до гіркої дійсності. Творення власної

економіки, національних Збройних Сил, державних контрольованих кордонів України, національної грошової одиниці — все те буде можливим лише за умов свободи інформації, побудови громадянського суспільства, політичного плюралізму, демократичного представницького політичного ладу, співпраці з іншими державними народами.

V

Перед поневоленими в ССРСР народами, перед Росією стоїть неунікненне питання: чи можна примирити далі існування Російської червоної імперії з історією, яка невблаганно вчить, що кожна імперія приречена на розвал — повільний (Римська імперія) або швидкий (Австро-Угорська). Не підлягає сумніву, що наші нащадки сприймуть незалежність Литви так, як ми сьогодні сприймаємо самостійність Фінляндії або Польщі, колись окупованих Москвою. Багатьох лякає перехід до майбутнього національно-державного утворення. Комунізм советського зразка зробив усе, щоб цей процес був надзвичайно болючим: так побудована централізована державна економіка, так проведено адміністративні кордони, так розселено людей, так деформовано національну і політичну свідомість окупованих народів. Тому завдання політиків полягатиме в тому, аби полегшити пологові муки. Центральна московська влада має нарешті усвідомити безперспективність боротьби з історією, безглуздість опору процесові перетворення республік унітарного державного утворення на незалежні суверенні держави. З іншого боку, національні еліти республік мають відчутти ритм крокування до незалежнення себе від центру; щоб відчутти пульс часу, треба змагати до гуртування якнайбільшої кількості громадян України до великої ідеї її державності. В політичній боротьбі маємо орієнтуватися на перемогу нашої найвищої ідеї (одна політична сила мусить заступити іншу), прагнучи домовленості і компромісів у міжнаціональних міждержавних питаннях.

Було зроблено спробу за допомогою референдуму зберегти «паперову єдність» ССРСР і таким чином зарадити всім бідам, які роз'їдають цю імперію. Референдум закінчився — національне питання далі осталося нерозв'язаним. Врешті-решт, як відзначив один проникливий політичний оглядач, можна всенародно проголосувати і за збереження вічної зими на всій території ССРСР, однак літо не рахуватиметься з висновками такого референдуму. Історія виявить свою сувору натуру не так хутко і не так явно, як закони природи, але й вона — історія — рано чи пізно мстить за насильство над собою. Історія національно-визвольних рухів показує єдину висхідну лінію розвитку. Звичайно вони зароджувалися спершу з вимог культурної автономії, відтак декларувалися

необхідність забезпечення регіональної економічної самостійності, а завершувалися вони — ці рухи — програмами з домаганнями повного й реального державного суверенітету. Така є природна ескаляція домагань — все прагне до досконалости, завершености, в тому числі й національна свідомість. Єдина етнічна й історична територія, органічно розвинена національна культура, власна економічна база і в додатку якась, хоча й куца, але своя адміністративна автономія — все це неначе цеглинки, які, поскладені, дозволяють народам повніше усвідомити себе як самобутню національну цілісність. І чим глибший розрив між національною самосвідомістю народу і його політичною незалежністю, тим сильніше прагне такий народ до державної незалежності.

VI

Кілька слів про власну економічну базу України. База така безперечно існує, але вона є предметом колоніального визиску й непідконтрольна київській владі. Ця база не охоронена власним митним кордоном, і їй бракує потужного інституту реального суверенітету — власної грошової системи. Адже, чиї гроші, того й влада. Просто економічна необхідність вимагає, щоб Україна мала свою національну валюту — Україна, де проживає 0,8% населення земної кулі, а на яку припадає 5% виробництва світового продукту. Україна — це $\frac{1}{3}$ сільсько-господарської продукції СРСР, це — $\frac{1}{4}$ промислового виробництва СРСР на території 2,8%.

Для того, щоб уможливити економіці України усамостійнитися, треба негайно запровадити такі заходи (В. Пилипчук): прискорення роздержавлення, творення інфраструктури ринку, введення власних грошей, відпустити ціни й регулюючою емісією забезпечити стійкий обіг власних грошей на Україні. Для реалізації цих необхідних економічних заходів, потрібні рішучість й тверда воля, хотіння нинішніх властей імущих у Києві. Чим довше вони відтягуватимуть зусилля реалізувати економічну самостійність України, тим більшою стає небезпека втягування України в економічний колапс, що його спричиняє московський центр безконтрольним наводнюванням СРСР паперовими непокритими грошима.

Треба покласти край колоніальній політиці насадження однобокої структури розвитку народного господарства України з наданням переваги тяжкій промисловості — 60% працеспроможного населення України працює в промисловості в трьох галузях: вугільній, чорній металургії, важкому машинобудуванні, де виробництво національного доходу в 1,5-2 рази нижче, ніж у цілому на Україні, а обслуговують вони всю імперію.

Розстановка сил

Найбільшою політичною силою (2,5 млн членів) на Україні залишається донині республіканська філія компартії. Хоча вона ідеологічно розхитана, морально скрахована, серед населення не люблена, усе ж таки з нею доведеться рахуватися, бо як держава в державі вона спирається на міцну матеріальну базу, на функціонуючий апарат, в неї зберігаються впливи в адміністрації, силах безпеки й правопорядку, господарстві, інерція її «духових» впливів іще велика й, мабуть, довготривала. Тепер ідуть намагання створити нову партію на базі здеморалізованої компартії і вдягнути її в «демократичні» шати. Вже створено оргкомітет з авторитетних партійців (Шеварднадзе, Яковлев, Шаталін, Сілаєв, Руцькой, Попов, Собчак), який має завданням підготувати установчу конференцію «для об'єднання демократичних рухів і партій в республіках і регіонах», що має відбутися у вересні ц.р. Вже з цього повідомлення виходить, що нові-старі партійні стратеги будують свою нову структуру влади на «об'єднавчій» засаді. Очевидно, перебудувавшись на словах з червоних унітаристів на об'єднуючих демократів, вони передбачають право на вихід із Союзу згідно з певним механізмом для «цивілізованого розводу», як висловився один експерт по зберіганню імперії. А чому не одразу при закладанні основ під перевлаштовану державу дати можливість усім поневоленим народам користуватися правом на державне самовизначення?

Новостворені в Україні політичні партії та об'єднання мають, як зазначають аналітики, здебільшого декоративний характер. Реальна система політичного плюралізму, де влада здійснюється правлячими й опозиційними партіями (які взаємодіють і врівноважують одна одну) за допомогою інших громадянських організацій, зокрема робітників, — для сьогоденної України ще не стала практикою. Малочисельність нових партій, загальникові програмові орієнтири, відсутність матеріальної бази та інфраструктури незалежної інформаційної системи — усе це робить, що немає однієї сильної альтернативної комуністам партійної структури. Тому логіка підказує, що один зі шляхів до встановлення багатопартійної і демократичної системи — це формування з опозиційних угруповань широкого бльоку національно-визвольних сил. Для нас, які розуміємо себе, як надрядний рух, лежить на цьому полі важливе й нелегке завдання згуртувати політично співзвучні сили в новітню організацію, приміром, СВУ або, скажімо, Об'єднану Визвольну Раду України. Для цього потрібно випрацювати платформу, на якій могли б об'єднатися всі роздібнені сили національно-визвольного напрямку (проти федерації і конфедерації, а за повну державну самостійність у співдружному колі суверенних національних держав, за ліберальну і соціальну економічну політику).

Нинішній Верховний Совет УССР опанований комуністами, які не збираються зректися монополії на владу і які далі виключають велику частину своїх підлеглих громадян від співучасті в державному будівництві. Тому лише діяльність поза таким «парламентом» може дати вислів справжнім політичним аспіраціям українського народу. Такого висновку дійшли також приречені до бездії опозиційні депутати. Вони не виключають таких радикальних методів боротьби, як всенародна непокора, загальний політичний страйк тощо.

ОУН сьогодні

ОУН сьогодні треба вважати кадровою організацією, надрядною організацією, яка покликана впливати на хід політичних подій з метою пришвидшити визвольний процес усамостійнення України у формі суверенної незалежної держави. Для цього потрібно насамперед визволити українську політичну думку з оков чужого мислення, створити інформаційну інфраструктуру, сприяти відродженню громадянського суспільства, заснувати приватні підприємства, об'єднати патріотичні політичні сили в національно-визвольний блок (напр. Об'єднану Визвольну Раду України — ОВРУ), організувати перші елементи національних збройних сил для Національної Гвардії. Протягом свого довгого існування, за різних умов своєї діяльності, Організація вибирала багатоманітні форми дії (конспіративні, військові, пропагандивні, дипломатичні), в тому числі й явні форми державотворення. Сьогодні настав знову той час і складаються умови на те, щоб створити обставини для відкритого будівництва держави. Для цього треба використати сильні антикомуністичні настрої серед населення усієї України. Можна сподіватися на підтримку широких верств народу, які зазнали переслідування і які брали участь у відстоюванні свого права на гідне життя на власній землі. До справи консолідації українського народу навколо великої ідеї національної державності потрібно залучити обидві традиційні українські Церкви. Для того, щоб зцементувати народ навколо великої української ідеї, потрібно заявити також про нашу готовність до примирення з тією частиною українського народу, яка боролася по боці большевицьких окупантів проти державницьких стремлінь зокрема на Західній Україні. Нинішні події показують, що політики й воїни ОУН-УПА боролися за справедливу справу, їхні ідеї сьогодні тріумфують. Обманені та кинені большевиками в горнило боротьби проти носіїв ідеї державності України спочивають сьогодні у могилах, вони мають право на пам'ять, бо їхні могили нагадуватимуть майбутнім поколінням, щоб вони не дали запрягти себе в нове ярмо, не клали життя за чужі інтереси. Воїни ОУН-УПА і народ, з якого вони вийшли та який вони обороняли, не потре-

бують «реабілітації» з боку опанованого комуністами парламенту. Вони домагаються, щоб сторінки національної історії, які вони записали золотими літерами невмирущої слави, стали надбанням усіх українців, стали невід'ємною частиною нашої державотворчої спадщини. ОУН стоїть перед великим, клопітким та невідкладним завданням: зафіксувати історію змагань за українську державність у 40-50 роках. Той період нашої боротьби треба очистити від брехні та викривлень, які налипли на ньому і які сьогодні свідомо поширюються нашими недругами й ворогами. Треба написати і намалювати широке полотно рідної недавньої історії, яка має лягти в основу нової концепції національного виховання підростаючих поколінь. Це завдання належить до першочергових завдань ОУН, яка повинна підтримати вже існуючі дослідні ініціативи (Український архів у Варшаві. Т-во «Меморіал». . .) і доручити цю місію відповідній установі чи особі.

Існують спроби — бозна чим умотивовані — зіпхнути ОУН, ідеї, які вона пропагує, зі сцени активної політичної боротьби, робляться намагання загнати ОУН, її членів та прихильників у табір т. зв. радикалів, екстремістів, тоталітаристів, необольшевицького люмпену, який тільки того й прагне, аби всіх скинути до одної ями. . . Це роблять передусім комуністи, але не відмовляються кинути камінь у наш город і деякі представники т.зв. демократичної опозиції до комуністів. Це свідчить не лише про стиль, знання й рівень політичної культури цих осіб, а й про свідому спробу не допустити до популяризації ідей ОУН і до її нового входження в активне політичне життя на рідних землях. Молодь треба оберігати від шкідливого спотворення або однобокого висвітлення недавньоминулого, їй треба подавати історію у правдивому, повному й державницькому висвітленні. Ось приклад надуманого зловживання назвою ОУН у вузьких політичних демагогічних цілях. Обговорюючи механізм т. зв. деструктивного конфлікту на прикладі української дійсності, один спостерігач (С. Лилик) пише: «При силовій розв'язці (деструктивного конфлікту) не виключена оунізація національного руху і повторення до певної міри досвіду 40-х років, але ще з більш руйнівними наслідками для нації». Тут вжито ОУН з її світлими сторонами і великими жертвами самовідданості українській нації у формі глибоко закоріненого стереотипу найгіршого російсько-комуністичного гатунку. Перед нами ще далека й нелегка дорога, отож об'єднаймо наші сили для нового етапу боротьби.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ОУН

(Доповідь)

Советсько-російська імперія наближається до остаточного стану розкладу і розчленування. Це сталося із історичною закономірністю під тиском поневолених націй та їхніх визвольних націоналізмів, тотального провалу т. зв. соціалістичного експерименту над сотнями мільйонів людей із жахливими жертвами.

Ці фактори заставили нове керівництво імперії під командою М. Горбачова шукати альтернативних шляхів рятування російської імперії. Вибрано йти з «духом часу», що дає Москві можливість ще раз обманути підневільні народи варіантом «оновленого Союзу суверенних советських республік» та забезпечити чи змобілізувати підтримку вільного світу для перебудови імперії на усучаснених засадах — ідучи по традиції Петра I чи Леніна. У цій спробі відновити імперію, Москва зазнає поразки. Звільнення т. зв. зовнішньої частини большевицької імперії — колишніх «сателітів» та провал у заокеанських колоніях Америки, Африки і т.д. наступило через неможливість вдержати і зберегти бодай внутрішню імперію — Україну, Білорусь, Прибалтику, Кавказ, Туркестан — тактичним підходом т. зв. демократизації, щоб опісля знову затиснути імперські обручі.

У всесторонній конфронтації «холодної» війни — большевицького бльоку з вільним світом на чолі із США, — большевицький блок, очевидно, програв.

У цій конфронтації слід наголосити ролі на міжнародній арені зовнішньої політики ОУН, яка ведеться нею безпосередньо і через УДП, а теж почерез організацію Українського Визвольного Фронту, АБН, Світової Антикомуністичної Ліги — ВАКЛ, Європейську Раду за Свободу, від часу їхнього існування.

Виходячи із заложення, що завданням нашої визвольної політики є не лише здобувати прихильність США до української національно-визвольної боротьби, але й Великої Британії і цілої Європейської Спільноти, азійських держав і цілого Третього світу, велася і ведеться наша ширша політична акція у світі.

Ми вважаємо, що на особливу увагу заслуговує Японія, яка приязно ставиться до нашої визвольної боротьби, а зокрема приязними є природні союзники України — Швеція і Туреччина.

Скрізь, де є можливо, ми поборюємо большевизм як синтезу російського імперіялізму, шовінізму і комунізму, нав'язуємо до оригінальних пернів духовості нації. Ми ставимо не на інтервенцію,

а видвигаємо концепцію власних сил України й поневолених народів, об'єднаних в АБН. АБН протривав десятиріччя без чужої допомоги, бо спертий на органічні інтереси націй і спільності мети. Наша міжнародньо-політична дія — це мобілізація сил у світі за ідею необхідності розвалу російської імперії на національні держави і на знищення комуністичної системи. Наша безкомпромісова концепція нового ладу у світі поставила ОУН-АБН орієнтиром і дороговказом не лише для українського народу.

Світова Антикомуністична Ліга, Європейська Рада за Свободу й інші міжнародні форуми мають включені у свої хартії нашу політичну концепцію. ОУН видвигнула, як альтернативу до термоядерної війни, підтримку визвольних рухів поневолених народів, які допоможуть розвалити советсько-російську імперію зсередини. Ми вважали й вважаємо, що фронт проти Москви, де б він не розгортався, є на нашу користь. Тому ми підтримували, доступними нам засобами, афганських муджагедінів. Враховуючи важливість В'єтнаму і Кореї, ми давали їхнім визвольним силам нашу моральну і політичну допомогу. Розбудовуємо наші проукраїнські позиції серед ісламського світу та вказуємо євреям, що акція проти українців за т.зв. коляборантство з німцями ініційована КГБ, щоб дискредитувати українську еміграцію, внеможливити їй дальшу дію в користь самостійності України та послабити прихильне українське наставлення до Ізраїля.

На польському відтинку, наша підтримка йде зокрема тим колам, які наставлені до нас приязно і вбачають гарантію самостійності Польщі в самостійності України. У центрі ставимо спільного ворога, не забуваючи про конечність протидіяння польонізації, й національно-соборницький акцент.

Нашу визвольну концепцію, підкріплену аргументацією і фактами з боротьби поневолених народів, ми представляли урядовим, парламентарним і військовим чинникам Заходу і Сходу. Нам відкрилися дипломатичні канали, й ми їх втримуємо. Деякі політичні кола Заходу вже включають нашу визвольну стратегію у свої стратегічні міркування. Зібрання десятків підписів членів західних урядовців в обороні Степана Хмари і з ним арештованої групи українських патріотів говорить само за себе.

Публіцистична, інформативна і концепційна діяльність ОУН і АБН вже має свої висліди. До неї нав'язують, її кладуть в основу своїх політичних еляборатів. Доповіді британських послів — Джона Вілкінсона і сера Фредеріка Беннета, генералів США Джона Сінглярба, Мілнора Робертса, Данієла Грагама, генералів НАТО Гекета, Роберта Кльоза, швайцарської посолки і теперішньої голови ЕРС — Женев'єв Обрі, італійського науковця проф. Лео Маніно, еспанських політиків Мануеля Фрага Ірребарне, Гілермо Кіркпатріка, Хосе Фелікса Гонзалеса Норієги, шведського на-

уковця Бертіля Гегмана — це в основному повторення наших ідей в їхньому оформленні. Просуваючи чітку і незауважену українську концепцію, ОУН посунула справу України далеко вперед. Суттєвим у нашій зовнішній політиці було переконати вільний світ, що найважливішим фактором у його стратегії мусять бути поневолені нації — Ахіллева п'ята російської імперії і комуністичної системи. Сьогодні наявно здійснюється наша концепція побудови світу на принципі націй проти імперіялістичної побудови.

Нації вийшли знову в цілій ширині на фон історії. Від Балтицького моря по Тихий океан вони заговорили перед цілим світом про свою рішучість домагатися вперто національної незалежності. Балтійці опрокинули пакт Ріббентропа-Молотова і постійно пригадують США, що, раз вони не визнали окупації їх країн Росією, США консеквентно повинні тепер визнати їх самостійність. Країни Варшавського Пакту перекреслили його остаточно на початку липня 1991 року, і вчорашні сателіти поставили Москву і цілий світ перед доконаним фактом відновлення їхньої державної незалежності.

Помимо московських провокацій наставити Азербайджан проти Вірменії через включення Москвою вірменського Нагорного Карабаху в Азербайджан, чи Москвою провоковані внутрішні фронти в Грузії, Узбекистані та інших республіках, ці країни твердо йдуть до самостійності. Балтицькі країни, Грузія, Вірменія і Молдавія відмовилися від московського референдуму, відкидаючи апріорі підписання всесоюзного договору.

Для цілого світу зараз ясно, що на $\frac{1}{6}$ земної кулі, загарбленої агресивними війнами, існує не одна держава із одним советсько-московським народом, але існує советсько-московська імперія, що валиться під ударами поневолених у ній народів. І вже для спеціалістів, знавців Східної Європи, різних національностей, центральне місце в цьому процесі займає Україна, із своїм матеріальним і людським потенціалом, із своїм славним минулим і невгаваючою постійною боротьбою за свою державну самостійність.

Штроб Тальбот, у «Тайм» з 1-го липня 1991 р., після поїздки до Києва, написав: «Від комуністів, потчерез раніше переслідуваних націоналістів, основників демократичного відродження, українських шовіністів, до представників етнічних росіян, які представляють 20% населення, люди, яких я стрічав у Києві, тотально здетерміновані, як ці у Талліні, Ризі або Вільнюсі, зірвати з Москвою. Усі нарікають на Буша, що він, рятуючи Горбачова, робить шкodu для поширення демократії».

Багато хто на Заході вважає, що НАТО вже не потрібне, бо Росія не є в стані атакувати. Мільован Джіляс твердив ще у 1988 році (в інтерв'ю з Єжи Урбаном, головою радіо «Свобода»), що:

«росіяни не можуть ризикувати агресії, тому що вони собі здають справу, що не можуть покладатися на поляків, чехів, східніх німців, мадярів, хіба як на джерело дестабілізації». Події останніх років показали, що Джіляс не помилився, коли передбачав розвал Югославської імперії. Навіть німецький канцлер Гельмут Коль, який відбув зустріч з Горбачовим 5-го липня 1991 р. у Києві і дуже намагається йому допомогти, в справі Словенії і Хорватії висловився позитивно про їхнє бажання стати незалежними.

Джіляс теж передбачав сильну вимогу українців, естонців, латвійців, литовців, узбеків, вірменів, грузинів відірватися від Москви, як і «емансипацію російської нації з дотеперішніх тягарів імперії». Покищо Російська республіка, під керівництвом Бориса Єльцина, республіка, яка властиво є меншою імперією із рядом поневолених у ній народів, 5 липня 1991 року заявила, що вона за втримання Советського Союзу.

Концепція розвалу імперії зсередини, власними визвольними силами поневолених націй, без потреби нової світової війни, а ще й атомової, себе вповні виправдала. З нею тепер реально рахуються урядові кола вільного світу і масові медії.

Щоправда, провідні країни (Група-7) вільного світу декларативно є проти розчленування ССРСР та Югославії, а виступають за «демократизацію» цих імперських формацій почерез впровадження багатопартійної політичної системи та ринкової економії, щоб мати ринки збуту для своїх якісних виробів, дешеві сирівці, дешеву робочу силу, можливість інвестицій, а разом з тим економічне підпорядкування, і для утвердження такої міжнародної комбінації розраховують на закріплення позиції М. Горбачова, у чому йому допомагають, хоч наразі більше політично й дипломатично, і лише частинно фінансово-економічно. Але вже є познаки встановлення початкових офіційних контактів із республіками, хоч покищо лише в контексті «перебудови» ССРСР.

Події в Європі — звільнення сателітів, об'єднання Німеччини, розвиток визвольних процесів революційним темпом в імперії — прямо заскочили Захід, підважуючи його політику «рівноваги сил» та усі його перспективні аналізи, передбачування та плянування на довшу мету.

У висліді цього вільний світ, на чолі з США, ще фактично не має виробленої геополітичної лінії у відношенні до імперії, хоч є уже сили, які у практичній площині ставлять далекойдучі пляни з розрахунком, що Україна буде самостійною. Чимраз частіше появляються у пресі статті, автори яких твердять, що процеси визволення і усамостійнення народів в імперії зайшли так далеко і так неперворотно, що намагання Заходу зберегти статус-кво, «рів-

новагу сил», і штучну стабільність старого імперського видання, лиш приведе до дальшої радикалізації і конфронтації між поневоленими народами і Москвою. Чим більше Захід допомагатиме Москві, тим довше може потривати агонія імперії, тим більше зростатиме можливість народніх революційних вибухів проти імперської Москви.

Але наразі офіційне становище урядів Сімки є ще базоване на страху, що із зникненням центральних властей імперії цілий європейський регіон перетвориться у поле т. зв. міжетнічних конфліктів і поракунків, що здестабілізує Європу і цілий світ. Це одне. Друге: наскрізь фальшивим є аргумент, що підневільні народи не зможуть функціонувати як самостійні держави, бо ж Монако, Люксембург і Мальта — існують. Одне і друге — це нашептана пропаганда ворога і поверхове політичне думання. В додатку до цього Захід, а особливо його економічно-фінансовий сектор, стоїть на становищі, що світ прямує до економічної інтеграції та конфедеративних економічно-політичних союзів (Європейська Спільнота, НАТО, північно-американський спільний ринок і т. п.). Через те опонують розчленуванню уже готового «об'єднаного» Сходу Європи (СССР і Югославія). На їх погляд, тепер треба лиш це об'єднання — тобто СССР — зберегти у «здемократизованій» формі, як евентуальну частину «спільного європейського дому». І це становище теж збігається з інтересами і плянами Москви. Є дві політичні лінії на Заході: перша — за збереження імперії, лінія, яку заступають офіційні чинники, друга (Річард Пайпс, Збігнев Бжезінські, а головнo Річард Ніксон), яка вважає, що західні уряди повинні дати підтримку національним силам в імперії і чим скоріше увійти з ними в контакти і їх розбудовувати.

«Блискавична війна» Заходу проти Іраку за «визволення» маленького Кувейту показала, що Захід, на чолі з США, є готовий воювати, коли йдеться про його інтереси, тобто, у цьому випадку — за нафту. Роблено це під кличами «визволення», «свободи», «оборони проти агресії» і т. п. Але ця сама мірка не є стосована до поневолених народів в СССР чи в Югославії. Протинво, є офіційна підтримка імперських структур і влади в ім'я стабільности в центральній і східній Європі та на Балканах. І про це теж була ціла низка статей у світовій пресі.

Стратегічне заложення ОУН і АБН, що імперія завалиться без світової атомової війни знутри, під тиском визвольних процесів і революцій поневолених народів та імперських суперечностей економічного, соціального, духовного, культурного, психологічного характеру, виказалося наскрізь слушним. На підставі цього фундаментального стратегічного заложення, наша зовнішня політика у сьогоднішній міжнародній обстановці повинна далі наголошувати такі дійові прийоми:

1. Стабільність Європи є можлива лише через усамостійнення поневолених націй.

2. Захід повинен підтримувати національні самостійницькі силові центри в Україні і в діаспорі у протидію до імперських та колаборантських.

3. У протилежному випадку, тобто коли Захід чинитиме перешкоди усамостійненню поневолених націй, активно підтримуючи перебудовування імперії, прийде до ще гостріших національних і соціальних вибухів, чого він не бажає.

Тобто у сфері можливостей є сьогодні допомогти поневоленим народам завершити свої історично закономірні, визвольні революції, які у найскоршому часі запевнять міжнародню стабільність у цьому регіоні Європи. Прикладом цього є налагодження багатогранного спілкування поневолених народів у площині політичній, гуманітарній та економічній.

4. Країни спільних геополітичних та економічних регіонів інтегруються у різні союзи військового, економічно-політичного чи торговельного порядку, але вони це роблять як самостійні, суверенні держави, на добровільній базі та згідно із своїми власними інтересами.

Україна та усі інші поневолені народи, раз ставши самостійними державами, увійдуть у нормальні та взаємокорисні зв'язки з усіма країнами світу, згідно із своїми державними та народними інтересами. Тому ССРСР, у будь-якому виді, мусить бути розчленований без зайвих перешкод з боку демократичних країн на самостійні держави.

По лінії зовнішньої політики у поневолених країнах потрібно творити АБН на базі тяж краєвих організацій із національних меншин: а) для неутралізації імперського фронту всередині кожної країни; б) для мобілізації національних меншин до боротьби за державну самостійність автохтонного народу. Такі краєві організації АБН у підневільних країнах творитимуть разом могутній антиімперський фронт. І, на кінець, треба підкреслити, що є велика konieczність інтеграції зусиль по лінії зовнішньо-політичної дії між Україною і діаспорою для досягнення спільної мети — УССД.

Слава Україні!

С. Побіда

РОЗБУДОВА КАДРІВ ОУН — НАШЕ ВЕЛИКЕ ЗАВДАННЯ (Доповідь)

Організація Українських Націоналістів (ОУН), з хвилиною її створення, оформила себе як нова модерна політична формація, не подібна до існуючих українських політичних партій. ОУН не подібна також до сьогодні посталих українських політичних партій в Україні й на еміграції.

ОУН поставила собі за мету здобути Українську Державу. Кожний член ОУН завжди має на увазі слова декалогу: «Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї». У своїх рядах ОУН плекає патріотизм, високі моральні засади, змагає виховувати характерних діячів, які добро українського народу й Організації ставлять на першому місці.

Провідник Степан Бандера писав: «В кожному ідеологічному чи політичному русі найважливішу ролю відіграють два основні його складники: ідея і людина. Провідні ідеї і світоглядні засади в ідеологічному русі та керівні програмові постанови в політичному — творять «душу», істоту, внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї та програму, з тією метою беруть активну участь у русі, — творять його живий діючий організм».

Для реалізації наших плянів і здобуття Української Держави першою підставовою справою є організаційні кадри. Діяльність нашої Організації має охоплювати кожну суспільну соціальну і політичну ділянку життя, так як цього потребує державне будівництво та справність усіх державних установ. З історії ОУН знаємо, як маємо на те також живих свідків, що в час вибуху німецько-советської війни в пограничних районах, а зокрема на Сокальщині, в Радеківщині ОУН під проводом Бандери швидко очистила терен від большевицької окупаційної влади і створила нашу державну адміністрацію. Зараз же почали працювати посадники міст, голови районів і сільських рад, була створена міліція для охорони громадян та майна, покликано до праці комісії земельних, соціальних і господарських справ. Тижнем пізніше з часу вибуху війни, 30 червня, у Львові було проголошено Акт відновлення Української Держави. Це нам засвідчує, що Організація мала добре поставлені кадрові справи. У сорокових роках ОУН мала серед своїх кадрів людей високого інтелектуального і морального рівня, характерних членів високої духової і творчої сили.

Організаційно-кадровий відтинок праці має бути здатним навантажити роботою серед народної гуцці, а зокрема серед молодшого покоління, здібних метких людей, які зуміють організувати й об'єднати творчі патріотичні сили. Ці творчі сили повинні охоплювати ідейно все ширші й ширші кола народу, творити динамічну силу, бути мобілізуючим чинником народу й провадити його до боротьби за нашу Самостійну Державу.

ОУН потребує мати свої кадри, що відзначаються великим патрітизмом; потребує людей характеру і праці з чуттям відповідальності. Український націоналіст мусить бути етичним націоналістом. Поруч праці й боротьби з ворогом наші кадри мають вчитися, поглиблювати своє політичне знання, себе удосконалювати і вироблятися. Кожний член нашої Організації має додержуватися організаційного порядку, плекати дружню і творчу настанову серед своїх друзів та бути прикладом серед свого оточення. Організація внутрішньо мусить бути здоровою.

З вибухом Другої світової війни і приходом червоно-московського окупанта на Західні Українські Землі (ЗУЗ) всі легальні українські партії себе розв'язали і припинили свою діяльність. Одинокі ОУН залишилися із своїм народом на полі бою за Українську Державу. Почалася завзята праця і жорстока боротьба.

В 1940 році стався розкол в ОУН, який був для нас болючим. Але він не захитав кадрів ОУН в Україні, які стали суцільною лавою по стороні Революційного Проводу, очоленого Степаном Бандерою. Потім прийшла боротьба на два фронти — проти гітлерівського і червоно-московського окупантів; підготовка до створення УПА, довгі роки нерівної боротьби з обома окупантами. ОУН мала вишколені кадри військові й політичні з великою моральною силою.

Можливо, що наші Друзі молодшого покоління, які вже займають в ОУН провідні позиції, сьогодні ще не вивчили цієї доби нашої боротьби, належно не взяли під увагу тих вишколів, тієї праці над собою, що їх проводили тоді наші кадри; цієї ідейної насаги, якою вони були надхнені Революційним Проводом під керівництвом Степана Бандери.

Також наші мистці, поети, письменники до цього часу ще належно не описали цієї нашої новітньої історії України. Це була героїчна боротьба, яка пробуджує сьогодні молоде покоління до дальшої праці та боротьби. З сьогоднішнього покоління мають прийти до ОУН нові творчі сили; сьогоднішнє покоління видасть із себе дальші сили для боротьби і героїзму.

Чужинці, які перебували в советських концентраційних таборах разом із членами ОУН і УПА, котрі потім мали щастя потрапити на Захід, у своїх спогадах дуже високо оцінили тих бандерівців, з

якими ділили свою долю; тобто для тих чужинців це були люди великої дружности, моральні, які не хилилися перед ворогом.

Щоб боротися з таким ворогом, як московські імперіялісти з їхнім провокативно-каральним рам'ям КГБ і МВД, треба мати в першу чергу велику моральну силу, велику віру в свою українську правду, велику любов до свого народу і своєї Держави. Ми знаємо, що маємо справу із жорстоким, підступним ворогом, який має великий досвід у ламанні моральних засад, у створюванні провокацій, у нацьковуванні нас один на другого для розсварювання, у діленні нас на групки, у використовуванні всіх йому доступних шляхів для його панування. Але ми також знаємо, що ОУН також має свій набутий у боротьбі досвід. Ми також знаємо, що ворожа діяльність не є чимось невимовним і не вважаємо чекістів і комуністів якимись надлюдьми. Хто уважно слідкує, той скоро помітить ворожу діяльність та побачить тих запродавців, які служать ворогові.

Ми не маємо таких технічних засобів, які посідає ворог. Але ми маємо ідейну перевагу, бо ми боре́мося за правду, за свою Державу, за нашу соціальну, національну справедливість. Наша сила в правді!

Революційна ОУН у своїй боротьбі за нашу Державність робить ставку на власні сили. Власні сили — це наші кадри, кадри ОУН. Не буде кадрів — не буде власної сили. Коли говоримо про розбудову кадрів ОУН, то маємо на увазі не лише чисельний стан, а й якість тих кадрів: їх моральний, інтелектуальний і політичний рівень.

Розбудовуймо кадровий стан і рівночасно вишколюймо кадри! Наші кадри повинні мати всесторонні знання. Нам потрібні фахівці з усіх ділянок життя, необхідних для державного будівництва.

За роки важкої праці й боротьби ми набули великого досвіду у всіх ділянках, також і у вишкільно-виховній. Цей досвід треба зібрати й оформити як вишкільний матеріал для кадрів молодого покоління. Розбудова наших кадрів мусить провадитися в кожній області, в кожному районі, місті, селі.

Справа розбудови кадрів є справою першої ваги, і за неї мають нести відповідальність усі провідні члени. В цій праці кожний з нас мусить мати ввесь час на увазі слова Івана Франка:

«Кожний думай, що на тобі
мільонів стан стоїть,
Що за долю мільонів
Мусиш дати ТИ відповіді!»

М. Степанівський

ЗА РЕВОЛЮЦІОНІЗАЦІЮ НАЦІОНАЛЬНО-ВІЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ

(Доповідь)

Литва й Грузія, Латвія, Естонія і Вірменія посунулися далеко даліше вперед у боротьбі за відзискання власних національних держав і знищення російського колоніального панування над їхніми країнами, ніж Україна. Помимо того, що розвиток визвольної боротьби в кожній країні проходить дещо відмінним своєрідним шляхом, то все таки виринає питання: чому ці країни поступили даліше, ніж Україна, в боротьбі за власну державність? На основі фактів насувається відповідь, що визвольні рухи згаданих країн зразу після проголошення Горбачовим «перестройки» і «гласності» висунули на перше місце безкомпромісову боротьбу за власні держави. Їхнє становище супроти російського імперіалізму зразу було революційне й конфронтаційне.

В 1988-89 роках в Україні, побіч революційно-націоналістичного руху ОУН, появилася угодовсько-мінімалістичний рух, що висунув ідеї федерації, автономії, конфедерації та «нового» союзу, оснований на фіктивній суверенності. При безсумнівній підтримці імперського дезінформаційного апарату, цей ненаціоналістичний табір сповільнив ріст революційно-націоналістичного руху при допомозі пропаганди партійного плуралізму, нібито необхідного для впровадження демократії та мирного, парламентарного й «легального» шляху до відзискання УССД. Переконливість цієї пропаганди вплинула навіть на деяких націоналістів, які почали вірити в реальність еволюційного шляху визволення. Великими «потьомкінськими» спектаклями були два з'їзди НРУ та особливо вибори до Верховного Совету УССР у березні-квітні 1990 р.

Націоналісти-революціонери поволі почали отрясатися від роззброюючих чарів «перестройки» і «гласності». Від осені 89 до половини 90 року появилася багато цінних публіцистичних статей з революційно-націоналістичним змістом і зформувалися різні явні чи т. зв. неформальні групи націоналістичного спрямування. Більшою переломовою подією треба вважати зформування 1 липня 1990 р. *Української Міжпартійної Асамблеї*, яка в своїй політичній заяві виразно стала на шлях революційної і конфронтаційної стратегії боротьби за УССД, хоч обмежила свою тактику до явних і мирних методів. УМА заявила, що *не визнає легальності ССРСР-УССР*. Імперський режим відповів «Деклярацією про державний суверенітет України» з 16 липня 1990 р., на що сильно zareагувала Українська Народнo-Демократична Партія у заяві з

29 липня. УНДП — співосновник УМА — не визнає законности влади УССР з її обманливою декларацією. Це potwierдили провідні діячі УМА — Анатолій Лупиніс і Павло Скочок — у заяві з 1 серпня: «УМА стала на *революційний шлях* творення Української Держави», а не почerez режим УССР.

Поява горбачовського проекту «нового» союзу, договір Єльцина з Кравчуком і Єльцина з Лук'яненком про співпрацю УССР з РСФСР усвідомили деяких самостійників, які пішли на парламентний шлях, що цей шлях не увінчається успіхом. В тій справі УМА видала гостру *заяву проти орієнтації на Єльцина*. Рівночасно виступ Александра Солженіцина усвідомив багатьох, які підпали під впливи «перестройки», що не партократія є нашим головним ворогом, а російські імперіялісти ліберального, консервативного чи монархістського напрямку, з якими нерозривно пов'язаний сучасний советський режим.

Успішна акція УМА у збиранні підписів людей, які декларують себе громадянами УССД-УНР, привернула до себе увагу різних ненаціоналістичних груп, які побачили в націоналістичній стратегії *альтернативу* до т. зв. парламентарного відвойовування державности. Найвидатнішим речником цих самостійників-легалістів, які готові перейти на революційний шлях, показався *Степан Хмара*. Під осінь м. р. він виготовив проект постанови ВС УССР про розпуск КПУ, чим протиставився політиці коєкзистенції «демократів» з комуністами. Тим самим Степан Хмара виповів війну Верховному Советові, бо все є під контролею комуністів і російських імперіялістів. Студентська акція в Києві, в місяці жовтні, хоч формально мала характер антирежимний, але на практиці сприяла ростові націоналізму між молоддю, і до голодуючих студентів приєдналися депутати-самостійники, зокрема Степан Хмара, Левоко Горохівський та інші.

У той момент УМА запропонувала творити *Раду Національного Порятунку*, щось типу революційного уряду на взірець колишньої УТВРади. До цього проекту приєдналася група депутатів, які оформилися в *Радикальну фракцію Народної Ради*, та робітничі страйкові комітети, очолені Степаном Хмарою, Михайлом Ратушним та Віктором Фурмановим. У *декларації з 18 жовтня*, Рада Національного Порятунку проголосила *заїснування початку переходового періоду* від окупаційного режиму до УССД. Значить, українські націоналісти-революціонери стали на шлях конфронтації з російськими шовіністами.

Кілька місяців велися заходи зформувати революційну молодіжну націоналістичну організацію. Остання підготовча нарада відбулася 27 жовтня в Києві, а основуючий з'їзд *Української Націоналістичної Спільки* відбувся 2-4 листопада 1990 року. 30 жовтня Український комітет Ради Національного Порятунку видав звер-

нення до народу, в якому висувається революційний клич «*Київ проти Москви*». До конфронтації кількох соток націоналістів з окупантом дійшло в ніч з 6 на 7 листопада, коли націоналісти були рішені не допустити до проведення імперської паради в річницю т. зв. жовтневої революції. Було багато пораниених, але з гідністю до ранку витримали молоді завзятці з червоно-чорними прапорами. Режим мусів спроваджувати свої терористичні загони з далеких областей.

З наміром паралізувати ріст націоналістичного руху москалі провели арешти чільних політичних діячів: Степана Хмари, Михайла Ратушного, Ярослава Демидася, Миколи Головача та інших. Але такими профілактичними заходами не стримати Москві наступу націоналізму! Гроном і сурмою до бою прозвучали з тюрми *Звернення до народу Степана Хмари* з 20 листопада та інші заклики. Хмара закликав до революційної боротьби, поскільки еволюційний парламентарний варіант боротьби не увінчався успіхом у встановленні УССД.

Від другої половини 1990 року все сильніше й відважніше нагорується фронт проти російського шовіністичного імперіялізму, а не лише проти комуністичної партократії. Наприклад, у статтях Романа Коваля, Олега Вітовича, Василя Барладяну, у виступах Української Націоналістичної Спілки, в заяві київського СУМ-у на початку грудня тощо. Багатозначною про загальну політичну тенденцію є заява *Української Селянсько-Демократичної Партії*, яка стає на революційний шлях визвольної боротьби. Так як у згаданій заяві СУМу (Київ), так і в одній статті Романа Коваля робиться відмежування від коляборантів і націонал-комуністів. Викристалізовується фронт української нації проти російської завоєвницької імперської нації.

Політичні арешти українських політиків викликали войовничий протимперський настрій зокрема в колах українського *робітництва*. Місяць грудень знаменний безперервними, майже щоденними акціями, пов'язаними з арештом кількох чільних політиків. В цих акціях ініціативу мала УМА.

Конкретним кроком уперед була *Третя сесія УМА* (23-24 грудня), що оформила концепцію громадянських комітетів як низових клітин УССД. Це рішення причиниться до дальшої революціонізації визвольного руху, поскільки громадянські комітети протиставляться легальності советської державної системи.

З ростом авторитету і сили Бориса Єльцина в Росії, росте вплив єльцинського російського імперіялізму в колах т. зв. українських демократів. Початки цього впливу сягають весни 90-го року (нав'язання співпраці між російськими і українськими «демократами»), потім почерез договір УССР з РСФСР (Кравчук-Єльцин). 4 січня 1991 р. у Львові відбулася конференція про українсько-ро-

сійські взаємини, що проголосила мало що не вічне братерство й союз українського і російського народів. А один діяч з радістю й захопленням договорився до того, що в західніх областях «не було ані одного випадку антиросійських виступів.» Цей же активіст вважає, що «КГБ і компартія хочуть штучно викликати між-національні й міжконфесійні протиріччя.» Далі, він твердить, що на Осередніх і Східніх українських землях, де проживає 11 мільйонів росіян, «при мудрій постановці справи багатьох росіян — жителів України — можна приєднати до українського фронту, але не орієнтацією на український синьо-жовтий прапор, а на матеріальну вигоду.» Якщо так підходити до справи визволення України, то в чому полягає боротьба проти російського імперіялізму і що зробить українську націю сильною, якщо синьо-жовтий прапор не репрезентує сильної нації, з великими і давніми ідеями, з Києвом — центром високої культури? Литовці й грузини зразу поставили питання чітко: боремося за державу для литовського народу чи згідно за державу для грузинського народу, і росіяни, які живуть у Литві чи в Грузії, мусять визначитися: або по стороні боротьби за литовську державу чи за грузинську державу, або по стороні імперії. Тому, що є росіяни — вороги литовської і грузинської держав, то в Литві і Грузії є литовсько-російська ворожнеча і грузинсько-російська ворожнеча. А тому, що в Україні ще немає українського фронту проти російських імперіялістів, чи радше він існує абстрактно, в деклараціях, тому ми позаду Литви і Грузії в боротьбі за державу, а російські імперіялісти ще почувають у Україні панамі і володарями. В Україні є лише фронт проти імперського режиму, фронт проти комуністів, і то ще слабкий, і фронт проти українських комуністів, також анемічний. Брак боротьби проти російського імперіялізму в Україні є найсуттєвішим недомаганням українського визвольного руху.

Радісні голоси пролунали і від Вячеслава Чорновола і від т. зв. Комітету громадської згоди у Львові, що на ЗУЗ немає загрози створення Інтерфронту, бо там панує мирна й дружня українсько-російська співпраця. До того додамо, що 26-27 січня 1991 р. відбувся в Харкові «Демократичний Конгрес», організований російськими імперіялістами, які звать себе демократами, в якому взяли участь Народний Рух України та інші проросійські групи. Основний тон конференції надав Юрій Афанасьєв, який рішуче закликав, щоб розв'язку національного питання відложити на пізніше, а тепер спільними силами всіх народів ССРСР валити тоталітаризм. Ця теза подана в «клясичному» дусі російського імперіялізму, але вона також дуже нагадує заклики гітлерівських пропагандистів, щоб перше разом з німцями знищити ССРСР, а зойно тоді вирішувати справу творення національних держав. В усіх таких випадках така пропаганда є суцільним обманом поневолених народів.

В зимових місяцях 90-91 рр. помітний великий ідейно-політичний *фермент в УРП*: одна група з Лук'яненком і братами Горинями сильно тягне до «нового» союзу з російськими реформістами, а друга група зі Степаном Хмарою, Романом Ковалем, Володимиром Яворським переходить на революційно-націоналістичні позиції. Ця друга група членів (чи колишніх членів УРП) заініціювала створення Радикальної Групи УРП, поскільки, за словами Яворського, «Рух, УРП і подібні організації стоять на позиціях угодовства, а не боротьби. Єдність у середовищі цих структур розуміємо як відмову від усяких дій, що ведуть до прямої конфронтації з противником». Яворський зазначає: «Всі попередні міркування підводять нас до висновку, що настала необхідність створити в Україні організацію, подібну до колишньої Організації Українських Націоналістів».

В початкових місяцях 1991 року активізується питання оформлення спільного визвольного фронту поневолених народів за концепцією Антибольшевицького Бльоку Народів. Зокрема в *Талліні й Тбілісі* були знамениті виступи Василя Барладяну та Юрія Микольського.

У місяці лютому домінували дві справи: референдум 17 березня і справа політв'язнів. Обидві справи викликали скріплення націоналістичних позицій УМА, політв'язнів і таких груп як УНС, УХДП, ДСУ. Потреба зайняти становище до референдуму заставила УМА ще виразніше визначити безкомпромісове невизнання імперсько-колоніальних структур, як це зазначено в «*Положенні про УМА*» з 2 лютого 1991.

З другого боку, угодовського, Рада Національностей НРУ опинилася вповні в руках людей «єдінонеделімського» спрямування. Ця рада винесла резолюції про поборювання українського націоналізму й за розпарцелювання України на автономні частини в межах ССРСР. У якомусь відношенні до цієї антивизвольної політики є створення Вячеславом Чорноволом з трьох обласних советів т. зв. Галицької Асамблеї.

Фермент в УРП продовжувався, коли Секретаріат УРП вирішив 30 січня, щоб члени УРП взяли участь у горбачовському референдумі. Проти цього рішення гостро виступив 4 лютого *Степан Бабич*, керівник УРП на Житомирщині. Цього ж дня відбулася в Києві пресконференція УМА, що зайняла дуже рішуче негативне становище до референдуму, але рівночасно НРУ і «демократичні» обласні совети зайняли позитивне становище до референдуму. Великої політичної ваги є сильні *заяви політв'язнів* Степана Хмари, Михайла Ратушного та інших, щоб українці не брали участі у референдумі, бо він не те, що не відноситься до України, але скріплює імперські позиції і є принизливий для України. За тим появилася теж сильна заява УНП проти референдуму.

Націоналісти все більше реалізують свою власну стратегію визволення. Яскравим прикладом цього була *конференція про український націоналізм* в стратегії і тактиці національно-визвольної боротьби, що відбулася в Славську, 9-10 лютого. Два тижні пізніше, 23-24 лютого, відбулась у Тбілісі (Грузія) *конференція представників національно-визвольних рухів*, як продовження таллінської конференції з 19-20 січня. Знаменитою була доповідь Василя Барладяну про АБН і нашу визвольну міжнародню концепцію.

У зв'язку з *референдумом 17 березня*, націоналістам за короткий час удалося прочистити в ширших громадських колах межу між безкомпромісовою поставою в боротьбі за УССД і імперськими формаціями та їхніми угодовськими коляборантами, захованими за різними демократичними вивісками. Кілька мільйонів населення пішли за становищем ОУН-УДП, а саме: УМА-УНС-УНП-УНДП-УХДП, і люди під їхнім впливом не брали участі в голосуванні. Це перемога принциповості над нерішучістю, опортунізмом, реалітетниками. Не брали участі у горбачовському референдумі литовці, латиші, естонці, грузини, вірмени й молдаване.

Рівночасно почали все більше розгортатися *страйки вуглекопів*. Українські націоналісти всіми способами стараються спрямувати ці страйки на політичні рейки валення російської імперії, що їм починає вдаватися, бо від вимог суто соціально-економічного характеру страйкарі перейшли до різних політичних вимог, чим фактично причиняються до ліквідації імперії.

В місяці березні ми завважили деякий відступ імперських органів перед наступом націоналізму: *Ярослава Демидаса* засудили лише на 6 місяців тюрми, хоч прокуратура з КГБ плянували замкнути його за ґрати на яких 6 років щонайменше. Під кінець березня звільнили з тюрми *Степана Хмари*. Це перемога нескороного безкомпромісового борця, який виростає на національного провідника. Формально Степан Хмара є заступником голови УРП. Але в той же час, сам голова УРП — Левко Лук'яненко — розгортає все гострішу кампанію проти революційного націоналізму, проти революційної ОУН (гляди його виступ на теоретичній конференції 23-24 лютого). Лук'янкові сильно потакував опортуніст-угодовець Ігор Деркач, помимо того, що спочатку був виступ *Валентини Парижак*, яка вважає, що УРП повинна орієнтуватися на революційну ОУН і на твори Степана Бандери.

Багатомовним і радісним було ствердження Степана Хмари в одному листі з 14 березня ц. р.: «Багато хто з наших інтелігентів надіється на еволюційний процес. Але це вчорашній день. *Революційний процес бурхливо розвивається*, і вже ніщо і ніхто не в стані його зупинити».

30 березня відбулася *Четверта сесія УМА*. З її висліду-перебігу бачимо ріст та закріплення революційної націоналістичної концепції визволення. УМА заявила про своє бажання тісно співпрацювати з УДП, щоб УДП використало мандат зібраних кількох мільйонів громадян перед світом для пропаганди державницьких стремлень українського народу. *Настав час, щоб Провід ОУН визнав УМА за головний явний координаційний форум для різних угруповань*, які стоять на позиціях стратегії національної революції. На жаль, досі до УМА не приступили ДСУ і УХДП і ще деякі націоналістичні групи, діючі у західніх областях. ОУН мусить більше критично й рішуче вимагати, щоб усі, які морально й політично декларують себе націоналістами-бандерівцями, включилися на явному відтинку до УМА. *Перестаньмо толерувати загумінковість і провінціоналізм, а більше послідовно реалізуймо соборницький націоналізм*. Заклики Четвертій сесії УМА абсолютно добрі! *Заки розбудуємо всенародну ОУН, мусимо дати всю можливу піддержку для УМА*. Помимо того, що т. зв. явочний спосіб боротьби за УССД незадовільний, бо скоріше чи пізніше буде мусів мати підпору реальної організованої політичної сили, якою є ОУН і націоналістичні збройні сили, то зі стратегічного погляду — УМА є на правильному шляху, тобто на шляху національної революції. *Доцільно застановитись над питаннями включення УМА до УДП, щоб УДП у той спосіб діяло реально в Україні, розбудовуючи там державнотворчі позиції*.

Із прес-конференції 3 квітня, скликаній НРУ, бачимо, що Рух явно й прямо став на советські позиції творення якоїсь нової УССР у межах СССР, що нібито доведе до справжньої УССД. А це абсурд і диверсія дезінформу імперії.

Найновіші події — страйк у Мінську, проголошення виходу Грузії з СССР, залізничний страйк у Грузії, різного роду довші чи коротші страйки шахтарів в Україні, страйки в шкільництві і в засобах транспорту у Києві та інші — вказують на наближення вирішального зудару визвольних націоналізмів із силами імперії.

М. Подільський

ГОЛОВНІ ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Організація Українських Націоналістів (ОУН) визнає націю найвищою суспільною категорією, що є не лише непорушною основою розвитку та процвітання, але й надійною *запорукою* повноцінного життя людини-одиниці, родини, народу, є гарантом поступу людства.

Українська нація, сягаючи своїм животворним корінням у вікове минуле й проходячи поперез сьогодення у незбагнений і безмірний світ майбутнього, — *незнищенна, вічна*. За чітким і найдохідливішим визначенням нашого Національного Пророка Шевченка, нація — це «живі, мертві і ненароджені».

Нація — безцінна вартість. Її не можна підмінити ані насильно утвореним безкласовим суспільством, чи конгломератом народів і народностей, ані збанкрутілою федерацією, чи конфедерацією, ані примарним міжнароднім альянсом, чи союзом держав «на нових договірних основах», що фактично є закріпаченням волелюбних народів під тоталітарно-деспотичним верховодством російсько-більшевицьких імперіялістів.

Нація — сукупність усіх верств і прошарків. Ніхто не може жити за межами існування й діяння нації, не дивлячись на своє соціальне походження, майновий стан, інтелектуальний рівень, сферу особистих уподобань і зацікавлень, поглядів щодо громадських і суспільно-політичних формувань і дій, не зважаючи на місце й країну проживання, на конфесійну чи безконфесійну приналежність, на вияв та інтенсивність внутрішньої спонукальності для своєрідних форм і засобів діяльності тощо.

Нація — єдність усіх поколінь. Національний розвиток не є результативним підсумком сьогочасної діяльності, він базується теж на вартостях, нагромаджених попередніми поколіннями. Примножені надбання, підкріплені сучасниками, передаються нащадкам. Це і є найголовніший фактор духового й ідейного єднання поколінь.

Нація — утверджена спільнота. Вона народилася у висліді тривалих історичних процесів, гартувалась у горнилі самовідданої боротьби за суверенність, за право жити незалежним життям у своїй власній самостійній державі.

Нація — підмет міжнароднього життя. Гарантуючи свою під-

метність державним суверенітетом, нація набуває сили й права вирішувати історичні світові процеси.

Нація — рішальний фактор міжнародної справедливості. Всім державним і бездержавним народам притаманні національна воля і життя в самостійних державних структурах. Лише за існування націй і їхніх незалежних держав можна справедливо врегулювати міжнародні взаємини шляхом ліквідації визиску одного народу іншим і знищення імперій та колоній.

В силі *духу* квітне перемога нації, її могутність і непоборність.

Життя нації — це перманентна й багатогранна боротьба за виживання, за гідне існування в умовах державної суверенності, що є найстійкішим забезпеченням того існування, за повний самовияв і утвердження, за духовий і економічний ріст.

Народ — це утворена у визначених географічних, історичних і економічних умовах спільнота з окремішною культурою, мовою, характером, традиціями, звичаями й іншими, відрубними від чужих народів, прикметами.

Народ житиме, якщо виступатиме проти зазіхань ворожих імперіялістичних сил, що намагаються духово й матеріально його ограбити, позбавляючи культурних і матеріальних надбань, народ збережеться, якщо не дозволить витіснити мову, а також згладжувати притаманні лише йому національні відмінності, якщо відстоюватиме історичну правду.

Ступаючи на шлях боротьби за свою суспільно-політичну підметність, за гідне місце під сонцем у колі інших вільних народів, за державну суверенність, за продовження й утвердження свого існування, — такий народ підноситься на вищий ступінь і стає *нацією*.

Той же народ, що, роблячись інертним, безініціативним і збайдужілим, поступово втрачає самопошану до самого себе, нехтує шанобливим ставленням до рідної мови, до своєї національної віри, до світлих і водночас трагічних сторінок свого минулого, до національних борців, що змагалися й погибали в битвах за його волю й щастя, — такий народ нидіє й перетворюється в етнографічну масу й, ставши погноєм чужих сил, урешті-решт зникає з лиця землі.

Організація Українських Націоналістів визнає: людина-одиниця — це складова частинка нації й органічно з нею зв'язана, вона не є інертним мікроскопічним уламком. Перш усього вона ініціативний, діяльний та керівний фактор усього національно-суспільного життя.

Адже ж і сама теорія нації не є абстрактним явищем, відірва-

ним від дійсного життя, оскільки вона виникла у головах людей-одиниць з життєво необхідною метою.

Кожна людина, як окрема, оригінальна й неповторна цілість, наділена вільною волею, має право на всебічний розвиток, на свої духові аспірації й матеріяльні потреби, на вияв своїх намірів і починань, на виконання, кінець-кінцем, такого чи іншого, більш чи менш відповідального призначення.

Повновартісну людину творчо підносить саме почуття відповідальности й громадянського обов'язку перед нацією.

Ставлячи перед кожним українським громадянином безумовну вимогу громадянського обов'язку, Іван Франко імперативно закликав: «Кожний думай, що на тобі мільонів стан стоїть, що за долю мільонів мусиш дати ти відповідь!»

Українським націоналістичним рухом заперечувалось і категорично відкидається трактування людини-одиниці антигуманною комуністично-большевицькою політикою як чогось малозначного, як «гвинтика» у машині суспільно-державного советського організму, а також рабське культивування вождизму, чи — врешті — гідотне возвеличування «політично непомильної» партократичної верхівки.

Засуджується плекання типу людини-одиниці, яка свої корислюбні власні інтереси ставить вище за інтереси іншої людини чи за інтереси національної спільноти. Рішуче відкидається потурання свавільному індивідуалізму, поборюється тип паразита й споживача.

В інтересі національної спільноти лежить: гарантувати кожній людині право й умови для її всебічного розвитку та себевияву у вільній праці шляхом задоволення її особистих зацікавлень і потреб. Девізом для кожної людини-одиниці повинні послужити слова грузинського поета Шота Руставелі: «Пропаде все, що ти сховав для власної потреби, все те ж, що людям ти віддав, повернеться до тебе».

Українська людина-одиниця повинна працювати для добра нації. Працюючи для нації — працює для себе. Невідкладне завдання українця — вірна служба українському народові. Глибоке почуття патріотизму — прикраса громадянина. Кількістю людей-одиниць високої ідейности, притаманної кожному українському націоналістові, вимірюється сила й велич нації.

Популяризація культу безмежної жертвенности у користь народу та нації — першочергове завдання, вічно живе й актуальне. Популяризація культу сили: духової, моральної, фізичної — повсякденна вимога. Де духово, морально й фізично сильні одиниці — там духово, морально й фізично сильний народ. Єдине і найпо-

трібніше: виховування на здорових засадах сучасників і всіх грядущих поколінь.

Організація Українських Націоналістів визнає: родина (сім'я) — кровне скупчення найближчих родичів (батьки, діти, їх потомки) — за всіх часів була й залишиться фізичною основою людського роду. Вона і творець, і зберігач, і джерело продовження його існування. Ріст і розвиток народу залежить від росту й розвитку родин — його основних клітин. Духово-моральне здоров'я родини — найкраща запорука здоров'я нації. Важливість цієї безперечної істини стверджується світочами науки й культури, найпередовішими вченими, що головним предметом своїх наукових праць вважають дослідження та вивчення суспільства у всіх його аспектах і законів життя суспільства та його розвитку.

Родина — перша школа *патріотизму*, національного єднання та виховання, місце прищеплення здорових норм і навиків, кузня пошанівку рідної мови, традиції, звичаїв і обичаїв. Державні акти, всі засоби соціального впливу та захисту повинні бути спрямовані на службу родині, на збереження й укріплення здорової сім'ї.

По всьому світі, в тому ж і в розвинутих країнах, відмічається постійно зростаючий розлад у родинних взаєминах з тяжкими наслідками. Своїм нищівним впливом це загальнопоширене явище не обійшло й українських родин, сіючи незлагодженість, дисгармонію, кінцевим результатом яких є розлучення, а це в свою чергу крайньо негативно, а то й фатально впливає на наш національний цвіт — дітей. Розлад у родинних взаєминах не тільки заслуговує на осуд, він крайньо погано впливає на виховання дітей, підриває пошанівку дітей до батьків, вносить атмосферу недовіри, знецінює високі моральні вартості, ослаблює силу нації.

Стосується це кожного і всіх: позитивне вирішування проблеми міжродинних відносин, вироблення заходів на укріплення родин, на їх здорову екзистенцію — пекуче, гостроактуальне й невідкладне питання, рішення якого в інтересі самих родин, держави й нації.

Організація Українських Націоналістів визнає: єдиним і сталим гарантом життя й всебічного розвитку народу та нації є суверенна, тобто самостійна, від нікого незалежна держава. Власне за таку державу українського народу ніколи не припинялася й не припиняється боротьба, стаючи на різних історичних етапах більш чи менш інтенсивною, застосовуючи, в залежності від вимог часу, такі чи інші методи й форми. Незмінна риса тієї боротьби — її перманентність. Саме перманентна боротьба за суверенну державність, в якій проливається хоч би одну краплю крові, підносить народ на рівень нації.

Вороги української нації завжди заперечували й заперечують необхідність української суверенної держави. Втрачаючи впливи на народ, вони вдаються до найпідліших інсинуацій, урешті-решт, до підміни змісту таких величних понять як суверенність і економічна незалежність. «Деклярація про державний суверенітет України», допоки не має сили закону, не може бути заповнена конкретним змістом, вона не виходить поза межі простого пропагандистського засобу.

Лише українська суверенна державність є запорукою стійкості, непорушності й повної пошани до закону, перед яким усі рівні. Відкидається раз і назавжди злочинну практику російсько-комуністичних імперіялістів, що нехтує законом, ставлячи компартію у надрядне становище.

Лише українська суверенна держава в силі справедливо й результативно вирішити всі політичні, соціальні й економічні проблеми, а також ряд таких пекучих і невідкладних питань, як ліквідація розпалюваних ворожими силами внутрішніх міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, забезпечуючи мирне співіснування конфесій чи навіть їх об'єднання. Лише українська держава здатна упорядкувати нормальні відносини між усіма суспільними верствами й прошарками, ставлячи в центр уваги інтереси людини, родини, народу.

Лише в умовах української суверенної державности можливо здійснювати високі принципи народовладдя шляхом покликання до життя, за демократичними засадами, вибраного народом найвищого представництва: законодавчого, виконавчого і судового та забезпечення злагодженості між ними.

Лише Українська Самостійна Соборна Держава — гарант свободи народу й людини.

Боротьба за українську суверенну державу — священна справа всього українського народу. Лише зусиллями найширших мас України, включаючи в ряди борців за осягнення цієї величної мети, поряд з українцями, і доброзичливі іншонаціональні, льояльні до українських змагань, сили, буде відновлена Українська Самостійна Соборна Державна.

Організація Українських Націоналістів визнає: нація є складовою частиною світової констеляції, тимто її місце мусить бути чітко визначене, а це значить — мусять бути накреслені взаємини з іншими націями.

Визнання принципів загальнолюдської справедливості, українська засада, освячена віковою традицією: «свого не віддамо, чужого не хочемо» — віддзеркалюють прагнення народу.

Самі життєві обставини змушують констатувати факт, що ніодна нація не може жити в ізоляції, як це ще подекуди могло бути в далекому минулому, що не лише спілкування, а координація спільних з іншими націями дій, передовсім у питаннях екології, зокрема ж щодо збереження самого життя на Землі, — гостра вимога часу.

XX сторіччя, особливо ж його друга половина, характерне не лише позитивними досягненнями, хоча б такими, як високоефективні здобутки в царині науково-технічної інформації, але — на превеликий жаль — і крайньо негативними явищами: надмірно підвищеною радіацією та хемізацією ґрунтів, що в свою чергу викликає не лише побоювання за завтрашній день, але й тривожне передчуття світового катаклізму. Промовистий доказ того — аварія на Чорнобильській атомній електростанції, наслідки якої дали завдають болючих ран не лише українському, білоруському та російському народам, але певною мірою й народам Європи. Це справа не лише однієї обмеженої кількості націй, а всесвітня проблема.

Наявність ядерної зброї в світі, а також інших засобів масового знищення, змушує народи переглянути свої колишні позиції щодо майбутніх війн, які не забезпечують перемоги ні тим, що обороняються, ні тим, що нападають. При розгляді міжнародних взаємин слід брати до уваги і той факт, що і вирішування спірних питань «звичайною» зброєю, але при наявності атомних електростанцій, може дати той самий фатальний результат, що війна із застосуванням атомної зброї — тобто радіаційне винищення воюючих сторін і їхніх ближчих і дальших сусідів, а можливо — й усього людства. Сам вислів «виживання націй і всього людства» виповнюється новим, тривожним змістом.

Організація Українських Націоналістів визнає: як українська нація, так і її життєдайний витвір — український націоналізм, що найтісніше з нею пов'язаний, характеризується незнищенністю і вічністю. Між багатьма іншими найвидатнішими його рисами особливо чітко виділяються життєздатність, непоборність, багатогранність.

Визначення українського націоналізму не вкладається у тісні рамки сьогочасної простої формули, оскільки він поповнюється та збагачується новими й новими позитивними позначками.

Український націоналізм — це сукупність поглядів на світ і життя, що в утвердженій оцінці вартостей перше місце відводить *нації* — як найвищій суспільній категорії.

Український націоналізм — це «Дух Одвічної Стихії», це та могутня, безперобійно в гуці народних мас палаюча, неподоланна

сила, що віковічно берегла, береже й берегтиме націю перед нищівними ударами.

Український націоналізм — це динамічна, невсипуща і послідовна *творчість* усіх поколінь і їх нащадків, що є найтривалішим фундаментом духового та матеріального росту нації.

Український націоналізм — це ясна й логічно складена *ідеологія* — усистематизоване сузір'я творчих думок (ідей) і поглядів, що вказує й осягає шляхи життя та поступу нації.

Український націоналізм — це визвольний, соборницький суспільно-політичний *рух*, що на засаді єднання в суцільний фронт усіх поборників державної самостійності *мобілізує* найширші народні маси до боротьби за волю народу й людини, за національну, політичну й соціальну справедливість, за віднову на українських етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави — єдиного гаранта існування, розквіту й процвітання нації.

Українські націоналісти в найширшому розумінні — це мільйонні когорти найактивніших українських патріотів, це організовані структури борців з чітко зформульованою ідеологією й суспільно-політичною програмою, зі своєю стратегією й тактикою, об'єднані спільністю революційно-визвольних ідей і дій.

Реасумуючи вищез'ясовані визначення українського націоналізму, його годилося б образно прирівняти до гольфстріму, бо так, як він своєю могутньою течією теплих вод зогріває європейські країни, створюючи пригожий клімат і нормальні умови існування, — так український націоналізм потоком животворних ідей забезпечує безсмертність української нації і окриляє народ у боротьбі за перемогу його найвищих ідеалів.

ПОСТАНОВИ СТОСОВНО ПОЛІТИЧНОЇ ПРОГРАМИ ОУН

1. Український визвольний націоналізм висуває історіософічну концепцію, в центрі якої стоїть розуміння історії як тяготіння до ідеалу *справедливості*. Під сучасну пору поривання до волі й справедливості розвивається в рамках національної держави, у вольово-динамічному змаганні народів до державної суверенності проти імперій.

2. На європейсько-азійському континенті є імперія, що стоїть колодою на дорозі вселюдського прогресу, яка насильно топче права багатьох народів, без політичної волі яких історія не може ввійти у наступний етап розвитку. Це є *російська* імперія, що зветься СРСР.

3. Ліквідація російської імперії — імператив часу. Без розвалу цієї імперії ідея справедливості залишиться нездійсненою, а це означає, що людство не зможе приступити до досконалішого етапу історичного розвитку, наріжним каменем якого є ідея нації, тобто: а) визнання нації як найосновнішого чинника всіх суспільних і політичних відносин внутрі національної держави, б) взаємна пошана кожної нації-держави до права кожної іншої нації на державну самостійність.

4. В колі волелюбних сил, поборників справедливості, антиподів російського людиноненависного та націообивного імперіялізму знаходиться Україна та інші поневолені Москвою народи.

5. Україна відстоює шляхетні традиції, культурну спадщину й усі цінності західної цивілізації: в далекому минулому наші князі й дружинники героїчно відбивали наступи диких орд, доки ще закріплювалася західна цивілізація в політичному хаосі середньовіччя, і тим забезпечили розвиток європейської культури. І в новіших часах світ, а зокрема країни Західної Європи не були змушені відстоювати свою волю у конфлікті з безпардонною російською імперіялістичною потугою, оскільки Москва спрямовувала свої сили проти визвольного руху України й інших поневолених нею народів.

Так, як колись Україна боролася проти східного насильництва й була заборолом культури й цивілізації перед кочовиками, так і тепер у спільному фронті з іншими поневоленими народами вона знаходиться у стані безперервної боротьби, захищаючи волю й політичну незалежність країн Заходу перед експансією російсько-імперіялізму.

6. Український визвольний націоналізм, борючись за Українсь-

ку Самостійну Соборну Державу, визнає священне право кожного народу на свою державну незалежність.

На підтвердження цього принципового ставлення може послужити позиція в недавньому збройному конфлікті щодо кувейтської державної самостійності, без жодних передумов про «сполучення» її з розв'язкою так званої «палестинської проблеми».

7. Відстоюючи право народів на свою державну самостійність, ООН виступає проти подвійної моралі в політиці Заходу відносно збереження інтегральності російської імперії, ООН за волю й державність поневолених народів.

8. Гасло «Воля народам! Воля людині!», висунуте понад півстоліття тому, — Організація Українських Націоналістів і сьогодні трактує як більш актуальне, ніж будь-коли.

9. Як довго Захід буде розпачливо шукати якоїсь спільної мови з російською перебудованою, але в основі незміненою імперіальною потугою, нехтуючи правами народів на визволення з-під опіки «червоної Москви, — так довго західні демократичні країни не зможуть стати співархітекторами нового світового ладу.

10. Національно-визвольна боротьба України й інших поневолених Москвою народів — проти збереження російської імперії і за державну самостійність народів — найпрогресивніша течія сучасності, оскільки вона оперта на визнанні потреби усунути всі форми соціального гніту й визиску людини людиною, партією, клясою чи державою.

11. Український народ, в його невгамовному змагу за державний суверенітет нації, за волю народам і людині — є носієм нового справедливого ладу в світі. Це ствердження ніякою мірою не накладає на наш народ будь-якої місії. Український революційний націоналізм ніколи не пропонував і тепер не пропонує українського месіанізму.

12. Український націоналізм відкидає всякі марксистські, неомарксистські, псевдодіалектичні історіософічні концепції, які доводять, що матерія — це первісна основа буття, що матеріальні, чи стисло економічні інтереси — це рушійний живчик історичних процесів, що вся дотеперішня історія розвивалася у висліді «класової боротьби».

13. Український націоналізм обґрунтований на концепції, що гласить: кожна історична епоха знаменна певним «духом», що сам є вислідом вольових поривань і тяготінь людини й народів у їхньому бажанні встановити вільний і справедливий лад на землі.

14. Модерна епоха — це доба націй, а модерна історія — це запис в духовому тайнописі людини до змагань народів світу за національно-державну самостійність, велична епопея їхнього тягіння до волі.

15. Український націоналізм визнає: в сучасній добі національна держава, побудована на демократичних принципах народовладдя, — це найсправедливіша форма організації суспільних відносин, суверенність котрої — необхідна передумова для осувереннення людини.

16. Марксизм у всіх його формах (ленінізм, маоїзм, «гуманний марксизм»), нехтуючи примат суспільно-національної органічності, як необхідної підстави для побудови справедливого ладу в світі, зазнав повної поразки. Маркс ніколи не будував запроєктоване ним «безкласове суспільство» на ідеалі справедливості, вважаючи, що цей ідеал, подібно як усі культурно-духові, релігійні та національно-політичні цінності, — це не основа суспільства, а якась «надбудова», нібито видумана правлячими класами на те, щоб, мовляв, прикривати дійсний експлуататорський характер усіх дотеперішніх суспільних відносин. Марксистська концепція побудована на етичному релятивізмі, себто на нехтуванні абсолютного ідеалу справедливості, і тому вона не може виступати, як позитивна наукова підстава для побудови справедливого суспільства.

17. Український націоналізм уважає, що в інтересі нації — забезпечити кожній людині умови для її повного розвитку і себевираву у вільній праці.

18. Український націоналізм проти гедонізму, тобто намагання досягнути насолоди в житті. Український націоналізм за культ людини-борця, оскільки немає більшої насолоди за ту, що окриляє борця за правду, за справедливість. При цьому слід зазначити, що націоналізм ніяк не означає якусь ірраціональну любов до власної нації. Щоб стати націоналістом, насамперед слід пізнати й глибоко «полюбити» справедливість як вищу категорію життя людини, і силою цієї любови змагатися за загальне добро власної нації, що вимагає «любови», тобто пошанування прав кожної людини, кожної нації, чим все людство збагачується, ближче підходить до ідеально справедливого ладу на землі.

Жоден імперіяліст не може стати націоналістом, оскільки його все єство виповнене не любов'ю до справедливості, а ненавистю до неї і до народів.

19. Нація може конкретизувати свою волю до життя й влади лише у власній, національній, суверенній і соборній державі, побудованій на принципах народовладдя. Національна держава — це постійна об'єктивізація волі нації та людини, це найвища форма організації буття народу, структура й устрій якої відповідають притаманним прикметам нації та потребам її життя. Лише національна держава може забезпечити вільний розвиток усіх її духових і матеріальних сил та належне місце між іншими державними народами.

20. В центрі націоналістичної програми державного будівництва і соціального ладу стоїть суспільно й національно відповідальна людина, вільний продуцент, вільною працею якого збагачується вся національна спільнота. В комуністичному ладі властива людині ідентичність, її істотна індивідуальність є здавлені, примусово зведені до рівня аморфної, безідентичної масовості. Демоліберальний капіталізм і тоталітарний комунізм — дві сторони тієї самої медалі, два екстреми того самого лиха: нехить до національного первня, до нації взагалі, як основного упорядковуючого чинника всіх суспільних відносин.

21. В націоналістичній концепції національна держава розуміється як дорогоцінність усіх її громадян, які є співгосподарями, з однаковими правами й обов'язками, відповідальні за її добробут, чим збагачується добробут кожної одиниці-громадянина в тій державі. Така концепція держави відмінна від демоліберальної, в якій людина трактується як звичайний споживач, відокремлений від спільноти та інших співжителів того суспільства.

22. Основний ключ соціальної програми українського націоналізму — це ідея вільної праці. Кожний продуцент матиме повну можливість користуватися продуктами своєї праці, в розумінні його духовотворчої діяльності, чим квантитативно та якісно збагачується спільнота-нація в цілому.

23. Праця — це творчість, це радість життя. Кожна корисна суспільству праця є етично однаково вартісна, без уваги на її якість і ефект у розбудові суспільства. Праця — це не кара, а нагорода. Не гедоністичне задоволення зиском, а вищі духові вартості визначають вартість праці.

24. В комуністичній системі людина зведена до кріпацького статусу. Вся власність у руках держави, а конкретно тих, що за наказом компартійних ватажків насильством і терором верховодять суспільно-політичною структурою. Марксистська формула «диктатури пролетаріату», що мала б постати в перехідному періоді після «пролетарської революції» в усіх комуністичних країнах, перетворилася в диктатуру самопроголошеного «авангарду» пролетаріату, отже в диктатуру компартії.

25. В СРСР комуністична система рабства пов'язана з імперіалістичною системою націовбивчого насильства та беззаконня. Антилюдяність, людиноненавистництво, нехить до національного примату в суспільних відносинах тісно сходяться з російським націовбивчим ідеалом, що прямує не лише економічно по-колоніальному висискувати поневолені ним народи, але перетворити їх в анонімних молохів, в національно невизначений «советський народ», в духово неокреслену масу новітніх яничарів, як перший крок до включення їх, меншевартісних «молодших братів», до російської нації.

26. Націоналістичний соціальний лад, в центрі якого поставлений примат соціальної справедливості і загального добра національної спільноти, дбатиме, щоб усі поступові технологічні надбання у всіх галузях виробництва насамперед були підпорядковані вимогам національної спільноти і служили її інтересам. Цей надклясовий лад в Україні опиратиметься на засадах правості, соціальної справедливості, гідності людини та гармонійного урівноваження індивідуальних прагнень із вимогами та потребами всієї спільноти.

27. Український націоналізм відкидає всі клясократичні концепції чи доктрини, які оперті на взаємопожиранню. Націоналістичний надклясовий суспільний лад виключатиме всі форми визиску людини людиною, клясою, партією, державою, в ньому кожна людина творчо-вольова.

28. Кожний народ має право на суверенне життя у власній національній державі. Національна держава, побудована на демократичних засадах, — це найпрогресивніша форма організації суспільних відносин. Як довго нація поневолена чужою, насильно накиненою колоніальною системою, так довго вона залишається безвольним матеріалом у руках імперіальних потуг. Бездержавна нація ніколи не може виступити як власнопідметний, суверенний чинник в політиці і в історії.

29. Немає суверенної влади в Україні. Існує лише колоніальний адміністративний режим у Києві, підпорядкований імперіальному центру в Москві. Проголошення у псевдо-«парламентарних» радах «Деклярації про державний суверенітет України» й винесення ухвали, що закони т. зв. УССР мають першенство над союзними, — політична нісенітниця.

30. Український націоналізм стоїть на становищі, що жодний колоніальний орган т. зв. УССР не може бути виразником волі української нації. Український націоналізм послідовно тримається основної засади національно-визвольної боротьби, а саме: єдиний вихід — замінити систему колоніального безладдя правдиво демократичною системою *народовладдя*.

31. Російсько-комуністична імперія поневолює інші народи, щоб матеріально використовувати їх, щоб духово їх винищити, калічачи поступово їх національно-духове ество, щоб урешті включити їх, асимілюючи, до російської нації. Ця російська імперіалістична, суто шовіністична політика грубого насильства була оправдована якоюсь месіаністською ідеєю, в минулому проголошенням «Москви — Третім Римом» чи «обороною православ'я», в недавньому минулому: визначенням Москви «опорою світової соціалістичної революції», «надійною опорою проти фашизму», чи — врешті — «оплотом національно-визвольних рухів», або «бастіоном миру у світі».

32. Найсмертельнішим історичним ворогом української нації є агресивний та завойовницький російський імперіялізм, успадкований від російських царів, що протягом кількох століть змагає до знищення ідейно-духових первнів українського національного генія.

33. Україна і Росія — це два діаметрально протилежні комплекси вартостей, суперечливі антиподи у всіх сферах життя, світогляду та світосприймання. Це два споконвічні вороги з цілком протилежними ідеалами життя, що зударяються на всіх відтинках співвідношення. Це два цілком протилежні ідейно-духовні, релігійні, морально-етичні, політичні та культурні комплекси.

34. Наступ Москви на Україну суцільний: вона намагається змінити духовість нації, її світогляд, її соціальні, релігійні та правні ідеали. Вона силкується створити якусь аморфну, обездуховлену та обезголовлену амальгаму, що зветься «советський народ».

35. В боротьбі за УССД український націоналізм висуває культ національних традицій. Він бореться за свою релігію і культуру, за свій світогляд, за свої суспільні інститути.

36. Український націоналізм критично оцінює концепцію про те, що «демократична Росія» позбудеться своїх імперіялістичних намірів щодо України й інших поневолених Москвою народів.

37. Український націоналізм не вбачає апріорно в кожному росіянинові ворога України. Основний критерій, яким оцінюється кожного росіянина, — це його ставлення до Української Самостійної Соборної Держави. Кожний росіянин, який, пізнавши істину справедливості, зрозумів, що демократія не можлива в Росії так довго, доки вона залишається імперіялістичною потугою, який бридиться націовбивчою політикою Кремля, який, врешті, за розвал російської імперії, який визнає побудову на її руїнах демократичних держав (і одною з таких повинна бути демократична російська держава), — лише такий росіянин може бути нашим союзником.

Кожний росіянин-імперіяліст, який намагається зберегти імперію чи в її сучасній формі, чи в якомусь іншому варіанті, — ворог українського народу. Кожний росіянин-імперіяліст, що силкується ввести наш народ у нову колоніальну пастку, просуваючи якусь нову облудну формулу «нового союзу суверенних республік», чи автономних держав у федералістичній або конфедералістичній, але по суті колоніальній структурі, — це ворог українського народу.

38. Констатується у Советському Союзі наявність певних політичних сил, які вважають, що імперіялістична політика не принесла Росії слави, а довела до спустошення здорового російського духу і до економічної руїни. Стверджується, що ті сили здатні пройти певну метаморфозу, приймаючи нові моральні й політич-

ні, суто гуманістичні вартості, з яких випромінює пошана до прав інших народів, зокрема Москвою поневолених. Українські націоналісти з повним розумінням і прихильністю ставляться до таких сил в Росії, що змагають побудувати на російських етнографічних землях російську демократичну республіку.

39. Українські національні сили, борючись за віднову української незалежної державності, ні в якому разі не можуть узалежнювати свій змаг за здобуття національної волі від демократичних процесів, що відбуваються в Росії, хоча можна вважати нашим обов'язком всеціло сприяти таким процесам.

40. Проголошена в СРСР т. зв. «перестройка» й «гласність» — це ніщо інше, як облудний ярлик для програми політичних реформ, які мали б довести до поступового введення «демократизації» в советському суспільстві. Не можна вважати, що деякі полегші, що їх вводиться нібито для «демократизації», — це якась благовісна ласка з боку Москви. Ці реформи були вимушені тими процесами, а передовсім національно-визвольними, які назріли в СРСР. Остаточна ціль цих реформ полягає в тому, щоб не допустити до розвалу імперії, зберегти її в іншому, «демократичному» варіанті.

41. Одним із кроків у сторону «перебудови» російсько-комуністичної імперії в російсько-«демократичну» імперію був т. зв. референдум щодо союзного договору 17 березня 1991 р. Шляхом колоніального плебісциту червона Москва бажала надати пошматованій фасаді «советського федералізму» оживлюючий поштовх «законности». Багатолюдна участь у «всесоюзному» референдумі, який нібито дав нагоду «советським громадянам» заманіфестувати свою волю у масовому стремлінні зберегти недоторканість союзу, витворила ілюзію демократії.

42. Заманлива для декого «Деклярація про державний суверенітет України» наприкінці виразно стверджує: «Принципи Деклярації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору». У цьому квінтесенція колоніальної діалектики: в одному реченні заперечується вся попередня концепція «Деклярації».

43. В умовах імперіялістичного колоніального насильства, поневолений народ, який, виключаючи всяку іншу, веде лише «законну парламентарну боротьбу», дозволяє, щоб ворог увів його в лабіринт, ключ до виходу з якого має лише той, хто створив його. Замість визнання повної самостійності, ворог надаватиме право вести балачки про «конституційне право на вихід із союзу», право, яке ворог мав би ласкаво визнати.

44. Український революційний націоналізм рішуче відкидає як єдину «законну, мирну, парламентарну, чи етапну боротьбу» за Українську Самостійну Соборну Державу. Вести «законну бороть-

бу» за національне визволення можна лише в умовах законності. Якщо вести «законну боротьбу», то насамперед слід мати справу з законним парламентом. Державність не можна звести до нагромадження свобод і тоді поступово після деякого часу проголосити самостійність. Свободи, демократичні вольності можуть постати щойно в умовах державної самостійності, яка стане їх гарантом. Немає справжніх громадян у колонії, а є лише раби імперіялістичної системи.

45. Нація стає суверенним чинником у політиці лише тоді, коли стверджує свою волю до влади в незалежній державній формації, коли буде системою управління, законодавчі, виконавчі та юридичні органи народовладдя згідно з її історичними, політичними, соціальними, економічними, культурними та релігійними цінностями, бажаннями та потребами.

46. Щоб відвоювати владу, уярмлена нація мусить вести тотальну боротьбу в усіх сферах життя, тобто національну революцію. Національна революція — це багатогранний етапний процес, який розвивається у всіх шарах і на всіх відтинках життя поневолено-го імперіялізмом народу і прямує до відвоювання влади.

47. Національна революція — це тотальна боротьба за владу. Це не змаг групи «професійних революціонерів», які зорганізовані в лавах гостро дисциплінованої організації, фанатично віддані одному вождеві-демагогові, який деспотично верховодить над нею. Революційний змаг не може бути зведений до тероризму. Це не бунт мас, які в божевільному фанатизмі виливають свою лють, перетворюючись у кровожадних горлорізів. Національна революція — це відкритий всенародній вольово-стихийний змаг за владу, що ведеться на всіх відтинках життя.

48. Революційна Організація Українських Націоналістів відкидає концепцію «референдуму» з ініціативи імперського центру в Москві, чи агентури колоніального режиму в Києві, як законний вияв волі української нації.

Імперіялізмом поневолена нація може висловити свою волю лише безкомпромісовою визвольною боротьбою за самостійність і державність.

49. Український націоналістичний рух веде принципіальну політику, засуджуючи опортунізм, тобто зговір в ворогом, який за деяких умов, для нього вигідних, може петлю попустити, але може і в будь-який час її затягнути, якщо це буде йому вигідно.

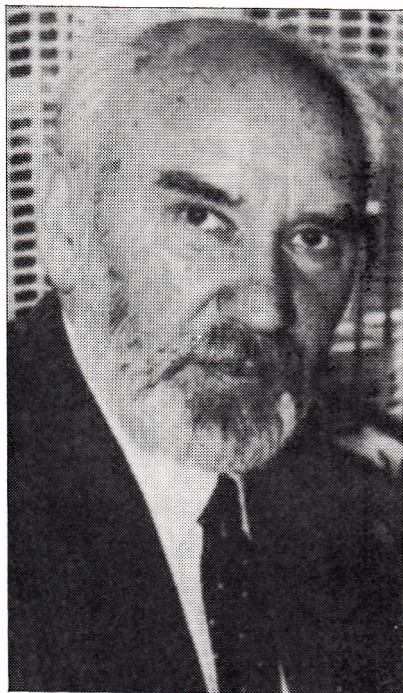
50. Боротьба за національне визволення, за Українську Самостійну Соборну Державу перманентна, вона ніколи не припинялась і не припиниться до часу повної перемоги.

Присвята Покійникам

Сповнений глибоким смутком Головний Провід Організації Українських Націоналістів сповіщає, що 20 вересня 1991 року в Моршині (Україна) на 62-му році життя відійшов у вічність

сл. п. ЗІНОВІЙ КРАСІВСЬКИЙ,

видатний український поет й непересічний політичний публіцист, непохитний Борець за Волю України та її державну самостійність, довголітній політв'язень советських тюрем і лагерьів, невтомний захисник Християнської Віри і Церкви в Україні, Голова Проводу ОУН на Україні, член Головного Проводу ОУН.

Зіновій Красівський народився 13 листопада 1929 року на Івано-Франківщині. За польської окупації почав навчатися у народній школі, продовжував навчання за першої большевицької окупації, а під час німецької — закінчив шість клас гімназії. В 1946 році закінчує десятирічку й отримує атестат зрілості.

У военні та післявоенні роки в умовах великого всенародного піднесення, коли народ вів двохфронтову боротьбу проти найлютіших ворогів України — німецьких націонал-соціалістів і російсько-большевицьких імперіялістів, формується націоналістичний світогляд Зіновія Красівського.

До першого арешту в 1949 році Зіновій Красівський проживає у

Львові на нелегальному положенні. В той час він був арештований і засуджений на п'ять років ув'язнення й пожиттєве заслання. В 1953 році вдруге арештований і засланий на важкі роботи у вугільних шахтах Караганди (Казахстан). В 1957 році після поранення стає інвалідом II групи. Від 1957 до 1962 року з великими труднощами студіює філософію у Львівському Університеті.

В 1964 році стає членом підпільного Українського Національного Фронту, складає програмові документи тієї організації і працює співредактором нелегального журналу «Воля і Батьківщина». В той час розгортає художньо-літературну діяльність. З-під його пера появились роман «Байда» і збірка віршів «Месник».

В 1967 році поновно арештований з групою друзів Українського Національного Фронту. Його засуджують на 17 років табірною ув'язнення та заслання. У Володимирській тюрмі Зіновій Красівський пише вірші «Невольницькі плачі» та поему «Тріумф Сатани». За його невгнутість большевицькі варвари запроторюють його до психіатричної лікарні, зфабрикувавши перед тим судову експертизу. У психлікарні перебуває до 1985 року.

Покійний Зіновій Красівський, як і багато інших наших подруг і друзів, пройшов пекло московсько-большевицької тиранії і ви-йшов з нього незламним і ще більше загартованим. Він належав до тих, що підготовляли і формували епохальний процес національного відродження в Україні, який триває до сьогодні.

Зіновій Красівський був політично діяльний до часу свого несподіваного захворюння. Вшануванням світлої пам'яті Зіновія Красівського — хай буде посилена активність націоналістів на всіх фронтах боротьби за Українську Державність.

Вічна і славна пам'ять Зіновію Красівському — Борцеві за Волю України і її державну Самостійність.

Постій, 20 вересня 1991

ГОЛОВНИЙ ПРОВІД
Організації Українських Націоналістів

В ПОКЛОНІ ВЕЛИКОМУ СИНОВІ УКРАЇНИ СЛ. П. МИХАЙЛОВІ СОРОЦІ

Понад двадцять років тому по цілому світі рознеслася болюча вістка, що 16 червня 1971 року, далеко від України і від рідного Львова, у Мордовському концтаборі несподівано відійшов у Вічність

сл. п. МИХАЙЛО СОРОКА,

незламний Борець за волю і державну самостійність України, довголітній член Організації Українських Націоналістів-революціонерів, організатор і провідник ОУН-Північ, член Крайового Проводу ОУН.

Помимо старань Родини, було заборонено перевезти тіло Покійного в Україну і його поховано на цвинтарі Мордовського концтабору. Не було теж на похоронах нікого з Родини, хоч Його Дружина, мучениця-героїня Катря Зарицька, відсиджувала своїх 25 років ув'язнення в сусідньому Мордовському таборі. Не було на похороні Його єдиного сина Богдана, який у 1941 році народився у львівській тюрмі і від якого НКВД багато разів домогалось, щоб вплинув на батька відмовитись від своїх по-

глядів і засудити своє минуле. Та на це ні син, ні батько не пішли, залишившись вірними своїм поглядам і своїм ідеалам.

Понад половину свого шістдесятилітнього життя Покійний Михайло провів у польських і московських тюрмах і концтаборах, але і в цих тяжких невілльничих обставинах Він з незламною вірою в остаточну перемогу української Правди продовжував боротьбу проти сил зла, будучи при цьому світлим прикладом для тисячів українських політв'язнів і в'язнів інших поневолених народів, які спільними силами зорганізували в 1950-их роках могутні страйки на великих просторах комуно-російської імперії, що започаткувало її неминучий розпад.

Після смерти Михайла Сорочи, в офіційні Проводу ОУН «Шлях Перемоги», було сказано: «Весь український народ і зокрема

українські націоналісти в глибокому смутку клоняють свої голови перед тінню Страдника-Героя, який став символом незламного духа і волі української нації».

Сьогодні, Друже Михайле, після довголітньої мандрівки і чекання на чужині, Ти повернувся на Україну на світанку її волі і державности, щоб у присутності Твоєї Родини, Твоїх Друзів, широкого круга українських патріотів і згідно з християнським похоронним обрядом навечно спочити у Рідній Землі. А ми, члени ОУН, віддаємо Тобі доземний поклін і прирікаємо докласти усіх наших зусиль, щоб Твоя і наша мрія і мета — Українська Самостійна Соборна Держава — була остаточно здійснена і закріплена.

Вічна і славна Тобі пам'ять! Слава Україні! Героям Слава!
Постій, 28 вересня 1991 року

*ПРОВІД
Організації Українських Націоналістів*

ПОВЕРНЕННЯ НА БАТЬКІВЩИНУ тлінних останків сл. пам. Михайла Сороки

(УЦІС) Михайло Сорока народився 27 березня 1911 року. З юнацьких літ включився у визвольну боротьбу в рядах Організації Українських Націоналістів. Від пластуна до члена «Юнацтва», від рядового члена до керівництва Крайової Екзекутиви, члена Проводу ОУН, — таким був шлях революціонера, самовідданого борця за волю України, за її державність.

І в результаті: переслідування і ув'язнення — спочатку в польських тюрмах та концтаборах від 1934 по 1939 роки, а потім, після короткої перерви, у советських від 1940 по день смерті 16.6.1971.

Лише декілька місяців пощастило йому побувати на волі. І в цей час він одружився з подругою по спільній боротьбі, членом Проводу ОУН Катрусєю Зарицькою. Їхнє щастя тривало декілька місяців, і знову розлука, довжиною в 51 рік. І лише 28 вересня 1991 року вони з'єдналися назавжди, разом спочили у спільній могилі на Личаківському кладовищі Львова, разом лягли у рідну землю.

Побратими, які разом з Михайлом Сорокою відбували покарання у Мордовських таборах, відшукали домовину Покійного, і 25 вересня літаком привезли його до Львова. На леговищі останки Покійного зустріли побратими, члени ОУН, бувші політв'язні, представники влади, політичних та громадських організацій, духовенство.

Домовину винесли з екстериторіяльного леговища, поклали на рідну землю, де відбулася церковна та громадянська Панахида. Опісля її перевезли у церкву св. Михайла, де вона перебувала до

дня похорону. За цей час з Покійним попрощалася громада Львова та всієї України.

День похорону був призначений на суботу, 28 вересня. Зранку відбулася в церкві св. Михайла Архирейська Служба Божа, яку відслужили отці Студити. Після Служби Божої домовину винесли на площу перед церквою для прощання. Попрощатися з Покійним зібралися тисячі львів'ян, мешканці області та приїжджі з усієї України. Присутні члени ОУН, комбатанти УПА, політв'язні, представники Рад, керівники політичних партій та громадських організацій, пластуни, члени Студентського Братства та молодіжних організацій.

Панахиду відправило греко-католицьке духовенство Львова на чолі з Блаженнішим кардиналом Іваном Любачівським. Прощальну промову біля церкви виголосив о. канцлер І. Дацько.

Після Панахиди жалібна процесія вирушила на Личаківське кладовище. Попереду несли вінки від родини, ОУН, Братства УПА, Спілки політв'язнів України, Руху, Союзу Українок, політичних партій та громадських організацій.

Домовину на своїх плечах від церкви до цвинтаря несли побратими Михайла Сороки, члени ОУН, комбатанти УПА, політв'язні, молодь, представники громадськості. На шлях віддати останню шану Покійному вийшли тисячі мешканців міста Львова.

Могила, в яку перенесено тлінні останки Катерини Зарицької, яка померла в 1986 році, розташовано в центрі Личаківського кладовища. Траурна процесія входить на кладовище. Розпочинається Панахида, а відтак траурне віче.

Першим виступив Іван Гель, політв'язень, заступник голови Обласної Ради. Він розповів про героїчний життєпис Покійного.

Петро Дужий, колишній член Проводу ОУН, розповів про боротьбу Покійного в лавах ОУН.

Михайло Зеленчук, курінний УПА, політв'язень, прочитав Звернення Проводу ОУН до дня перепохоронення Михайла Сороки.

Виступили також: Михайло Горинь — політв'язень, на руках якого помер Михайло Сорока; Микола Горинь — заступник голови облради; Василь Левкович — полковник «Вороний», кавалер Золотого Хреста УГВР; Василь Шпіцер — мер Львова; Василь Підгородецький та Марія Вульчин — політв'язні, які привезли домовину з Мордовії; Опанас Заливаха — художник, політв'язень; Оріся Матешук — політв'язень; Оксана Сапеляк — голова Союзу Українок Львівщини; Іван Губка — голова Львівської організації Спілки політв'язнів України; п. Черниченко — Київ, який багато років провів в ув'язненні разом з Покійним; Василь Кубір — заступник голови Спілки Політв'язнів; Євген Пронюк — політв'язень, Київ.

Усі вони підкреслювали обставину, що Михайло Сорока був винятковою людиною: інтелігент, інтелектуал, він у найскрутніших ситуаціях не втрачав холодного розуму та стійкості духу. Це завдяки йому був складений реєстр концтаборів ГУЛАГу, який був

переданий в Організацію Об'єднаних Націй і став явним на цілий світ. Це він був керівником та організатором станиць ОУН в концтаборах, які стали організаторами бунтів, у результаті яких загинули сотні політв'язнів, але які привели до послаблення режиму в концтаборах та надали в'язням певні права. Він був добрим порадиником для всіх — для молодих політв'язнів, а особливо для тих, хто потрапив у в'язниці в 60 роки. Філософ, архітект, поет, композитор, психоаналітик — ось далеко не повний перелік прикмет Михайла Сороки. Завжди погідний, зрівноважений, служив прикладом для всіх, набув незаперечного авторитету не тільки серед українців, але й серед політв'язнів інших національностей. За їхніми словами, Михайло Сорока був би гідним представником кожної національності.

Траурна церемонія наближається до кінця. Звучить пісня «Чуєш, брате мій», пісні революційного підпілля. «Вічна пам'ять» перекликається з грудками рідної землі, які падають на домовину.

Могилу Михайла Сороки і Катерини Зарицької вінчає великий березовий хрест з терновим вінком, оповитим червоною калиною.

Спіть спокійно, Герої України, нехай рідна земля буде для Вас легкою.

Вічна Вам пам'ять!

СЛОВО ПЕТРА ДУЖОГО

на перепохованні тлінних останків Михайла Сороки
у Львові 28 вересня 1991 р.

Жалібно-святочна Громадо!

(УЦІС) Перепоховуючи в українську землю тлінні останки Національного Героя — Михайла Сороки, ми схилиємо голови перед його світлою пам'яттю. 16 червня минуло двадцять років від того дня, коли він перейшов у вічність, проте в історичній пам'яті народу залишається назавжди.

Життя Михайла Сороки, народженого 27 березня 1911 року, було нелегким. Дитинство пройшло в тривозі й страхіттях Першої світової війни, а юнацький вік у переслідуваннях польських окупаційних властей під час навчання у Тернопільській гімназії. Молодий студент був змушений виїхати на дальше навчання за кордон, студіюючи в Празькому інституті.

Ще в гімназійні роки почалось формування політичної думки Михайла Сороки: його серце й ум полонили великі ідеї українського націоналізму, що, базуючись на усвідомленні підневільного стану України, — утверджує непохитне переконання: єдиним гарантом не лише розбудови і процвітання нації, але й самостійного її буття є Самостійна Соборна Українська Держава. Сповідуючи ідеї українського націоналізму, Михайло Сорока все своє свідоме життя віддав служінню українському народові і тим самим увійшов у пантеон слави Борців за волю України. Проживши шість-

десять років, він 37 років поневірявся в польських тюрмах і в тюрмах та концтаборах Советського Союзу.

В 1934 році, коли Організація Українських Націоналістів понесла великі втрати, коли десятки найактивніших її членів на чолі зі Степаном Бандерою попали в ув'язнення, Провід Українських Націоналістів під головуванням полковника Євгена Коновальця посилає на рідні землі відважного й безмежно відданого українській справі Михайла Сороку із завданням формувати нові націоналістичні когорти. Покликаний у склад членів Проводу, Сорока стає Провідником Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ (західноукраїнських землях). Доля не показала ласкавою для нього, і Сорока попадає в лабеті польської поліції й довготермінову тюрму. В 1939 р., після падіння польської держави, Сорока виходить на волю, але скоро, бо вже в 1940 році нові, цим разом большевицькі органи насилля й терору запроторюють його в гулагівське пекло. Потяглись довгі роки поневіряння у лагерьх і на засланні, з невеличкими перервами, до 16 червня 1971 року, тобто до дня смерті.

Михайло Сорока карався, але не кався: ідеям українського націоналізму був вірний усе своє мученицьке життя. В умовах заслання, а навіть у таборах він гуртував українських патріотів, створюючи нові націоналістичні структури.

В той же час Михайло Сорока самотужки та в співдіях з найближчими друзями розробляв форми й методи багатогранної діяльності українського націоналістичного руху. Придаючи велике значення ідеологічно-теоретичній царині та конкретним акціям, спрямованим на мобілізування народних мас до боротьби за українську справу, він особливу увагу звертав на виховно-вишкільну сторінку носіїв революційних ідей українського націоналізму.

Михайло Сорока твердив: лише свідомий і вихований та вишколений учасник націоналістичного руху може з повною відданістю боротися та працювати в ім'я перемоги головної ідеї та й інших запалювати до революційної діяльності.

Михайло Сорока наголошував: кожен націоналіст мусить бути не так виконавцем, як творцем, що весь час змагає до вдосконалення, до вироблювання найефективніших форм боротьби за державну самостійність.

Михайло Сорока визнавав: лише сильні духом здатні боротися й перемагати. Слід постійно примножувати ряди найвідданіших борців за волю України, гартувати й укріплювати не приманами матеріяльного добробуту, а незгасним сяєвом націоналістичних ідей.

Борючись за стійкість націоналістів, Михайло Сорока сам давав приклад іншим, був еталоном борця і організатора, і нескореного патріота України.

Слава світлій пам'яті Михайла Сороки — Національного Героя!
Слава Україні! Героям Слава!

П. ПРОСВІТЯНИН

МИКОЛА ДУЖИЙ

(13.XII.1901 — 18.V.1955)

(Короткий опис життя та діяльності)

В цьому 1991 році, тринадцятого грудня виповнилося б *Миколі Дужому* 90 років. Либонь небагато його ровесників залишилося при житті та й зовсім мало людей, які його особисто знали, співпрацювали з ним на ниві культурно-освітньої діяльності, або виступали на фронтах підпільної національно-визвольної боротьби і карались у советських тюрмах і лягерах. Нехай оця згадка про нього замінить терновий вінок, покладений на його могилу.

В історичній пам'яті Микола Дужий залишиться як невтомний культурно-освітній діяч, редактор багатьох видань, воїн Українсько Галицької Армії (УГА) та Української Повстанської Армії (УПА), секретар Президії УГВР, активний учасник антибольшевицького підпілля, а за політичними переконаннями — український самостійник-націоналіст. Для повнішої характеристики слід додати, що в ранньому віці, пов'язавши своє життя з боротьбою за перемогу української національної справи, 17-літнім юнаком добровільно вступив у ряди УГА в 1918 році та проверстав широкі простори України у боях за волю й державну самостійність українського народу.

Син селян Атанасія й Параскеви з села Карова, колишнього Рава-Руського повіту, а тепер Сокальського району, Львівської області, після закінчення народньої школи в рідному селі поступив на навчання до гімназії, спочатку в містечку Жовква, а згодом перенісся до Львова, де вже екстерном у 1921 році у філії Львівської академічної гімназії здав матуральний іспит. Зразу ж після того записався на студії в Українському таємному університеті, навчаючись в історичному факультеті аж до закриття цього вузу. Особливим предметом зацікавлення і в студентські, і в пізніші часи, крім філософії та красного письменства, була історія в найширшому обсязі, а зокрема стара історія України.

В юнацькі та молодечі роки, тобто в той час, коли на наших землях точилася безглузда, кровопролитна битка російських і австрійсько-угорських військ, спрямована проти інтересів українського народу, — в молодого гімназиста, що повною мірою усвідомлював підневільний стан України, почалося формування політичної думки.

В травні 1916 року, коли на Личаківському цвинтарі у Львові хоронили Івана Франка, українські учні брали участь у похороні, маршуючи за домовиною письменника зімкненими рядами. Разом з іншими гімназистами на фотографії увіковічено й учня Миколу Дужого. Можливо, що вже в тому часі до Франкової письменницької творчости, до його енциклопедичних знань і невтомної працьовитости народилась якась особливо глибока пошана. Адже згодом, у 20-30 роках, доволі часто виступаючи на святкуваннях у честь Шевченка, Лесі Українки, князя Ярослава Осмомисла, гетьмана Мазепи й інших, виголошуючи промови про тих славетних людей, Дужий нерідко промовляв і виголошував лекції, присвячені Каменяреві, напам'ять цитуючи найхарактерніші уривки з його творів.

Зразу ж після славнозвісного Листопадового Зриву 1918 року у Львові, коли на Західньо-Українських Землях утворилася Західньо-Українська Народня Республіка, Микола Дужий вступив у ряди Української Галицької Армії.

На Західню Україну нахлинула польська окупаційна навала. Під кінець липня 1919 року, будучи в Сокальській бригаді УГА, Микола Дужий перейшов річку Збруч і до середини 1920 року на просторах Правобережної України брав участь у боях за утвердження української самостійної державности. Нелегке було тоді життя, а було й таке, що з тактичних міркувань у трудні часи довелося частині відділів УГА перейти на большевицький бік, до «легендарного» командира Котовського. Будучи в таємному порозумінні з нашим військовим старшинством, тоді ще молодий стрілець Дужий «був обраний» ротним командиром, і одного разу трапилась нагода зустрінутися з самим Котовським, про що ще буде мова далі. Перебування галицького вояцтва у большевиків було коротке, і про це, як і про потребу переходу до своїх ідейних противників — тепер є змога прочитати на сторінках військово-мемуаристичних публікацій.

Не минуло Миколі Дужого невмолиме й жорстоке лихо — тиф, який, як у сумовитій стрілецькій пісні співається, «скосив галичанам сорок тисяч цвіту...» Галицькі стрільці хворіли, настав такий важкий час, коли здавалося, що на виздоровлення ні в кого не було надії. В таких випадках наше військове командування було змушене передавати важкохворих під опіку цивільного населення. І тут сталося несподіване чудо: переданий у непритомному

стані стрілець Дужий під опіку якійсь єврейській родині, після кількох днів почав одужувати, висока температура впала до нормальної, врешті стрілець таки видужав і здоровим повернувся до своєї військової частини.

В той час Микола Дужий був у військових відділах, що здебільшого дислокувалися в околицях Вінниці. Про щирих і одвертих вінничан Дужий, згадуючи їх, завжди висловлювався похвальними словами. Але одного разу, а було це, мабуть, у 1942 році, зустрінувшись з якимось громадянином з Вінниці, що приїхав до Львова за шкільними підручниками, дещо розчарувався. Попалась людина мовчазна й недовірлива. «Невже тепер у Вінниці є більше таких? — бідкався він. — Невже більшовицьким недолюдкам вдалося декого з наших людей переробити на своє копито? Не хочеться вірити. . .»

Скоро Микола Дужий утвердився у своєму погляді, познайомившись, мабуть наступного року, з Йосипом Позичанюком, родом з Вінничини, письменником і публіцистом, активним діячем українського націоналістичного руху з 1940 р. Обидва вони були учасниками установчого Збору Української Головної Визвольної Ради в липні 1944 року, обидва залишилися у підпіллі, обидва тісно співпрацювали в редакційно-видавничому секторі ОУН і УПА. Попавшись в оточення, в бою з більшовіками Позичанюк загинув 22 грудня 1944 року в лісі біля села Дев'ятники, на Бібреччині. Позичанюка похоронено на цвинтарі села Юшківці разом із ще трьома вбитими воїнами УПА. Після похорону, а було це наступної ночі, Микола Дужий виголосив у присутності найближчих друзів погіблого зворушливу прощальну промову, називаючи Позичанюка найближчим побратимом, при тому прихильними словами згадував Вінничину — батьківщину стійких українських патріотів.

Культові полеглих героїв — борців за Україну — Микола Дужий придавав велике значення. 22 січня 1919 року на полях села Карова в бою з польськими окупаційними військами полягло п'ять, невідомого імені українських воїнів УГА. Тоді ж у Карові їх і похоронено у двох братських могилах. Повернувшись із Великої України, Микола Дужий разом зі своїми односельчанами заопікувався стрілецькими могилами — свідками національно-визвольних змагань. Могили приведено до порядку, поставлено хрести на них з написами: Слава борцям за волю України! Кожного року традиційним порядком на Зелені Свята відправлявано Панахиду по полеглих героях, а з промовою виступав Микола Дужий. Котроїсь весни, а було це на початку 20 років, за промову, що — за свідченнями польської поліції — мала гострий антипольський характер, промовця арештовано й посаджено у львівську тюрму. Щоправда, після деякого часу його звільнено з тюрми, але від того часу аж до розвалу Польщі в 1939 році Дужий був під «неослаб-

ним оком» органів польської державної безпеки та «громадського порядку».

У 20 роках, навчаючись в університеті, М. Дужий цікавився мистецтвом і народньо-художньою творчістю. Тоді він успішно закінчив танцювальну школу Василя Авраменка, який у той час проживав і навчав у Львові. Після того на аматорських засадах Микола навчав народних танців молодих хлопців і дівчат. А так узагалі, працюючи згодом на посаді просвітянського робітника, народньо-художній творчості завжди придавав велике значення.

І все таки, здається, не стільки уваги Дужий присвячував народньо-художній творчості, яка могла бути й фактично була камуфляжем перед польськими окупаційними властями, скільки далеко важливішій справі: у 20 роках Микола Дужий проводив, разом з іншими учасниками Визвольних Змагань, підпільні військові вишколи молоді, надаючи військовій підготовці одне із найчільніших місць. Два десятки років пізніше, вже в підсоветському підпіллі, коли Головним командиром Української Повстанської Армії був Роман Шухевич — Тарас Чупринка (під кінець 1944 року він мав звання підполковника, а Дужий — сотника УПА), якось раз у колі близьких друзів, коли сотник звернувся до Головнокомандувача словами «Друже Командир» — Шухевич напівжартома сказав: «То не знати, хто до кого повинен так звертатися, адже першої військової грамоти ще в 20 роках мене вчив друг Мирон Вировий» (псевдонім Миколи Дужого). Втім Роман Шухевич і Микола Дужий обнялися і поцілувалися. Ніхто з присутніх не знав того, що цих двох людей в'язала давня дружба, започаткована ще під час військового вишколу. І лише після того багато кому стали зрозумілими якісь особливі, побратимські стосунки між цими людьми.

Після закриття Українського таємного університету в Львові Микола Дужий поступив до Львівського державного університету, який закінчив і здобув ступінь магістра філософії і став членом Наукового Товариства ім. Шевченка. В державному університеті й далі вивчав історію та філософію у гуманістичному факультеті, що офіційно називався «виділ гуманістичних наук».

У тому часі, а був це, здається, 1926 рік, Миколу Дужого покликали на військову службу до польського війська. Адже треба знати, що тоді поляки ще приймали на службу українців. Трьома роками пізніше польську школу підхорунжих у Раві Руській закінчив і відомий націоналіст-революціонер Зенон Коссак. А в тридцятих роках про те, щоб українця, та ще й такого, що не користувався у польських властей «благонадійністю», прийняли до військової школи — не могло бути й мови.

Микола Дужий спочатку служив у Кам'янці Струмиловій (тепер — Бузькій) у 27, здається, полку піхоти, а згодом навчався у школі підхорунжих у Заліщиках, отримавши найвищий тоді в поль-

ському війську підофіцерський ступінь — сержанта. Більше його до польського війська не покликали, хоча раз якось неофіційно заявили: «Вам би замінити релігійну приналежність — то офіцерський ступінь за вами забезпечений». Звичайна річ, це був не інакше як хитро-злобний трюк, а можна здогадуватися — польські військові начальники не знали про службу Миколи в УГА та не знали і того, що поліція притягала його до відповідальності.

В 1931 році львівське українське студентство, а докладніше кажучи — найсвідоміший національно студентський актив поручив Миколі Дужому очолити редакційну колегію журналу «Студентський Шлях». Головним редактором цього видання Дужий був до 1932 року, співпрацюючи з такими видатними політичними й культурними діячами, як пізніший головний редактор журналу Володимир Янів, а також Богдан Романенчук, Юліян Редько, поет Курдидик і ін. Адміністратором, чи видавцем назначено Богдана Дороцького, студента лісничого відділу Львівської політехніки, вбитого учасниками польського підпілля під час війни.

Згодом Микола Дужий входив до редколегій видань націоналістичного спрямування, таких, наприклад, як «Наш Клич», і цілого ряду інших.

Микола Дужий був глибоко переконаний в тому, що дуже важливу національно-виховну працю серед нашого населення можна проводити в рамках легальних культурно-освітніх установ. Він часто наголошував на тому, що «кожному українцеві (й українці) треба бути перш усього грамотним, читаним, одним словом, озброєним знаннями, в тому ще й зокрема з ділянки українознавства, а все це можливо досягнути шляхом народньої освіти й самоосвіти». Якщо польські окупаційні власті створили такі умови для українців, в яких їм важко набувати знання в школах із-за високих оплат за навчання, та й загалом, коли поляки-шовіністи силкуються робити українцям перешкоди в навчанні, — тоді слід використовувати всі можливі способи й засоби, всі форми багатогранної діяльності в рамках культурно-освітніх товариств. Головним і найповажнішим на західноукраїнському терені було Товариство «Просвіта» у Львові, яке нараховувало, не зважаючи на перешкоди з боку польських властей, около 70 філій і понад три тисячі читалень. На Волині, Холмщині й Підляшші та на Поліссі поляки не дозволяли основувати читальні «Просвіти», а просвітянські видання на ці терени перевозили наші патріоти нелегальним способом з метою, щоб і там сіяти зерна національної правди. Якщо навіть деяка незначна частина просвітянських читалень не проявляла повною мірою своєї діяльності, то 70-80 відсотків читалень таки виконували покладену на них місію у царині культури, освіти та виховання.

Як тільки винесено рішення, щоб до Товариства «Просвіта» увійшов представник українського студентства, Дужий радо за-

йняв той пост. Сталося це ще за головування в «Просвіті» відомого громадського й педагогічного діяча Михайла Галущинського, колишнього директора Рогатинської гімназії, учасника Визвольних Змагань, професора таємного університету у Львові.

Не зважаючи на те, що Галущинський був членом Українського Національно-Демократичного Об'єднання (УНДО) і депутатом польського парламенту, а Микола Дужий сповідував ідеї українського націоналізму, між ними уклалися добрі стосунки. Галущинський з належною увагою й пошаною ставився до наймолодшого працівника Товариства «Просвіта». Микола Дужий повністю посвятив себе просвітянській праці, про це свідчить те, що після несподіваної смерті Галущинського, що наступила в 1931 році, Миколу Дужого через деякий час обрано секретарем Товариства «Просвіта». Перед Миколою Дужим виникли сприятливі умови проводити відповідну до національних потреб культурно-освітню працю, яку він і виконував до червня 1939 року, тобто до того часу, коли головним секретарем «Просвіти» обрано поета й редактора Богдана Кравців, а місце голови професора Івана Брика зайняв священник Юліян Дзерович. Його головування тривало недовго, бо лише до вересня того ж року, тобто до початку Другої світової війни, коли червона Москва окупувала Західню Україну, а «Просвіту» нові займанці ліквідували.

Будучи секретарем Товариства «Просвіта», Микола Дужий був водночас і головним редактором відкритого в 1936 році журналу «Просвіта», співредактором усіх просвітянських видань, автором ряду статей, інструкцій, вказівок тощо, за своїм підписом і без підпису. Треба знати, що він ніколи не ганявся за популярністю. Видав, наприклад, книжечку «Нарис організації і методики популярних викладів» за власним підписом, а багато написаного не підписував або обмежувався криптонімом.

Майже кожного тижня у четвер відбувалися засідання Головного Виділу Товариства «Просвіта». Секретар Дужий складав протоколи, й ті протоколи, що збереглися посьогодні, здається, в архіві біля костьолу Бернардинів у Львові, могли б послужити як широкий та багатий матеріал для вивчення просвітянської культурно-освітньої праці в 30 роках нашого століття на терені Західньої України.

Просвітянська праця була спрямована на піднесення і скріплення національної свідомости, на підвищення культури в першу чергу селянських мас, а також робітництва, чого найвимовнішим доказом є хоча б те, що не менше 80% галичан, які поповнили ряди воїнів УПА, в минулому були активними членами Товариства «Просвіта». «Просвіта», її філії та читальні були кузницею українських патріотів, готових за будь-яких умов служити Україні.

Слід знати й таке, що, використовуючи просвітянські організа-

ційні форми, до читалень «Просвіти» подекуди намагались увіпхатися антисупільні елементи комуністичних поглядів і в рідких випадках їм це вдавалося зробити, але «Просвіта» завчасно такі клітини закривала, не дозволяючи ворогові вести діяльність проти українських національних інтересів.

І з боку польських окупаційних властей, які пильно стежили за культурно-освітньою і виховною діяльністю, чигала загроза. Польські власті, помилково вважаючи, що в «Просвіті» найвищий голос має її голова професор-доктор Іван Брик, людина безпартійна та ще й родинно пов'язана з особою польського походження, допускали дочасну толеранцію цієї організації.

Урядуючим, чи краще б сказати, технічним директором «Просвіти» був Семен Магальс, людина безпартійна, зразковий діловод. На зміст праці «Просвіти» щодо її культурно-освітньої та виховної діяльності впливу він не мав, проте — оскільки якусь роль відіграв під час переговорів делегації від Симона Петлюри з поляками в 1920 році у Варшаві, представники польських державних установ трактували Магальса як прихильну їм людину. Якось під час зустрічі з поляками Магальс довідався про ставлення польських властей до Миколи Дужого. Адже — як мовиться — шила в мішку не втаїти: поляки знали про те, що Микола Дужий є націоналістичних переконань, і пильно стежили, чи він часом не підтримує контактів з полк. Євгеном Коновальцем та іншими видатними націоналістами з-під стягу Організації Українських Націоналістів (ОУН). Семен Магальс мав характеризувати Миколу Дужого перед поляками як людину безпартійну, типічного культурного діяча, ніби далекого від усякої політики. Поляки ж не вірили словам Магальса. Вони заявили: «Якщо б Дужого вибрали головою Товариства «Просвіта», то польська влада вмить «Просвіту» розжене й припинить її діяльність, бо ж ніяк не погодиться на те, щоб український націоналіст очолював таку поважну установу, якою є «Просвіта». Тут не помогли ні Магальсові вмовляння, ні заспокоювання окупантів. Залишаючись редактором просвітянських видань разом з професором Василем Сімовичем, Микола Дужий, маючи на увазі збереження «Просвіти», відмовився від поста голови й секретаря товариства «Просвіта» на загальних зборах у червні 1939 року.

Нерідко Микола Дужий був ініціатором різних заходів і акцій. В 1937 р., за його ініціативою і при підтримці передових громадян села Карова та композиторських кіл і хорово-музичних товариств Краю, в Карові споруджено й 3-го жовтня того ж року відкрито пам'ятник на могилі композитора Віктора Матюка (1856-1912), який був у Карові довголітнім парохом, komponував свої твори та ще й принагідно займався лікуванням хворих за методом гомеопатії.

Нагрянула війна 1939 року. Ніхто попервах не представляв собі

належним чином того, яке страшне лихо принесла большевицька окупаційна влада. Дехто почав навіть давати поради, щоб Микола Дужий залишався у Львові. До «Просвіти» завітали червоні політруки, вони хвалили просвітянських працівників, силкуючись приспати їх чуйність. Доходило навіть до того, що деяким просвітянам звеліли опрацювати пляни дальшої культурно-освітньої праці. А тим часом поширились вістки про перші арештування українських громадян.

Теодор Мусій, один з організаторів Взаємної Помочі Українського Вчителства, колишній учитель Миколи Дужого, радив йому негайно вибути зі Львова за межі «большевицького раю». Разом зі своїм молодшим братом Петром, кількакратно арештованим польською поліцією за антипольську націоналістичну діяльність, Микола подався за кордон, спочатку накоротко затримавшись на Холмщині, а згодом переїхав до Кракова.

Саме в той час у Кракові почали гуртуватись нові емігранти. Утворився Український Центральний Комітет (УЦК) на чолі з відомим вченим-географом проф. Володимиром Кубійовичем. Найближчими його співпрацівниками стали громадяни націоналістичних переконань, такі, як Ярослав Рак, Атанас Мілянч, Осип Бойдуник і ін. Керманичем Культурної праці назначено Миколу Дужого, беручи до уваги те, що він був довголітнім секретарем Головного Віділу Товариства «Просвіта» і мав у царині культурно-освітньої праці великий досвід.

Довелось і розчаруватись: німці, утворивши на землях корінної Польщі, до яких приєднали українські національні терени, так звану Генеральну Губернію, грали назовні ролю нібито українських прихильників, однак до українців ставились з недовірям. Вони були перепоною й в розгортанні освітньої праці.

Після розподілу в Організації Українських Націоналістів, Микола Дужий, високо оцінюючи організаційно-військовий талант полк. Андрія Мельника під час Визвольних Змагань, не міг погодитися з політичною концепцією, яку сповідувало Полковникове довкілля. Водночас, збагнувши справжню суть гітлерівської політики, покинув пост керманича в УЦК.

Зразу ж після вибуху німецько-советської війни Микола Дужий нелегально перейшов ще німцями бережений кордон і подався до Угнова, де з церковного балькону проголосив Акт віднови Української Держави, після чого переїхав до Львова. Політикою нових німецьких окупантів М. Дужий не розчарувався, добре знаючи, на що коричневі окупанти здатні. Він ніколи й не допускав будь-якого примирення з окупантами, відстоюючи принципову політику, що базувалася на ставленні опору обидвом імперіалістичним надпотугам — СССР і Третьому Райхові. Після арештування Степана Бандери й Голови Українського Державного Правління Ярослава Стецька та цілого ряду видатних націоналістів-

державників Микола Дужий, часто міняючи місця свого перебування, вів серед нашої інтелігенції роз'яснювальну роботу, характеризуючи нових націонал-соціалістичних окупантів як найлютіших ворогів української державної самостійності, що нарівні з большевиками готували загибель українському народові.

Будучи формально в списках працівників культурної праці, Микола Дужий виконував усі завдання Проводу ОУН: на початку 1942 року при співучасті Михайла Медведя-Кременя-Чичкевича опрацював програму підготовки, організації та вишколу підпільних збройних сил, яку Провід ОУН під головуванням Миколи Лебедя — Максима Рубана акцептував.

Завжди наголошуючи на тому, що кожен учасник національно-визвольної боротьби мусить безперерійно підвищувати рівень освіти, а зокрема політичної освіти, Микола Дужий був одним із найактивніших організаторів і учасників курсів політичного вишколу, в першу чергу для молодих вихідців з Осередніх і Східніх Земель України. Комплектуючи викладацький склад, приєднував до нього навіть нечленів ОУН, осіб з високими кваліфікаціями, як, наприклад, відомого українського історика професора Омеляна Терлецького, і цілого ряду інших.

В 1943 році, коли в рамках ОУН зформовано відділ зовнішніх зв'язків, Микола Дужий брав участь у виготовленні відповідних еляборатів, необхідних для груп, що вели переговори. А згодом і сам брав участь разом з іншими у таємних переговорах з політичним представництвом Румунії.

Від початку 1944 року до його середини Микола Дужий включився в процес підготовчих праць до проведення Установчих зборів Української Головної Визвольної Ради (УГВР), що відбулись в липні того ж року. Збори покликали Миколу Дужого на пост секретаря Президії УГВР.

Вже згодом дехто бідкався, чому Микола Дужий не подався на еміграцію влітку 1944 року, вважаючи, що в осередках української діаспори він міг би принести більше користі, ніж залишаючись у підбольшевицькому терені в умовах незвичайно тяжкого й весь час тривожного підпілля. Слід підкреслити, що Микола Дужий ніколи не погодився б виїжджати на чужину. «Моє місце разом з тими, яких я закликав до боротьби за Волю України, на Рідних Землях», — говорив він.

Влітку 1944 року українські землі опинилися в умовах нової російсько-большевицької окупації. Не зважаючи на те, що час був грозами сповнений, бадьорий і войовничий настрій ніколи не покидав підпільників ОУН, УПА, УГВР, які кріпились духом, пам'ятаючи закличні слова націоналістичного декальогу: «Безоглядною боротьбою сприйматимеш ворогів твоєї нації». Старші учасники підпілля залюбки повторювали слова давньої приповідки: «На те

лихо й є, щоб з тим лихом битись». Повстанці, як дотепер, і далі співали куплет пісні, що визначувала найпростішими словами мету їх боротьби: «Ми ні за Сталіна, ні за Суворова, ні за Гітлера — на розум хворого, Ми за Україну — любов безмежну, ні від Йоська, ні від Фріца незалежну. . .» Слова могутньої пісні — не-подоланна зброя! Слово завжди поряд з Духом, «що тіло рве до бою. . .»

Миколі Дужому призначено місце в Головному Штабі Української Повстанської Армії: він очолив редакційно-видавничий сектор, ставши головним редактором ним же основного періодичного журналу «Повсталець», а також співредактором цілого ряду підпільних видань, таких, як «Український перець», «Бойовий правильник піхоти», автором багатьох статей, звернень, листівок тощо.

Характерною рисою в українському підпіллі було поєднання пера і зброї — символу духової праці і знаряддя боротьби.

Втім нагрянуло лихо: тривогами сповненого, зловісного дня 4 червня 1945 року Миколу Дужого, разом з його молодшим братом Петром Дужим, членом Головного Проводу ОУН, референтом пропаганди й головним редактором журналу «Ідея і Чин», а також з сотником УПА Михайлом Медведом та ще з 5-ма підпільними побратимами чекісти заскочили у криївці в селі Дев'ятники, що на Бібреччині. Напасники кинули в криївку газову петарду, вперше застосовуючи газ проти своїх ідейних противників. Рятуючись від газу, підпільники метнулись до запасного тунелю, щоби, вирвавшись на поверхню землі, вступити у бій з ворогами, але в той час обвалилась земля і придавила їх своїм великим тягарем. Земля спричинила контузію, але ізолювала газ.

Потерпілих відкопали чекісти. Кілька годин пізніше приведено їх до притомности. Від газу загинув лише Михайло Медвідь, який був скраю. Тіло погіблого чекісти викинули в неподалеке болото, а вночі селяни похоронили його на дев'ятницькому цвинтарі.

Всіх арештованим, а серед них Миколі Дужому, судилось страшне слідство в Києві, у внутрішній тюрмі НКВД, при вулиці Богомольця.

Нарком НКВД Рясной, на пропозицію начальника оперативного відділу УББ (Управління по боротьбі з бандітизмом) Кагановича, начальника слідчого відділу Співаковського та його заступника Арутюнова, загорівся бажанням братів Дужих разом з кількома раніше арештованими українцями засудити на смерть і повісити в Києві.

Проти такого чекістського спектаклю виступив якийсь полковник Гриценко після того, як устійнив, що Микола Дужий був у ЧУГА (Червоній Українській Галицькій Армії), про що згадувалось попереду, а також, що він був видним просвітянським дія-

чем, що впродовж довгих років очолював Комісію в питаннях боротьби з неписьменністю. Він став на захист колишнього учасника ЧУГА, що ще й на якійсь нараді зустрічався з «самим» Котовським. Аргументи Гриценка мали переконати комуністів; не зважаючи на те, що енкаведисти знущалися й тортурували Миколу Дужого. Найбільше в знущанні над Миколою «вславився» підполковник Задоя — чекіст високого рангу.

Спектакль відмінено. Проте, Миколу Дужого таки засудили до розстрілу. Врешті розстріл замінено на 20 років каторжних робіт.

Каторжна праця у лагерьях підірвала здоров'я Миколи Дужого, він захворів на туберкульозу легенів. Хвороба у важких умовах прогресувала.

Після смерти Сталіна, вже за часів «хрущовської відлиги», в 1954 році суд рішив звільнити Миколу Дужого з лагерьня як інваліда І групи. Проте чекісти з рішенням суду не рахувалися і ще майже один рік домучували його в лагері. Лише в травні 1955 року, коли на видужання не було жодної надії, один звільнений в'язень родом з Дрогобиччини привіз важкохворого до Львова. Це було 6 травня. Хворого почали відвідувати деякі наші громадяни. Вони добились того, щоб Дужого госпіталізували. Його поклали в лікарню при вулиці Листопада 22 (донедавна Енгельса). Лікарі, устійнивши в хворого кавернозну туберкульозу легенів, намагались його хоч трохи підкріпити, а за той час викликали двох його стареньких сестер з Карова (Марію та Олену). В дні 18 травня сестри приїхали. Коли ж вони ввійшли до лікарняної палати, а було це десь коло 6 години вечора, у хворого прорвалась легенева артерія і він на їх руках помер. Так обірвалось сповнене турботами життя невтомного трудівника на національній ниві, просвітянського, громадського і політичного діяча, воїна УГА і УПА, члена УГВР, патріота-націоналіста. . .

Похоронено Миколу Дужого на Личаківському цвинтарі у Львові неподалік могили Івана Франка 20 травня 1955 р. Хоронили священники, співав хор. На прощання з покійним прийшли вчені, близькі та знайомі. Останню шану віддали покійному громадяни зі Львова й околиць.

Поезія

Зіновій КРАСІВСЬКИЙ

МОЛИТВА

Народе мій, прийми мої плачі!
 О дав би Бог: довершений сльозою
 Пугар терпінь розлився би рікою
 І ти, народе, взявся б за мечі!
 Народе мій, прийми мої плачі!

Народе мій, прийми мої плачі. . .
 О як би ти причащений сльозою
 Повстав увесь з тираном до двобою.
 Загартувавши у сльозах мечі!
 Народе мій, прийми мої плачі!

Народе мій, прийми мої плачі. . .
 Коби то ти хоч раз увесь заплакав!
 Над ворогом би крук закрюкав
 І він сконав би, долю кленучи.
 Народе мій, прийми мої плачі!

Народе мій, прийми мої плачі,
 Мій крик душі, журбу тяжку, гризоту
 І кров мою, й останню краплю поту,
 Й оті мої невольницькі плачі!
 Молю тебе, прийми мої плачі!

ДЕКЛЯРАЦІЯ НАЦІОНАЛІСТА

Страждальна нене, мамо-Україно,
 Печаль — душа Твоя, журба — Твоя надія,
 Боевища відвічні та руїни,
 В яких Ти виросла, міцнієш і не гинеш.

Благословенна будь!

Лиш Ти остигле серце грієш.
 Твої степи, ланів плодючих колос,
 Безмежна голубиць, краса землі та неба,

Мов криком сповнений відчаєм голос —
Мій мозок, серце, душу ранять болем:
Лиш Ти моя! І я один для Тебе!

О нене рідна! Дай снаги, уміння
В одне з Тобою злитися, з'єднатися
Незламним духом, болісним сумлінням,
Дай обернути знов в людей каміння!
Дай недостойному Тобі лиш слугувати!

Прийми моє життя на жертівник свободи!
Нехай нас мало нині, одиниці!
Рокованих на смерть Ти наречи народом!
Хай безіменні ми, як камінь, канем в воду,
Серця нам опромінь, перетвори на крицю!
Хай наша кров, страждання наші, жертви
Нащадкам нашим стануть заповітом!
Візьми мене!

Дозволь за Тебе вмерти!
Вплести моє життя в вінок Твого безсмертя,
Моя Ти доле!

Україно!

Мій Ти світе!

МОЯ ТРІЯДА

1. ДВОБІЙ

Я став на прю з чудовиськом сторуким,
З мого чола стікав червоний піт
І хижіли від поту того круки,
І мерк в тривозі млосний світ.

Дракон звалив моє велике сонце,
Мого життя все вистраждану суть,
Собі під брудні ноги монстра,
Немов застиглу буру каламуть.

Зубами клацав з люті вовкулака
І хоч не було страху ані сліз,
Та хтось тоді таки наплакав
В моїй душі засмучений ескіз.

Горіла ніч, а на мої скрижалі
Лягла навскіс меча сувора тінь.

І десь у небі тіпалися жалі
І багрянїла чорна голубїнь.

2. ПОРАЗКА

Не було крови, блискавок, ні грому,
А тільки хлипав десь глибоко плач.
Рабою на колінах мліла втома
І гнула шию під чужий кумач.

Не було крови. Тільки сіра пляма
Лягла рядном на виснажені дні
І хтось тягнув, штовхав мене до ями,
І руки хтось викручував мені.

Густішав смерк у слідчїм кабінеті:
Уже мені не вирватись із рук!
І грубшали, міцнішали тенета,
Якими обмотав мене павук.

3. В'ЯЗНИЦЯ

Далеко, край світу, в чужїй стороні,
В похмурій темниці життя коротаю —
Неначе на страту йдуть знехочу дні,
Ночам божевільним — ні страти, ні краю.

Склепіння нависло, я плазом лежу,
Надії спроквола лягли під багнетом,
Рокований волю свою стережу,
Що в муках конає на ґратах.

Повзе безнадія у чорні дні,
В тюремні кайдани закута.
Немов обірвалися струни в мені,
Ридають розбитим акордом нути.

МІЙ БІЛЬ

*Мамі, що й досі
гибіє на засланні*

Мене вже більше серце не болить,
А тільки висне в грудях наче камінь.
Здається: зараз біль той закричить,
Як перед смертю: ма-мо!

Мене душа вже більше не болить,
А тільки очі як відкриті рани
Горять, горять, здається, ще лиш мить
І біль душі сльозою з крові кане.

Мене нічого більше не болить...
Я п'ю з життя гіркий нектар відчаю,
І на всесвітнім ярмарку століть
Я кров свою за півціни спускаю.

Мене уже...
 О Господи, прости!
Вітчизно на хресті!
 Замучена!
 Розп'ята!
З усіх терпінь, з усіх могил хрести
Ідуть мій біль на собі розпинати.

ПЕРЕСТОРОГА

*Владарям і сатрапам країни
нашої за день вчорашній
на день прийдешній дарую.*

По черепах, кістках на п'єдестал,
Закуті в злість, брехню і догму
Ви йшли. Прийшли, та часу шквал
На вас роздер червону тогу.

Розвінчані життям до наготи,
В ідейнім мотлосі-лахмітті
Людське прокляття вам нести
І в порожні іти по світі.

І буде з жаху горбитись земля,
І під ногами вашими тремтіти,
А той народ, що вас прокляв,
Лякати буде вами діти.

І буде йти від вас сморід,
І буде вас самих душити,
І ви з'їсте свій мертвий плід,
І з ним підете в землю гнити.

МЕСІЯ

(... став людиною і помер на хресті...)

Таємна вечеря. За спільним столом
Сподвижники нишком зійшлися на раду.
— Братове! Провали, арешти кругом,
Між нами гадюкою повзає зрада.

Апостоли! Нині історія вас
На подвиг величний і праведний кличе
І долю пригноблених кожному з нас,
Як ношу, кладе особисто на плечі.

Ідіть!

Хай зневіри не знають серця!
Хай воля на крицю відкує завзяття!
Ідіть без оглядки!

Ідіть до кінця!
Крізь тюрми, страждання, злобу і прокляття.

Затямте!

Ідея живе лиш тоді,
Як прагне людина за неї померти!
Коли її кров'ю освятять! Ідіть!
Я вам відчиняю ворота в безсмертя.

А потім підпілля, Оливний город,
Цілунок зміїний продажного Юди,
З вогнями тупий озвірілий народ
Й чекістські багнети націлені в груди.

— Ти ворог народу!
Ти зрадник!
Бандит!

Державний злочинець!
Зречися! Зречися!
Гойдався на шнурку підвішений світ,
А очі до склянки з водою тяглися.

Немов прямовисна гранітна стіна
Прослалась дорога йому на Голготу.

Тріщала від ноші страшної спина,
Тьмарилось в очах від кривавого поту.

Гарчали солдати-чужинці, як пси.
Ревіла юрма від злоби й отупіння.
Вривались в свідомість чужі голоси
Брудні, як болото, важкі, як каміння.

— Розпніте! Розпніте! —
лунало кругом.

Калічили цвяхи знесилене тіло.
Багрилось чоло під терновим вінком,
А спечені болем вуста шепотіли:

— О Боже! Прости мій народ! Не карай!
Вони безталанні не знають, що чинять.
Їх душі споганив ворожий нагай,
Їх розум і дух у неволі покинув.

За них нерозумних, нещасних, сліпих,
Я дав себе, Боже великий, розп'яти. . .
Прийми мої муки як викуп за них. . .
Вони схаменуться і будуть страждати.

О Боже! — і в морок упали думки.
Солдат доторкнувся до серця багнетом.
Кінець. . . а вночі посходились жінки
Творити молитву над Богом розп'ятим.

Наука, дослід

Петро ОДАРЧЕНКО

БІБЛІЙНА ТЕМАТИКА В ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
(Книги Старого Завіту)
(Закінчення, 3)

Поему «На руїнах» Леся Українка закінчила писати 11 жовтня 1904 року, 28 серпня того ж року вона написала поезію «Ізраїль в Єгипті». До 1974 року в різних київських виданнях ця поезія друкувалася, але 1975 року в I томі академічного видання творів Лесі Українки в 12 томах цієї поезії не надруковано. Московська цензура заборонила. Чи не тому, що ця поезія звучить не тільки як протест проти поневолення України царською Росією, а також як і протест проти сучасного поневолення імперіялістичною Москвою?

Починається поезія такими словами:

«Хто мене виведе з цього Єгипту,
з краю неволі, з оселі роботи?
... Хто б він не був, хай він швидко приходить!
Боже! рятуй, наша віра вмирає,
марним здається в сій міцній кормизі
волі святий заповіт».

А далі йдуть рядки, які пригадували українцям, що жили в часи Лесі Українки, багна, в яких гинули козаки, будуючи Петербург. Мабуть, цензори советські боялися, що теперішні читачі будуть сприймати рядки Лесиної поезії «Ізраїль в Єгипті», як натяк на советські «стройки», де на страшних каторжних роботах гинуть сини й дочки українського народу. Ось ці рядки:

«Наші батьки вже лягли підмурівком
там, де стоять нечестивії храми,
нільськії багна загачені трупом
наших безщасних дідів.

Певне тепера вже діти й онуки
темну могилу для себе мурують. . .»

І друга поезія Лесі Українки, написана 10 вересня 1904 року, «І

ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!» також друкувалася на Україні тільки до 1974 року, а 1975 року була заборонена жорстокою цензурою і не була надрукована в академічному виданні творів Лесі Українки в 12 томах. Цим твором сама Леся Українка розшифровує символіку своїх творів про Вавилонський полон, закінчуючи цю поезію такими знаменними словами:

«Коли скінчиться той полон великий,
що нас зайняв в землі обітованій?
І доки рідний край Єгиптом буде?
Коли загине НОВИЙ Вавилон?»

Ця поезія важлива не тільки тим, що в ній Леся Українка виразно розкрила символіку своїх творів на теми Вавилонського полону, а й тим, що ця поезія є справді ключем до розуміння її поглядів на історію українського народу.

У запеклій боротьбі з ворогами, — пише Леся Українка в цій поезії, — Україна опинилася в трагічному становищі. Україні загрожувала смерть. . .

«Та знялась високо
Богданова правиця, і народи
розбіглися, немов шакали ниці,
брати братів пізнали і з'єднались.
І дух сказав: 'Ти переміг, Богдане!
Тепер твоя земля обітована.'
І вже Богдан пройшов по тій землі
від краю і до краю. Свято згоди
між ним і духом гучно відбулося
в золотoverхім місті».

Советські критики даремно вважають, що тут мова йде нібито про Переяславську угоду України з Москвою. Вони забувають, що «золотoverхе місто» — це Київ, а не Переяслав. Вислів «брати братів пізнали і з'єднались» означає об'єднання різних верств українського народу під час Хмельниччини. А «свято згоди,» що «гучно відбулося в золотoverхім місті», означає тріумфальний в'їзд Богдана Хмельницького в Київ на Різдво 1648 року. Це було справжнє «свято згоди», коли Богдана Хмельницького всі верстви населення зустрічали, як «пресвітлого володаря України».

Дальші історичні події Леся Українка малює такими словами:

«... Але раптом
дух зрадив. Знову тьма, і жах, і розбрат

Такими словами характеризує Леся Українка «добу руїни» в історії України.

... І знов настав єгипетський полон,
та не в чужій землі, а в нашій власній».

Такими словами характеризує поетеса поневолення України Москвою.

І далі — в другій частині цієї поезії — Леся Українка з пристрасним запалом старозавітних пророків запитує:

«Чи довго ще, о Господи, чи довго
ми будемо блукати і шукати
рідного краю на своїй землі?
Який ми гріх вчинили проти духа,
що він зламав свій заповіт великий,
той, взятий з бою волі заповіт?»

І далі з могутньою силою біблійного пророка грізно закликає наша українська Тірца:

«Так доверши ж докраю тую зраду,
розбий, розсій нас геть по цілм світі,
тоді, либонь, журба по ріднім краю
навчить нас, де і як його шукать.
Тоді покаже батько своєму сину
на срібне мариво удалині
і скаже: 'Он земля твого народу!
Борись і добувайся батьківщини,
бо прийдеться загинуть у вигнанні
чужою-чуженицею, в неслав'і».

І, може, дасться заповіт новий,
і дух нові напише нам скрижалі».

Пророцтво Лесі Українки здійснилося: українці розсіялися, як євреї, «геть по цілм світі», і тепер перед ними стоїть велике завдання виконати заповіт, що залишила нам геніяльна поетеса й пророчиця Леся Українка: боротися за визволення нашої батьківщини.

Восени 1906 року Леся Українка написала ще один твір на біблійну тему — діалог «В дому роботи, в країні неволі». Дія відбу-

вається в Єгипті в околиці Мемфіса. Гурти робітників працюють коло будови поганського храму.

Дійові особи — раб-єгиптянин і раб-гебрей, один із них представник пануючої нації, а другий — поневоленої нації. Спільне між ними — обидва раби. Обоє знесилені, обох гнітить неволя, обох катують дозорці, не розбираючи, хто якої нації. Розмова між ними приводить до конфлікту. Для раба-єгиптянина — визнавця єгипетської віри й прихильника єгипетської національної культури — будова величного єгипетського храму рідна його душі й серцю. Своє ставлення до роботи над побудовою цього храму раб-єгиптянин виявляє такими словами:

«... Всі ми,
єгиптяни, працюємо ретельно
не тільки по неволі, а й з охоти.
Не раз, мені здається, я робив би
незмірно краще, якби я був вільним,
отак, як будівничий наш, наприклад».

І далі він розповідає, які удосконалення в храмі зробив би, якби був вільний. І потім раб-єгиптянин запитує раба-гебрея:

«... А ти?
Що б ти зробив, якби ти вільним став?

Раб-гебрей, якому були цілком чужі мрії раба-єгиптянина, щирого прихильника національної релігії і національної культури єгиптян, із злістю й роздратуванням відповів:

«Я? Що зробив би я? Розруйнував би
усі ті храми ваші й піраміди!
Порозбивав би всі камінні довбні!
Всіх мертвяків повикидав би геть!
Загородив би Ніл і затопив би
увесь сей край неволі!»

«Єгиптянин мовчки одводить руку і дає в лице гебреєві, той з проникливим криком падає додолу».

Тепер гебрей зрозумів, що він не може бути товаришем єгиптянина:

«... я мушу знать, що я тут раб рабів,
що він мені чужий, сей край неволі,
що тут мені товаришів нема».

Літературознавці по-різному тлумачили цей твір Лесі Українки. Б. Якубський писав: «Леся відгукнулася на робітничий рух 1905 року і надала своєму відгукові до певної міри національного відтінку; гебрей, що є 'раб рабів', — українець, а росіяни самі — раби самодержавства»¹². У цьому тлумаченні є лише натяк на те, що Леся Українка в образі гебрея показує подвійне поневолення українського робітника — національне і соціальне. Але Б. Якубський не підкреслив, що в образі єгиптянина показано робітника панівної нації, який поневолений тільки соціально і який не тільки не відчуває національного поневолення, а, навпаки, в національно-культурному відношенні цілком поділяє погляди своїх панів.

Абсолютно безпідставно твердить Олег Бабишкін, що Леся Українка «своїм діалогом боролася і проти буржуазно-націоналістичного дурману. ..., за дружбу між народами»¹³. На думку О. Бабишкіна, в образі раба-єврея уособлено «руйнуючу силу», а в образі раба-єгиптянина втілено — «творчу прометеїстську» силу. Таке тлумачення штучне, вигадане і цілком безпідставне.

Ключ до правдивого тлумачення ідеї Лесиного твору «В дому роботи — в країні неволі» дає один дуже важливий лист Лесі Українки, надрукований в книзі О. П. Косач-Кривинюк «Леся Українка. Хронологія життя і творчості». Нью-Йорк. УВАН. 1970. Оригінал і копія цього листа зберігаються в Києві, але московські цензори заборонили його друкувати у виданнях творів Лесі Українки 1956, 1965 і 1978 рр. Це лист до М. В. Кривинюка, написаний 18 лютого 1903 року. У цьому листі Леся Українка подає цікаві факти про те, що російські соціал-демократи не шанують національних прав українського народу, не шанують української мови, що вони мають русифікаторські тенденції. Лист написано в той час, коли в Російській Соціал-Демократичній партії виник розкол, коли партія поділилася на большевиків і меншовиків. У цьому листі Леся Українка писала: «Мені заміри 'Воли' (орган Української Соціал-Демократичної партії, двотижневик, що виходив у Львові в 1900-1907 рр.) здаються цілком утопічними, — тут дав би Бог з своїми «фракціями» якимось прожити, а куди вже там чужі мирити». Далі йдуть такі знаменні слова: «Пора стати на точку, що 'братні народи' просто сусіди, зв'язані, правда, одним ярмом, але в ґрунті речі зовсім не мають *ідентичних* інтересів, і через те їм краще виступати хоч поруч, але кожному на свою руку, не мішаючись до сусідської 'внутрішньої по-

12. Б. Якубський. «Невеличкий діалог про неволю». У кн.: Леся Українка. Твори. Том IV, 1954, стор. 106.

13. О. Бабишкін. Цит. праця. Стор. 137.

літики'. Яке нам діло, що 'Искра' свариться з 'Революционной Россиєю'? Не наше діло їх мирити. . . Нам важно, як ті обидві (чи багато) фракції відносяться до нас, до нашої справи, і відповідно тому ми мусимо рішити, з ким нам битись, а з ким миритись¹⁴».

І далі Леся Українка рішуче виступає проти русифікаційних тенденцій російських соціал-демократів та проти ідеї двомовних видань на Україні: «Мені здається непрактичною гадка двоязичного видання. Російської літератури і так виходить незмірно більше, ніж української, і грошей з української території пішло вже на те стільки, що пора нам 'вертати своє'. Я вважаю слушним, щоб, скоріш, наприклад, «Революционная Россия» видавала на свій кошт переклади своїх видань на українську мову, ніж щоб молоді й убогі українські організації видавали російські праці, бо для кого вони мають служити? Коли для Великої Росії, то ми за-убогі на такі дарунки 'старшим братам' — ми вже й так дали їм більше, ніж самі взяли, навіть 'податків крови' для терористичного руху, — коли ж ті російські видання призначаються для України, то се не наше діло служити 'обрусенню', хоч би й революційному. . . Досить уже, що цензура примушує українських лібералів до двоязичія, а революціонерам безцензурним воно ні на що не здалось. При цій нагоді скажу Вам, що в свій час орган, видаваний на українській території (гектографований 'Вперед') *не хотів* (напевне знаю) прийняти ані стрічки по-українськи на свої шпальти»¹⁵. Російські соціал-демократи, — каже Леся Українка, — «нас навіть і не завважають, чи ми 'на світі'». Так захищала Леся Українка гідність українського народу, протестуючи проти ігнорування російськими соціал-демократами національних прав українського народу.

Цей лист Лесі Українки, в якому вона чітко й ясно говорить, що росіяни й українці «просто сусіди, зв'язані, правда, одним ярмом, але в ґрунті речі зовсім не мають *ідентичних* інтересів» (слово *ідентичних* Леся Українка підкреслює), — безперечно важливий для з'ясування ідеї діалогу «В дому роботи — в країні неволі». Символіка цього твору ясна тепер: український робітник — подвійно поневолений (соціально й національно) не знайде зрозуміння з боку російського робітника, представника панівної нації. Український робітник і російський робітник не мають ІДЕНТИЧНИХ інтересів. Ідейний зв'язок діалогу «В дому роботи — в країні неволі» з думками Лесі Українки, які вона висловила в своєму листі до М. Кривинюка 18 лютого 1903 року, — безперечний.

14. Ольга Косач-Кривинюк, цит. праця, стор. 667-668.

15. Там же.

Загальні висновки

Створюючи свої драматичні поеми на теми Вавилонського полону, Леся Українка користувалася не тільки Біблією, а й науковою літературою про історію єврейського народу. Ґрунтовна обізнаність з Біблією та з відповідною науковою літературою дала можливість Лесі Українці правильно змалювати життя й побут давніх часів та зберегти кольорит епохи.

Проте головне завдання письменниці полягало не в тому, щоб точно, відповідно до історичних обставин змалювати життя людей давніх епох, і не в тому, щоб точно зберегти всі подробиці сюжету тих біблійних переказів, які вона використовувала для своїх творів.

Біблійні сюжети Леся Українка переробляла й змінювала відповідно до своїх творчих цілей і завдань, відповідно до своїх задумів та ідей, відповідно до естетичних, суспільних і національно-визвольних проблем, які в той час цікавили письменницю.

В образах Вавилонського полону Леся Українка показала національне й соціальне поневолення українського народу царською Росією. Палкими закликами старозавітних пророків Леся Українка будила свій власний народ від сну й кликала до боротьби й творчої праці для визволення свого народу з російського полону.

Пишучи твори на біблійні теми, Леся Українка, як слушно зазначав М. Євшан, «думала про Україну, серцем була при нас, писала навіть про наш час і *наші* обставини¹⁶».

Питання про характер Лесиних творів з неукраїнською тематикою вичерпно з'ясував О. Дорошкевич такими словами: «Сюжети своїх поем і драм Леся Українка бере здебільша з неукраїнського побуту, звертаючись до життя древніх євреїв, вавилонян, греків, римлян, еспанців, французів 18 століття. Але це тільки зовнішнє тло, потрібне поетові для того, щоб одійти від деталей сучасного побуту, і тим всю увагу скерувати на поглиблення психологічної боротьби героїв. От у цій психологічній, головній частині своїх поем Леся Українка глибоко сучасна, розв'язуючи найпекучіші проблеми українського суспільства своєї доби¹⁷».

Леся Українка — так само як Шевченко і Франко — використовувала біблійні теми і зокрема біблійні Книги Пророків для ви-

16. М. Євшан. Леся Українка. «Літературно-Науковий Вісник», жовтень-грудень, 1913, стор. 51.

17. О. Дорошкевич. Підручник історії української літератури. Вид. 2, К., 1924, стор. 244.

словлення своїх ідей і своїх пристрасних закликів до боротьби за національне визволення України.

Полум'яні заклики Лесі Українки, вкладені в уста героїв її біблійних поем, були дуже актуальні не тільки для свого часу, для доби на початку ХХ століття, вони ще актуальніші для нашого часу, коли люті вороги України намагаються стерти з лиця землі український народ, ліквідувати українську націю, знищити всі її вікові здобутки національної культури, знищити українську пісню, знищити українську мову.

І ще ніколи — навіть у часи царського поневолення України — не був таким актуальним заклик Лесі Українки до нашого поневоленого народу, до розсіяних по всьому світі українців:

«Борись і добувайся батьківщини,
бо прийдеться загинуть у вигнанні
чужою-чуженицею, в неслав'ї!»

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наświetлюючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й роз'яснює всі суспільно-політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:
Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zeppelinstr. 67, Germany.

Володимир ЖИЛА

ЛЕОНІД ПЕРФЕЦЬКИЙ

*Він «не тільки ілюстрував свою добу,
але й переживав її всією душею...»*

Святослав Гординський

Леонід Перфецький входив у мистецтво винятково скромно, і навколо нього, — як пише Олег Лисяк, — «було, мабуть, найменше розголосу. Тому небагато людей знає про його життєвий шлях і про його мистецькі досягнення. Про Леоніда Перфецького небагато писали, а коли вже і писали, і робили помилки щодо перебігу його життя і його творчості — він навіть не вважав потрібним цих помилок спростовувати».

Тим часом вдумливого глядача вабили картини і шкіци мистця, бо за всім мистецьким навіянням він бачив живі постаті з вчорашньої визвольної боротьби. У них бився живчик реального життя. Мистець умів показати і ворога сильним, щоб перемога над ним була вагомішою, а романтика боротьби ближчою до життя.

Мабуть тому у цієї залюбленої в мистецтво людини ніколи не зменшувався його творчий патос. Мистець усе розумів, усе відчував, але, мов та Кассандра Лесі Українки, не міг зарадити ні собі, ні отим своїм творам, що з часом таки тривко посіли своє місце в скарбниці надбань українського мистецтва.

Мистець Леонід Юліян Перфецький народився 23 лютого 1901 року на східньому Поділлі в Ладижинцях, в священничій родині. Самостійне життя почав рано. Зразу ж по закінченні середньої школи в Орлі 1917 року, вступив в університет у Москві. Тут був мобілізований і, як більшість студентів, закінчив у цьому ж 1917 році студентську школу прапорщиків. Якийсь час перебував у запасній частині в Казані, куди з вибухом большевицької революції евакуйовано і його родину. Коли Татарська республіка проголосила свою незалежність, Л. Перфецький вступив до її війська, студіюючи рівночасно в Казанському університеті. У 1918 році виїхав на Україну і вступив до армії УНРеспубліки в ранзі хорунжого кінноти Чорноморського Коша, який згодом став 3-ою Залізною Дивізією.

Після війни Л. Перфецький таємно перейшов кордон і опинився в Польщі. Вступив до Краківської Академії красних мистецтв і на

підставі одного рисунку без вступних іспитів був прийнятий до класи професора Дембіцького. У Кракові познайомився з славним польським малярем Войцехом Коссаком, ательє якого часто відвідував. 1925 року, закінчивши Краківську Академію, виїхав до Парижу на студії в приватній Академії Андре Льота, видатного мистця кубічного напрямку і теоретика французького кубізму.

Тут треба згадати, що вже під час студій у Кракові Л. Перфецький брав активну участь в мистецьких виставках, які, в основному, були організовані у Львові. Рецензенти цих виставок, — пише Володимир Гаврилюк, — «зразу ж почали пильно слідкувати за творчістю молодого баталіста (Леоніда Перфецького, — В.Ж.), який викликав подив серед глядачів своїми розмашистими композиціями, що ілюстрували змагання українського народу за волю і державність».

Крім студій в академії, мистець виставляв свої твори в репрезентативному салоні Петі Пале. Для заробітку малював родинні портрети представників родової французької еліти та робив копії в Люврському музеї з полотен клясиків французького національного мистецтва. В Парижі працював також мистецьким завідувачем у бібліотеці ім. С. Петлюри.

З вибухом Другої світової війни мистець переїхав до свого приятеля на Сілезію і влаштувався на працю як звичайний робітник. Тут сильно простудився і деякий час пролежав у лікарні. Видужавши, пробрався до Галичини, а коли була зформована Дивізія — вступив у її ряди як «воєнний маляр». По війні коротко перебував у таборі для втікачів у Зальцбургу, де займався малюванням святкових декорацій. 1946 року повернувся до Парижу, а звідтиль, старанням П. Довганя, у 1954 році переїхав до Канади. Перебуваючи у Монтреалі, брав участь у мистецьких виставках в Оттаві, Монтреалі, Нью-Йорку, Філядельфії, Детройті, Гантері та інших більших осередках.

Перед смертю мав поважну операцію і згодом перейшов жити до дому для старших громадян українського походження, що знаходиться на терені української католицької парафії в дільниці Роземонт. У Монтреалі мистець і помер 25 жовтня 1977 року.

* * *

Перебуваючи 1972 року в гостинній хаті родини Галини і Євгена Сенишинів у Монтреалі, я помітив у їхній вітальні цікаву картину, що зображувала 6-ту Січову стрілецьку дивізію УНР в Станіславові (1919), роботи мистця Леоніда Перфецького. Картина не тільки подобалася мені своїм мистецьким виконанням, але тут же збудила у мене цікавість до її автора, про якого я знав тоді порів-

няно небагато. Пані Галина, йдучи назустріч моему зацікавленню, розповіла дещо про мистця і сказала, що маестро Л. Перфецький перебуває у Монреалі та що я повинен обов'язково його відвідати. Відвідини відбулися 22 грудня. Мистець жив самотньо в одному з церковних будинків при французькій монреальській катедрі.

Коли ми ввійшли в кімнату, нас привітала смаглява, дещо змучена, але ще повна енергії людина з високим чолом, гострим носом, з нижньою частиною обличчя легко висунутою вперед та з дещо прихованою усмішкою на устах. Видно було, що мистець радів нашими відвідинами, зокрема п. Галини, бо ж вона разом зі своїм чоловіком протягом років опікувалася ним. Кімната мистця була скромна, в кінці її стояло ліжко, по кутах були розкинуті книжки, газети, фарби, пензлі, якісь ескізи та інші дрібні домашні речі. Картини свої мистець зберігав під ліжком.

— Як приємно, що прийшли дорогі гості! — весело зустрів нас Л. Перфецький. І тут почалася наша розмова. Мистець із захопленням розповів нам про своє зацікавлення релігійним мистецтвом. Згадав про настінні образи в Ораторії св. Йосифа з життя брата Андрія та про розмалювання церкви св. Духа. Навіть злегка запитав, чи ми бачили композиції цього розмалювання, зокрема фігури святих та багату орнаментику. В цю хвилину обличчя його вкрив смуток і він ледве чутним голосом висловив свій жаль, що деякі з розписів у церкві св. Духа загубили багато з своєї мистецької краси внаслідок вологости. Згодом обличчя мистця залилося рум'янцем і він став розповідати про серію малюнків з Об'явлення св. Івана Богослова, званого Апокаліпсисом. «Це ж містичні образи, — говорив Л. Перфецький, — кінця старого світу перед остаточною перемогою християнства». Розповів нам також дещо із свого минулого в Європі й тут пожалівся, що жити в самотині трудно, вона втомлює і знесилює, і тому він втікав до свого улюбленого мистецтва, що завжди огортало його свіжим струменем добра й спокою.

* * *

Мистець Л. Перфецький з природи людина глибоко релігійна, а в додаток через пильні студії пройнята ще релігійною містикою Апокаліпсиса. Свої роздуми на тему цієї містики втілює у цикл кольорових композицій. Ці малювання — це велике досягнення мистця в галузі релігійного малярства. Цей цикл С. Гординський вважає «другим апогеем мистецької творчості Перфецького». «На тему цього циклу, — пише Володимир Гаврилюк, — появилася у французькому часописі *Ле бієн піблік* (Троа-Рів'єр, Квебек) рецензія, в якій автор висловлюється з признанням про цей цикл,

підмічаючи, що ці невеличкі композиції — це ніби проєкт великих розмірами фресок або й вітражів».

Велика частина творчості мистця знаходиться в церквах Канади. Найкращі картини (темпера на стіні) — це малюнки, що прикрашають церкву св. Духа в Монтреалі. В цій церкві маємо його образ св. Йосафата. Мистець, як відомо, розмалював також частину відомої Ораторії св. Йосифа, що знаходиться в Монтреалі.

Свіжість і гострота його релігійного сприймання сильно позначилися на шкідці до картини «Хрещення Києва». Тут мистець прагнув не тільки зобразити важливу історичну подію, але разом з тим підтекстом відзначити рішучість і завзяття народу, що гуртує свої ряди в боротьбі за рідну Церкву, тоді заборонену й поганьблену в Україні.

Мистець показався також завзятим шукачем нового мистецького вислову, зокрема, під час студій в Парижі. Це були в основному пейзажі, квіти, модерністичні малюнки тощо.

Проте найсильніше проявлявся талант Л. Перфецького таки в баталістиці. Він, як писав Вадим Павловський (див. *Нотатки з мистецтва* за 14 червня 1974 року): «крім М. Самокиша — чи не одинокий український маляр-баталіст першої половини ХХ ст.». Філософія його баталістичного мистецтва суворо реалістична. Його «український вояк, актор цього жорстокого театру, тільки відвойовує законну національну безумовність, воює за волю і державність рідного народу». Творчість мистця не заперечує тут жорстокості війни, а її ілюструє і робить це суворо драматично. Тут немає ані сюжетної мальовничості, ані фантастики. Ці елементи, до речі, чужі жанрові його мистецтва.

Під час служби в армії УНР мистець «завжди мав блокнот, в якому під час боїв зарисовував» окремі цікаві й оригінальні дії. Коли вступав до Краківської Академії, то треба ствердити, що до того часу ніхто не вчив Перфецького баталістичного малярства. Може тому у нього стільки оригінальності в підході до баталістичних картин, бо його досвід здобутий на полях боїв української армії, а не в мистецьких ательє.

Мистецька баталістична діяльність Л. Перфецького почалася ілюструванням львівської *Червоної калини*, її календарів і видання *За державність*. Тут рисунки Л. Перфецького зображали поодинокі епізоди з боїв українських військ. Для прикладу візьмемо бої за львівський вокзал (1918), а саме: фрагмент бою з поляками за тунель, що веде на перон вокзалу. Олег Лисяк пише таке про документальність цих картин: «Відтоді, коли я входив на перон по цих сходах, я завжди уявляв собі ці події і тоді мені здавалося, що я сам є учасником боїв за Львів, які я пережив малим хлоп-

цем. Ці рисунки стоять мені в очах ще й тепер, після півсторіччя».

Найбільш відомі картини міжвоєнного періоду творчості Л. Перфецького, як стверджує цей же Лісяк, — це «Бій під Крутами», «Бій під Конотопом», «Чорні Запорожці», «Козаки під Трапезунтом» (картина нагороджена АНУМ в сорокових роках), «Останні набой», «Розстріл під Базаром» (картину купив митрополит А. Шептицький, і вона знаходилася в семінарській церкві св. Духа у Львові).

Також маестро Петро Холодний високої думки про Л. Перфецького як мистця. В його розумінні він «цікавий і має особливу вартість як баталіст». До речі, він докладно зображує всі атрибути військового спорядження: уніформи, відзнаки, зброю — все оживає під його пензлем чи олівцем. І тому, напр., «його коні, сцени боїв чи вояцькі типи, — пише Іван Кедрин, — це діло знання». У його мініатюрних акварельних образах, напр. «Кузня» (вояк схилений над копитом коня), чи «Після летунського рейду» (одинока гола стіна, що залишилась з будинку) бачимо більше правдивого мистецтва й справжньої війни, як на деяких великих полотнищах авторів, яким воєнний побут чужий, бо вони ніколи не бачили вояків на полі бою. Він також автор циклу малюнків ілюстративного характеру з пластового життя.

Мистець залишив нам також картини деяких осіб, напр., генерала (тоді полковника) В. Сальського на коні та генералів Марка Безручка і Всеволода Змієнка — на чолі кінного відділу. Маючи добру зорову пам'ять і добре знання анатомії коня, мистець дав нам мистецьке зображення походу без будь-якого прикрашення. Видно, що картину писав очевидець, або той, хто якщо ним і не був, то мав добре знання обставин і вмів відтворити усе найбільш правдиво. Баталістична творчість Л. Перфецького має ілюстративний характер. Він по-мистецьки відтворює події історії, і то наскрізь реалістично, а «ілюстрації його, — пише П. Холодний, — живуть справжнім, повним трагізму, а часом і величі, життям». Для прикладу назвемо такі найтрагічніші картини мистця: «Здобуття Київського Арсеналу», «Бій з поляками за залізничний вокзал у Львові», «Бій під Чортковом з польською армією Галлера», «Станція в Жмеринці, хворі на тиф» тощо.

1990 року появилася на книжкових полицях монографія *Леонід Перфецький* за редакцією відомого мистця Святослава Гординського в серії видань Української Вільної Академії Наук у США. У книзі вміщено понад 60 репродукцій творів мистця, в тому числі 44 в кольорах. Ядро цього видання — це акварелі документального історичного характеру, що зображують окремі епізоди доби української визвольної боротьби. Всі вони, — як пише С. Гор-

динський, — «позначені справжнім творчим патосом і драматизмом автентичности, що її може дати тільки глибока внутрішня напруга свідка пережитих подій».

Техніка малювання Л. Перфецького — це переважно аквареля або кольоровий олівець, або згадані засоби пов'язані разом. Працював він також олійною фарбою, але дещо менше. Проте і твори олійною фарбою стоять на високому мистецькому рівні. Цікаво відзначити, що в центрі його картин, незалежно від техніки виконання, головним залишається завжди рисунок.

Підсумовуючи, хочемо сказати, що сила мистецтва Л. Перфецького відзначається не лише глибокою естетичною спрямованістю, але також і переконливістю його жанрових образів. Він з кожною новою картиною набував досвіду, а його майстерність зростала до нових і кращих вершин таланту мистця. Почавши з традиційних поглядів на мистецтво, він з бігом часу розумніше й серйозніше ставився до всього нового, зокрема в ділянці композиції та кольориту. Свіжість і гострота сприймання мистця найкраще позначилися в його баталістичних і релігійних творах.

Парафразуючи Олега Лісяка, скажемо, що за своє життя Леонід Перфецький багато бачив, ще більше пережив, але чомусь про це мало говорив. Тепер, по його смерті, говоритимуть про нього його твори, що житимуть вічно.

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ПРАВОПИС — КЛОПІТ УСІХ (Правописна дискусія очима українця діаспори)

Читаючи правописну дискусію на сторінках тижневика «Освіта»¹, неспокушений читач може подумати, що всі проблеми українського правопису полягають у відтворенні іншомовних, зокрема слов'янських, власних імен та географічних назв.

Безперечно, що кожна культурна мова мусить регулювати написання таких термінів. Але до цього регулювання треба братися, коли всі інші правописні питання унормовано й розв'язано.

На жаль, про український правопис цього сказати не можна. Правописна ж комісія АН України (надалі — Комісія) замість того, щоб почати реформу правопису з кардинальних проблем, з ліквідації наявних у ньому асиміляційних перекирвань, обрала інший шлях.

Історія українського правопису не починається з 1945 р., як силкується переконати нас Комісія, називаючи першим виданням українського правопису правопис, затверджений 1945 р. Таким рахунком Комісія перекреслює майже двосотлітню історію українських правописів, очевидно, маючи їх за *буржуазно-націоналістичні*, хоч прямо цього і не говорить. Але факт ігнорування попередньої — мученицької — історії українських правописів, це і є мовчазне визнання усіх попередніх правописів меншовартими. Така позиція Комісії на ділі є відгомонам політики *злиття і взаємозбагачення мов*. Почати реформу українського правопису, ігноруючи правопис 1929 року, значить свідомо продовжувати політику викорінення самотутніх рис української мови, почату в 30-их роках. Важко дати інше пояснення, чому Комісією зігноровано правопис 1929 р.

Правопис 1929 р. був перший демократично укладений український правопис, вироблений з урахуванням реальних варіантів української мови: галицького і наддніпрянського. Саме цей аспект і підносить правопис 1929 р. над усіма наступними українськими правописами. 1932 р. свавільним рішенням влади перший усеукраїнський правопис скасовано. Усі наступні, вироблені після 1932 р., українські правописи укладавано в обстановці теро-

1. Стаття «Право писати неправильно» Т. Щітківської, «Освіта», Київ, 24.5.91 та «Ще одна азбучна війна?» акад. В. Русанівського з передмовою редакції, «Освіта» 18.6.91.

ру, без широкого демократичного обговорення, у вузькому колі стероризованих та добирає згори мовознавців, і тому ці правописи не можна брати за вихідні, укладаючи новий український правопис.

Нема слова, що правопис 1929 р. не ідеал. Він має хиби, які належить усунути. Важко було б сподіватися, що нація після майже 300 років безкультурности зможе за 10 років випрацювати ідеальний з усіх боків правопис. Але це був перший демократично вироблений мовознавцями Наддніпрянщини й Галичини соборний український правопис, і реформу сучасного правопису, здійснювану в умовах певної демократизації, слід було починати, беручи до уваги саме цей правопис. А що цим правописом користується діаспора, його тим більше не можна ігнорувати, укладаючи норми української ортографії.

Однак Комісія, яка нібито прагне єдиних для всіх українців норм, зігнорувала правопис 1929 р. і, взявшись за *поліпшення* написання іншомовних імен та назв, ще більше від нього відійшла.

Важко зрозуміти, яку користь для української культури й освіти принесе, наприклад, зміна української абетки. У діаспорі існує не одна, а десятки українських комп'ютерних систем, і всі вони дали собі раду на підставі вживаної досі української абетки із знаком м'якшення на кінці абетки. Якщо для якоїсь усеслов'янської комп'ютерної системи треба переставити знак м'якшення, то хай система собі переставляє, але нащо заради цього міняти установлену абетку в усенациональному масштабі? Яка це буде плутанина для користувачів словників та енциклопедій! Переважна більшість цих користувачів не має академічної ерудиції, і те, що легко збагнути академікам, важко буде пересічним громадянам. На ділі, зміна абетки буде ще одним каменем спотикання для національного відродження.

Дотримання усталених норм іноді корисніше, ніж нововведення. Увесь англійський правопис тримається на відмові від нововведень, і попри це мільярди людей його засвоїли.

Важко зрозуміти також потребу написання *Жуль, Жусьє, журі*, замість *Жюль, Жюсьє, жюри*, або *В'ячеслав, В'яземський* замість *Вячеслав, Вяземський*, або таких написань, як *Новосибірськ* і *Ново-Сибірські острови*. Годі зрозуміти, чому правило дев'ятки частково поширено на географічні назви, але не поширено на власні імена. Цілком слушно ці й інші ляпсуси правопису 1990 р. піддає критиці Т. Щітківська, хоч з усіма її міркуваннями (наприклад, з її фобією до знака м'якшення) важко погодитися.

Нема слова, що написання власних імен та географічних назв потребує унормування, але його найкраще здійснити після розв'язання кардинальних проблем української ортографії.

А проблеми ці такі:

Повернення літерам Г і Г їх природних функцій у мові: для правильного відтворення звуків чужих мов українці мають писати *Гданськ, Гарібальді, Гемінгвей, Гельсінкі, Гаммер* замість *Гданськ, Гарібальді, Хемінгвей, Хельсінкі, Хаммер*.

Захищаючи абетку *третього* — за його лічбою — видання українського правопису, акад. Русанівський вказує, що у словнику Б. Грінченка знак м'якшення стоїть там, де й у *третьому* виданні правопису.

Покликання В. Русанівського на клясика нашої лексикографії було б переконливішим, якби академік добачив і ряд інших зафіксованих у словнику Б. Грінченка властивих українській мові рис, знехтуваних усіма асиміляційними українськими правописами, запровадженими після 1932 р.

Наведу кілька прикладів. Словник нормує такі написання:

I. *Лямпa, лямпас, пляц, блят, бакаляр, капелян, плястер, ля-зурок*.

II. *Катедра, катедральний, Методій, Теофан, Тодось, Тодора*.

III. *Олександр*.

IV. *Голодівка*.

V. *Комедіянт, (жумедіянт), бестіянський, Маріяна, патріярх, епархіальний*.

Це дуже характерна риса українського мовлення. Хіба можна назвати вмотивованим таке написання: *церемонІЯ*, але *церемонІАл*; *артерІЯ*, але *артерІАльний*; *месІЯ*, але *месІАнство*; *МарІЯ*, але *МарІАнна*?

VI. Родовий відмінок слів жіночого роду з кінцевим складом *ість*: *вісти, відомости, повісти, совісти*.

VII. Назва міста *Прилука*.

VIII. *Майстер, капельмайстер*. Невже не ріжуть вухо академікам оці чужородні *концертмейстери, гросмейстери*, коли всі вони походять від засвоєного українцями *майстра* і мали б звучати *гросмайстрами* і *концертмайстрами*?

Чомусь ці наявні у *новому* правописі розбіжності із словником Грінченка, із здоровим глуздом та з правописом 1929 р. не звернути на себе увагу академіка, і з його боку не було спроб повернути ці питомі риси нашої мови до правопису.

Можна й без покликання на словник Б. Грінченка знайти ляпсуси у правописі 1990 р., який любенько повторює асиміляційні перекинуття правописів, запроваджених після 1932 р. Якою логікою В. Русанівський пояснить тверде написання прикметників *трикутний, п'ятикутний* і м'яке написання прикметника *кутний*, з якого попередні форми утворено? Яка потреба розрізняти

на письмі слова *дружній* та *дружний*, різницю між якими можна встановити, лише дорівнявши їх до російських відповідників *дружелюбный* та *дружный*? Чому прикметник *дружній* не може передавати кількох значень, як більшість інших прикметників (напр. *великий* учений і *великий* будинок)? Чому нашу милозвучну, гнучку і здатну до полісемантичності (ряснозначності) мову, треба ускладнювати непотрібною правописною казуїстикою?

Замість урегулювання наведених тут — і далеко не всіх — дискримінаційних рис *другого* видання правопису, Комісія взялася до впорядкування власних імен та назв, які, хоч і потребують унормування, але спертого на правописній традиції та здоровому глузді.

Ігнорування допогромного українського мовознавства і стало, на мою думку, головною причиною невдачі нового правопису.

Виглядає так, що Комісія просто не знала, що український правопис після репресій 30-х років зазнав дискримінаційних змін, котрі треба ліквідувати насамперед, і лише після цього переходити до інших реформ, якщо вони будуть потрібні.

Про потребу тих чи інших змін, перш ніж їх робити, не зле було б проконсультуватися з громадськістю, включно з діаспорою.

На жаль, як видно з преси, обговорення правопису перед його затвердженням майже не було. Обговорення мало місце після затвердження, але на правопис не вплинуло. У голові не вкладається, щоб така знаменна подія в культурному житті народу, як укладення звільненого від перекручень правопису, обійшлася без усебічного обговорення, без жодної конференції, де могли б узяти участь і спеціалісти, і письменники, і газетярі, і самі мовляни.

На жаль, як видно із статті В. Русанівського, Комісія не тільки не хоче дослухатися до критики, але й далі захищає свої хибні позиції.

Наведені у статті Т. Щітківської приклади недоречностей і помилок у так довго укладуваному правописі промовисто свідчать, що *новий* правопис укладено не тільки непрофесійно, але й безграмотно. Я міг би додати до наведених Т. Щітківською помилок ще кілька, але й без них ясно, що *новий*, український правопис укладено без усвідомлення відповідальності перед сучасним і наступними поколіннями. Очевидно, що прорідження й добір кадрів мовознавців, проведений за останні 60 років, дали бажаний для добирачів результат. Однак, часи змінилися, і час вимагає від мовознавців реальної кваліфікації.

Академік же Русанівський, як видно з його відповіді Т. Щітківській, цього не усвідомлює і боронить неякісну продукцію Комісії. Зокрема, він пише:

«... Серед наших земляків — навіть не зарубіжних, а своїх — ще багато таких, які хотіли б побудувати собі пам'ятник на руїнах національних цінностей».

На жаль, академік не торкається питання, а хто ж був причетний до руйнації національних цінностей: чи то письменник Б. Антоненко-Давидович, чи поет Василь Стус, чи мученики-мовознавці, знищені в 30-х роках? Не торкається, а шкода.

Академік підкреслює тільки, що і польська і чеська діаспори не посміли (так і сказано) не прийняти змін у правописі, запроваджених у Празі й Варшаві. Цим пасажем академік, очевидно, хоче подати приклад і українській діаспорі — піти за безграмотно укладеним правописом. На цей забіг можна відповісти так: Очевидно, члени Чеської та Польської академій виявили більше любови й поваги до рідної мови і навряд чи уводили до неї замість своїх — самобутніх — кальковані терміни задля *злиття мов*. А вжите у статті академіка слово *щотижневик* замість *тижневик* і *противитися* замість *опиратися* якраз і ілюструє якісну різницю між деякими академіями.

Насамкінець, акад. Русанівський великодушно прощає усім своїм опонентам:

«Простімо їм і не притягаймо до відповідальности за заклик до непокори законові — правописному».

Прощаючи, академік zarazом застерігає, мовляв, я прощаю, але знайте, що заклик до непокори — це протиправна акція. Таким чином, лави правоохоронців, як бачимо, ростуть. Шкода тільки, що між кількістю правоохоронців і порядком існує обернено пропорційна залежність: що їх більше, то порядку менше.

У демократичному суспільстві справді негарно не коритися законам, коли їх вироблено й запроваджено демократичним шляхом. Той же правописний закон, якому мають сьогодні скоритися 52 мільйони громадян, прийнято точнісінько так, як і всі правописи після 1932 р., тобто недемократично. А недемократично виробленому і некваліфіковано укладеному правопису важко стати законом у демократичному суспільстві.

Огляди, рецензії

Тарас КОРІНЬ

ДЛЯ НИХ ЗБРОЄЮ СТАЛА ПІСНЯ

При першому, навіть побіжному знайомстві з громадою ансамблю української національної пісні «Вірли» (старогалицька назва соколів) зі Львова під керівництвом п. Марії Процев'ят, одразу впадає у вічі те, що зібралися тут не випадкові люди, а переконані однодумці, об'єднані ідеями служіння рідному народові, справі національного відродження та побудови справді незалежної Української Держави, де «... в своїй хаті своя правда, і сила, і воля». Незважаючи на зовсім юний вік ансамблю, утвореного в квітні 1989 року, гурт молодих співаків став не лише улюбленицем галичан, але й широко знаним молодіжним співочим колективом на Україні та за її межами.

Свої витоки громада вірленят бере у фолкльорно-етнографічній секції товариства «Лева», в якій на початках новітньої відлиги об'єдналися юнаки та дівчата для того, щоб вивчати, відроджувати та пропагувати народні традиції, звичаї та обряди українців. Але з подальшою активізацією суспільно-політичного життя на Україні більш радикальна, творча і музично обдарована частина молоді об'єдналася в ансамбль задля популяризації українських історично-патріотичних пісень та українських гімнів («Ще не вмерла Україна», «Не пора», «Ой у лузі червона калина», «Зродились ми великої години», «Боже великий, єдиний»).

— Коли до мене звернулася молодь і попросила допомогти в роботі над відтворенням українських обрядово-звичаєвих дійств, — говорить відома камерна співачка та викладач вокалу, яка свого часу була позбавлена кафебістами можливості викладати у консерваторії за свої політичні погляди та концертну діяльність, а тепер художній керівник та диригент ансамблю пані Марія Процев'ят, — я радо пристала на їхню пропозицію, хоча й знала, що жде нас нелегка праця. За один рік, незважаючи на спротив тоді ще всемогутніх комуністичних партійно-державних структур, нам вдалося відновити великодні гаївки, купальське і обжинкове свято, звичаї колядування та щедрування, український вертеп. Та найважливіше для нас було те, з яким ентузіазмом нас підтримали галичани. На свята збиралися тисячі людей. Але вже тоді було зрозумілим, що самого лише відродження звичаїв та обрядів недостатньо. Це лише перший крок. Адже надзавданням стала боротьба з національним нігілізмом, відродження історичної пам'яті народу та національної свідомості. І в цій боротьбі в сучасній ситуації незамінною зброєю могла стати патріотична пісня. Саме з цією метою і організовувався ансамбль, відомий на початках як хор товариства «Лева». Свою ролю ми вбачали у поверненні до життя та популяризації пісенної творчості героїчних, обпаплюжених компартійною пропагандою періодів нашої історії — пісень Січових

Стрільців та часів боротьби ОУН-УПА. В умовах тоталітарної держави за виконання будь-якого із творів цього репертуару можна було серйозно поплатитися. Але ми твердо вирішили, що будемо вивчати і нести людям українську патріотичну пісню. І ми виступали, де тільки була можливість.

І вони дійсно співали. Величезна заслуга ансамблю в тому, що українські національні гімни, пісні Січового Стрілецтва, а пізніше і часів боротьби ОУН та УПА за незалежність рідної землі, після довгих десятиліть заборон вперше прозвучали у його виконанні на народних зібраннях в містах і селах, на сценах театрів та великих концертних залів, в галя-концертах республіканських та міжнародних фестивалів. Після них були й інші, патріотичну пісню почали включати у свій репертуар різноманітні професійні та непрофесійні колективи. Але саме «Вірли» першими переступали крок за кроком міцно, на думку їх творців, навічно зведені кордони невидимих, але грізних застережень.

— Ми були насправді щасливими, — згадують учасники ансамблю, — бачачи сльози на очах наших бабусь і дідусів, коли вони знову чули пісні своєї бурхливої молодости, спостерігаючи, як запалюються очі у наших однолітків, молодії надії нашої України. Але не всюди нас чекали з розпростертими обіймами. Часто, особливо під час поїздок на схід України, нас зустрічали міліцейські кордони. Представники влади погрожували, викручували руки, давали штурханів. Доводилося відчувати настороженість, а інколи і ворожість простих людей, засліплених, обдурених облудливою комуністичною пропагандою. У таких випадках нам завжди допомагала наша пісня. Ми бачили, ми відчували, як вона змінює людей, змушує замислитися, позбутися втовкмачуваних на протязі десятиліть брехливих стереотипів про «злочинність українського буржуазного націоналізму».

Надзвичайно багатий концертний репертуар ансамблю свідчить про щоденну напружену працю учасників та їх керівника.

Окрім названих вище українських національних гімнів, у творчому доробку молодіжного гурту більше тридцяти творів українських Січових Стрільців, серед яких такі відомі, як «За Україну» в обробці Я. Ярославенка, «Йде січове військо» сл. і муз. М. Гайворонського, «Не сміє бути в нас страху» та «Засумуй, трембіто» сл. і муз. Р. Купчинського, «Бо війна війною» сл. і муз. Л. Лепкого, близько двадцяти п'яти пісень часів боротьби ОУН-УПА, авторство більшості яких сьогодні невідоме: «Ми зродились із крові народу», «Чи то буря, чи то гірм», «Чогось я сьогодні сумую», «Зродились ми не з мрії, але з чину», «Гей степами, темними ярами», «Вже досить мук» та цілий ряд інших. Зауважимо, що обробки для чотирьохголосного ансамблю значної частини цих творів довелося робити пані диригентці. В репертуарі важливе місце займають також козацькі пісні, оригінальні твори українських композиторів, автентичні варіанти відновлення українських звичаєвих дійств та обрядів (вертеп, гаївки, свято Івана Купала, обжинкове свято і т.п.). Пані Марія Процев'ят багато працює також і над духовними творами з релігійної тематики, постійно поповнюючи новими композиціями «Божественну Літургію», яка успішно виконується ансамблем під час церковних богослужінь.

Гортаючи сторінки рукописного творчого щоденника пані Диригентки

не можна не дивуватися насиченості, напруженості концертної діяльності ансамблю. На протязі двох років майже жодної вільної суботи та неділі, а ще виступи і в будні. Майже щотижня близькі і далекі виїзди по містах і селах України та за її межі. Навіть не віриться, що за такий короткий час можна стільки встигнути, адже спільноту «Вірлів» творять студенти та молода інтелігенція (вчителі, інженери, лікарі, службовці) міста Львова і області, які лише у вільний від основної праці час мають змогу посвячувати себе співу.

Частина ансамблю національної пісні «ВІРЛИ» під час виступу на сцені в залі лондонського Відділу СУБ, зі своєю диригенткою панєю Марією Процев'ят. Липень, 1991.

Якщо спробувати перелічити лише основні дати творчої біографії співочого колективу, то такий список зайняв би десятки сторінок. Тому зупинимось лише на найважливіших подіях. Ансамбль брав участь у цілому ряді фестивалів, серед яких Фестиваль української сучасної пісні в м. Чернівцях (1989 р.), Другий міжнародний фольклорний фестиваль та Український молодіжний фестиваль поезії «Золотий гомін» у м. Києві (1990 р.), Перший міжнародний фестиваль українського фольклору «Громада» у Львові (1990 р.), ставши лавреатом останнього. Під час перезахоронення героїв України В. Стуса, О. Тихого та М. Литвина вірленьта супроводжували їх своїм співом в останню путь по рідній землі. Молодечий гурт брав участь у святкуванні 175-ї та 176-ї річниць з дня народження Т. Шевченка (Київ-Канів, 1989, 1990 рр.), 90-літнього ювілею заснування

Товариства «Січ» в Галичині К. Трильовським (Снятин-Завалля, 1990 р.), річниці смерті Головнокомандуючого УПА, ген. Романа Шухевича (Львів, 1990 р.), 125-річчя з дня народження митрополита Андрея Шептицького (Львів, 1990 р.), 120-ї річниці з дня народження Лесі Українки (Луцьк-Ковель, 1991 р.), 100-річчя від дня народження Євгена Коновальця та 50-річчя проголошення Акту 30 червня 1941 року урядом Я. Стецька (Львів, 1991 р.). Його виступи слухали учасники з'їзду «Українська молодь Христів» (Львів, 1990 р.), Всеєвропейського християнського з'їзду «Тезе» (Прага, 1991 р.), Всеукраїнського з'їзду Народного Руху України (Київ, 1990 р.), Першого з'їзду ветеранів ОУН та УПА Галичини і Волині (Львів, 1991 р.). «Вірли» концертували також в Ленінграді, Москві, Вільнюсі, Одесі, Умані, Запоріжжі, Яготині, Миргороді, Лубнях, Ужгороді, Івано-Франківську, Тернополі та інших містах.

Нещодавно колектив повернувся із гастрольної поїздки по Великій Британії, Німеччині та Бельгії, де брав участь у святкуваннях роковин Акту відновлення української державности урядом Я. Стецька у Мюнхені та Брюсселі, успішно виступав з концертами в українських громадах Лондону, Манчестеру, Брадфорду, Ноттінгхаму, Ковентрі, ГанOVERу та більших десятка інших міст.

— Що найбільше закарбувалося в пам'яті від останньої гастрольної поїздки, — діляться враженнями учасники ансамблю, — це згуртованість наших українських громад в країнах, де ми побували. Не може не вражати той факт, що саме там, на чужій землі, в умовах іноземного оточення українцям вдалося зберегти рідну мову, звичаї та обряди, про які на Україні почали забувати, розвинути суспільно-культурне життя, українську науку, які на матірній землі з відомих причин занепадали. Гідна подиву заангажованість наших земляків подіями на Україні, відданість справі звільнення рідної землі від імперського колоніального та комуністичного гніту. І свою боротьбу вони не припиняли ні на хвилину.

Спілкуючись з «Вірлами» і часто буваючи на їхніх виступах, глибше починаєш пізнавати і мистецьке, і громадянське кредо колективу, які в даному випадку щасливо злилися воедино, стали неподільними: пробуджувати в людях національну гідність, допомогти їм підвестися з колін, позбутися страху, який засіяли в їхніх душах десятиліття панування комуністичної тоталітарної тиранії, відчутти себе учасниками п'ятидесяти-мільйонної спільноти, ім'я якій — український народ.

Тож дай їм, Боже, сили для праці і допоможи на їхній нелегкій, тернистій дорозі.

м. Львів, 23.8.1991

Михайло ПРИСЯЖНИЙ

БЕРЕГИНЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ДУХУ

Або кілька вдячних слів на адресу Українського
Вільного Університету

Кожен із дванадцяти викладачів українських вищих шкіл, що збирався у далеку, невідому мандрівку у Мюнхен, плянував якнайдоцільніше провести час. Адже попереду — наукове стажування у Вільному Українському Університеті — навчальному і дослідницькому закладі, про який на Батьківщині мають лише загальникові відомості. Бо хіба можна було довідатися правду з офіційної советської преси чи так званої наукової літератури? Ні. Про УВУ там говорилося рідко, а коли вже з'являлася згадка, то лише з відвертим негативним забарвленням, як про інституцію, що продукує «ворожу, тенденційну наукову літературу» і висловлює інтереси «збанкрутілої групки недоброзичливців українського народу». Отже, перші дванадцять викладачів, більшість яких мають наукові ступені та звання і представляють Львівський університет, Львівський медичний інститут, Дрогобицький, Тернопільський та Івано-Франківський педагогічні інститути, повинні були заново відкрити УВУ, який цього року відзначає власне сімдесятиріччя. Яким побачили його історики, журналіст, літературознавець, юрист?

Нав'язувані роками комуністичною ідеологією фальшиві стереотипи розвіялися відразу, з перших днів перебування у Мюнхені. З'ясувалося протилежне — Український Вільний Університет постав солідним навчально-науковим закладом, виявився берегиною, що впродовж десятиліть плекала правдиву українську наукову думку, являла всьому світові некон'юнктурну, непідфарбовану картину української дійсності. Навіть перше, побіжне ознайомлення із здобутками УВУ за 70 літ свідчить про панорамність наукових пошуків, про глибину спеціальних досліджень, про постійне щире зацікавлення професорів, докторів, студійців у заповненні тих чорних прірв нашого гуманітарного цеху, які утворилися внаслідок багатовікової, нещадної експлуатації всього, що лучилося з Україною.

Навстіж відчинена бібліотека УВУ спричинилася до твердого переконання: праці, що створені під патронатом цього престижного закладу, повинні бути негайно перевидані в Україні. На фоні стрімкого розвитку суспільно-політичного життя республіки наукові дослідження, приміром, таких вчених світового калібру, як В. Кубійович, Ю. Шевельов, В. Оглоблин, Дм. Антонович, С. Шелугин, Н. Полонська-Василенко, В. Янів та багато інших, без особливих фізичних та інтелектуальних затрат прилучилися б до процесу культурно-національного відродження, привнесли б у середню та вищу школи свіжу хвилю правдивих знань, облагородили б (а радше — дозволили б відкорегувати) навчальні плани, а також напрямки наукових студій. Прикро, але факт, — чимало нинішніх кандидатів і

докторів наук, що працюють в Україні, і не здогадуються, яке багатство витворили люди, на яких з дірявого мішка антиукраїнства, пошитого в палатах компартії, сипалися незаслужені, брутальні слова звинувачень. Але все це — тема окремої, ширшої розмови. Викладачі з України повезуть додому поодинокі екземпляри праць УВУ і шукатимуть видавців. Це, можливо, перший позитивний вислід мюнхенського стажування.

Університет забезпечив пристойні умови для праці, наукових студій та відпочинку. Про все подбали організатори: і про калорійне харчування в їдальні «Рідної школи», і про ознайомлювальні прогулянки Мюнхеном, околицями, і, навіть, далі — в Альпи. Група науковців-педагогів відчувала постійну батьківську опіку проректора УВУ, професора Петра Гоя, який є одним із ініціаторів проекту і одночасно координатором навчального процесу. З перших днів була запропонована і втілена цілеспрямована програма. Корисні, надзвичайно цікаві лекційні та семінарські цикли провели професори Стефан Козак, Аркадій Жуковський, Володимир Косик, Петро Цимбалістий, д-р Юрій Бача, д-р Анатоль Камінський, д-р, посол польського сейму Володимир Мокрий та інші викладачі. Кожна зустріч мала полемічний характер, що стало традиційною ознакою всього перебігу стажування. Викладачі українських вузів щоденно спілкуються з патріярхом університету професором Володимиром Янівим, бесіди з яким відкривають очі на понівечену нашу культуру та історію. Кожен пройнявся дякою і симпатією до вченого секретаря УВУ мгра Володимира Лєника, який відчував особливу відповідальність за усіх стажистів. Українських педагогів по-братньому опікують ректор УВУ д-р Теодор Б. Цюцюра, декан філософського факультету проф. Григорій Васильович, д-р Дмитро Злепко, а коли бути щирим — кожен працівник УВУ зацікавлений у позитивних вислідах стажування. До наших послуг — ксерокс, телефони, друкарські машинки, інші технічні засоби. Внаслідок турботливого ставлення господарів зродилася цілком реальна ідея — підготувати науково-публіцистичний збірник «Український Мюнхен», в якому віддати належне українській громаді Німеччини, яка ревно береже традиції, плекає прогресивну наукову і політичну думку. Визначено теми, стажисти приступили до їх вивчення. У цій книзі буде наświetлено низку важливих проблем, наприклад, «Поезія української еміграції», «Український некрополь у Мюнхені», «Газета 'Шлях Перемоги': виникнення, розвиток, формування тематичної політики», «Княжа доба в дослідженнях істориків УВУ», «Українська правова думка на чужині» та інші. Запланований збірник викличе, звичайно, інтерес на Батьківщині. Очевидно, деякі теми будуть в майбутньому ширше розкриті і захищені як докторські праці, поскільки програма студій тотожна з першим докторським семестром. Для його урізноманітнення організатори забезпечили можливість праці у багатих мюнхенських бібліотеках — державній та університетській.

Мрія кожної людини, що бодай на короткий час покидає рідну землю, — різнобічно пізнати чужинський край. Це бажання одразу збагнули і проректор УВУ професор Петро Гой, і вчений секретар університету Володимир Лєник, і звичайний дуже гостинний українець, який живе в околицях Мюнхену, Василь Сушко. Вже у перші дні мюнхенського стажування ми бентежно ступали українськими стежками цвинтаря «Вальд-фрідріхсгоф», де віддали шану народнім провідникам, вченим, літераторам, звичайним людям, які спочивають в німецькій землі. А потім — триво-

жна прогулянка в концтабір «Дахау», відвідини місць, пов'язаних з іменем легендарної внучки Ярослава Мудрого Блаженної Едигни. Надзвичайну користь відчули мої колеги після близького ознайомлення з життям баварського села. Відвідини чотирьох різнопрофільних фермерських господарств вразили кожного, адже ми лише мріємо про такий стиль, організацію і підхід до праці. Не проминули нагоди побувати в Альпах. Вертаючи додому, почули в дорозі приємну вістку — Верховна Рада проголосила самостійність України. З цієї нагоди зупинилися у ма-льовничому містечку Гольцкірхен, щоб якимось відзначити пам'ятну подію. І знову несподіваний ракурс: господар біргартена, характерний баварець, дізнавшись, хто ми такі, з неприхованою радістю частував нас знаменитим баварським пивом. Виявляється, що він упродовж останніх днів з тривогою слухав кожну вістку про перебіг імперського путчу і співпереживав. Простий німець настійливо повторював про недалеку щасливу будучність двох великих європейських народів — німецького та українського. І в його милій, привітній розмові було щось знаменне, яке витворюється лише при посередництві народньої дипломатії.

Групі викладачів з України Душпастирство для українців-католиків у Мюнхені з ініціативи о. Мирона Мольчка доручило важливу місію — передати для львівського осередку «Українська молодь — Христові» гуманітарну допомогу для поширення її серед обездолених краян, а також перевезти автомобіль, який буде використовуватися з добродійною метою. Це завдання вже виконане.

Український Вільний Університет, виявляючи виняткову увагу до гостей з Батьківщини, відкрив ще одну, досі ненаписану сторінку своєї історії. Тут, у Мюнхені, на Пінзенаверштрассе 15 щодня велася розважливі зацікавлені бесіди про майбутнє УВУ, його добрі перспективи у зв'язку із зичливим розвитком суспільно-політичного життя в Україні. Завтрішній день університету — у нових дослідженнях, у радикальних підходах до навчання, вищих докторських студій. А наразі зроблено перший крок — УВУ, забувши про минулі прикрощі, подав руку Батьківщині. Жертвенна українська громада вільного світу, яка не дала погаснути високомесянській ватрі УВУ в найважчі часи, нині має нагоду зробити реальний вклад у поживавлення процесу національного відродження в Україні. Шануючи добрі попередні традиції, УВУ має повне право перейняти статус Всеукраїнського Вільного Університету, стати кузнем перекваліфікації кадрів для звичайного шкільництва і вищих шкіл в Україні. На це є добра воля Сенату, професорів та Фундації УВУ. Тепер слово за українською громадою, якій ми, викладачі-стажисти, складаємо щиру дяку за можливість глибокого пізнання наукових обширів діаспори.

Автор праці — народний депутат, член Президії Львівської обласної Ради народніх депутатів, доцент, заступник декана факультету журналістики Львівського університету ім. Івана Франка, стажист УВУ.

Микола ЩЕРБАК

ЛИСТОЧКІВ ШЕПІТ НА КАЛИНІ

Андрій Легіт «Вибрані поезії». Українська Видавнича Спілка. Лондон. 1990. Стор. 232. Передмова Видавництва. Фото і слово автора «Дещо про себе і свою творчість». Вступна стаття про поетову творчість Миколи Вірного.

«Вибрані поезії» Андрія Легота — твори із п'яти поетових збірок: «Чим серце билось», «У тумані чужім», «На крилах надій», «Почуття», «Мрії». Їх появу відмежовує час, але єднає, за висловом поета, «чим серце билось»! А билось поетове серце тим, чим билися серця знедолених людей, кинутих у вир Другої світової війни.

Тоді —

Димом дихала осінь. . . Обози-обози
По баюрах гнилих десь пливли в далину,
Хтось на возі, втираючи сльози,
Кляв життя, і ввесь світ, і війну.

Кров'ю вмилося небо. . . Громами-громами
Нам погрожував схід, небозвід багрянів,
І народжувався знов над сумними ланами
Міт страшних, нерозгаданих днів.

(Стор. 36)

Страшні нерозгадані дні гуркотили у прощанні з Україною, із рідною землею і своїм — леліяним з дитинства — Надроссям:

Я залишив там радість, в чуже і незнане ідучи,
І надхнення, й любов, і усе те, чим серце цвіло,
Де між скелями Рось, бистроводна красуня співуча,
Котить хвилі сріблісті в Славуту-Дніпро.

(Стор. 19)

У вирі війни та евакуацій людина була, як перекотиполе:

Лиш кущ сухий і більш нічого
Під лютим подувом вітрів,
На тлі осінніх перелогів,
В імлі вечірньої зорі. . .

(Стор. 208)

Виливаючи почуття (одну із своїх збірок Андрій Легіт так і назвав: «Почуття»), поет віддзеркалює долю української людини, вирваної із рідної землі — отієї «краплі, киненої із Росії у вир чужого океану» —

Почуття, почуття
На скривавлених, зритих шляхах,

В час журної весни
І убогих запізнених жнив,
На колесах життя
І від думки, що станеться, страх,
І загублені сні,
Й біль втрати того, чим ти снів.
Почуття, почуття,
У окопах воєнних сирих,
Серед диму й вогнів,
В мить спочинку й запеклих боїв,
Під сирени виття
Клекотіння моторів згори,
Коли часто п'ять днів
Ти нічого не пив і не їв.

(Стор. 164)

В поетового ліричного героя — «розстріляне учора» (стор. 43), «розстріляні дні» (стор. 36), «розстріляна і голодна молодість» (стор. 203), — так можна і вовком завити! І коли цей герой опиняється в далеких світах — «на чужині і на чужій роботі», — де «за днями дні... щезають у безбарвній далині», то серце не настроює душевні струни на мажорний лад. Зринають мінорні «зойки бідної душі», зринає сум:

Без радости, без втіхи, без привіту
Пройшла весна, мина безслідно літо
Мого життя, скитальського життя...
(Стор. 171)

Поет сумує, поет мучиться, переслідуваний докором, що —

Залишив вітчизни доли й гори,
Батьків старих, дівчину молоду!
(Стор. 171)

Є за ким і за чим сумувати! Але поетів сум, сказати б словами Максима Рильського, не розпачливий, а світлий! Нерадісні поетові вірші, «немов листочків шепіт на калині». І хоч «радість умерла у вогні канонад», хоч «минулі роки, наче рана, як струшені вітрами жолуді» — душа прагне «явором рідним шуміти», любистком зеленить! А схвильована і ласкава муза нашіптує:

Як вечір у темній киреї
Спустився над розбіжжям доріг,
Зійшла ти ясною зорею
На неба блакитний поріг.

А потім упала додолу,
Стелилася срібна імла,
Ти цвітом ромашки в ту пору
Край шляху мені зацвіла.
(Стор. 133)

Характеристично, що в ліриці поет Андрій Легіт світить своє внутрішнє світло, і воно, розпромінюючись, дає чуттєвий відсвіт таким-от малюнком:

Скісне проміння заливало рінь
Під ледве чутний хвиль блакитних рокіт,
Сідало сонце, простягалась тінь
На тихий беріг від тополь високих.

Понад рікою крижень пролетів
І зник у сизій млі за небокраєм,
В воді прозорій рибки золоті
Плескалися веселим водограєм.

В повітрі хоровод вели бабки
З безжурними дзвінками комарями,
А в далині трьохрукі вітряки
Молилися до соняшної брами.

(Стор. 205)

Відсвіт природи — емоційний відсвіт серця. У зверненні до осені поет каже своє слово, естетично одягнене в гарні мистецькі шати:

Знов увічі легенько дихнула
Золотою задумою віт,
Не нагадуй мені про минуле,
Про розвіяний юности цвіт.

Не принось недопитого смутку
На яснім вересневім крилі,
Відцвіли на полях незабудки,
У блакиті пливуть журавлі.

(Стор. 213)

Багаті образами та ритмікою, поезії Андрія Легота до того ще й пісенні! Ліричні рядки вірша «Розлучені серця» самі просяться на музику:

Хутір над Ніжином,
Стріхи засніжені,
Кригою скута Десна.
Де ти, учителько,
Волелюбителько,
Сіверська зірко ясна?!

(Стор. 118)

Особливо музично і промовисто звучать «Карпати» з такими початковими і прикінцевими повторами, що нагадують пісенний рефрен:

Шпилі, полонини, грайливі потоки,
Річок срібно-синя вода,
Карпати, Карпати, Карпати високі,
Хто замисли ваші згада?

... Де є ще такі волелюбні дівчата
І хлопці — орлиці й орли,
Карпати, Карпати, українські Карпати,
Ви гордий наш дух зберегли!

(Стор. 160)

Леготові «Вибрані поезії» рясніють патріотичними віршами. Вони — поривні і деклямаційні, хоч часто переливаються публіцистичними тонами. Проте ця публіцистичність проходить крізь поетове серце і відлунює піднесеним чуттям, любов'ю та ударним словом! —

Нас убивали по Воркутах,
В заметах вічної зими,
Та дух народу не закути,
Ми є, були, і будем ми!

(Стор. 95)

Одну із своїх пізніших поезій — сонет «Примирення» (стор. 212), Андрій Легіт завершує таким рядком: «Життя моє — клубок на вітрі диму». Сказано образно, метафорично і не без сумної нотки. Але клубок диму на вітрі не може здійматися без вогню. А вогонь — це поетова душа, вилита в поезію, яка ніколи не розвіється на вітрі!

Липень, 1991

ВІД РЕДАКЦІЇ

З уваги на відпущення багато місця в цьому числі нашого журналу доповідям і постановам VIII Надзвичайного Великого Збору ОУН, продовження творів Ярослава Сватка «Доба і Доля» і Григорія Куценка «Спогади» будуть надруковані в наступних числах журналу за 1992 рік.

Редакція «Визвольного Шляху»

3 листів до Редакції

ЛИСТ З УКРАЇНИ

А тепер дещо з життя нашого краю. Спеціально починаю на новому листку про це, щоб ви могли ці два листки відірвати, якщо захочете комусь перечитати чи переповісти.

Висилаю дві фотографії. Одна — з могили Івана Сірка в теперішньому вигляді, друга — могила січовим стрільцям у м. Зборові, що в нашій області. Тут 26 серпня відбувся величезний мітинг. Були гості з Західних областей, з Києва, Донецька, Запоріжжя. Ми їздили туди — я, мій син, тато, Орест, Ганя, їх Роман. Тут виступали також гості з Америки, Австралії. А наші діти (Ігор з Ромчиком) вперше побачили справжню козацьку гармату і відчували на собі, як заклало вуха після її вистрілу.

Як Вам уже писав Орест, я була на святкуванні 500-річчя Запорізької Січі, з 1-го серпня по 7-е. Трохи опишу про це. З Тернополя ми виїхали 1 серпня колоною, в якій було 73 автобуси, і ще трохи менших машин та легковиків. Нас випроваджувала маса людей. Всі автобуси були відповідно прикрашені плякатами, синьо-жовтими прапорами. Перед виїздом священики Греко-католицької Церкви відправили за нашу щасливу дорогу, за ту місію, з якою ми їхали на Схід, і повернення до рідного краю. Вони освятили і землю, яку люди набрали в торбинки, щоб завезти її на батьківщину козаків і там висипати — як символ єднання Західньої і Східньої України. Проводжали нас маси тернополян, махали руками, кидали на дорогу квіти. Попереду колони, як дороговказ, їхала тернопільська міліція. І всю дорогу нас, махаючи руками, вітали люди України. Видно було — не скрізь однаково нам раділи, але очевидно й те, що Україна пробудилася, і чим більше до Заходу, тим сильніше. Але радо вітали нас і за Збручем — на Хмельниччині, Вінничині, Черкащині, у Запоріжжі. Трохи більше ще «спить» Кіровоград, особливо — Кривий Ріг. Взагалі, наші люди (з усіх областей Заходу) мали завдання охопити чим більше доріг Східньої України. Їхали різними маршрутами. Франківці їхали трьома маршрутами — північним, центральним і південним — навіть через Миколаїв, Херсон, хоч туди дорога набагато довша. Львів'яни ж роз'їхалися по всій Україні. До речі, зі Львова було відправлено на Січ майже пів тисячі одиниць всякого транспорту. По дорозі наші люди зупинялися, роздавали місцевому населенню газети, значки, пояснювали обстановку. І люди «тягнулися» до нас, усім цікавилися, розпитували. Щоправда, є там і «задубілі» люди. Скажімо, під'їжджаючи до Кривого Рогу, ми зу-

стріли групу робітників, які на дорозі лопатами розгортали гарячий асфальт. Вони зупинили нас, розмахуючи газетою. Ми подумали, що вони хочуть газет, а вони ж, підійшовши до дверей, кинули нам цю газету із словами «Бандери, заберіть вашу газету!» Виявляється, перед нами їхали Івано-Франківці і подарували їм свою газету «Галичина», і вона їм так не сподобалася. Взагалі, у нас тепер виходять у всіх Західних областях газети Руху, новостворених партій, тільки ж вони не доставляються людям додому, як преса КПСС, а їх продають біля осередків Руху, на мітингах. У Тернополі — «Дзвін», «Тернове поле», «Тернистий шлях» та інші.

І вже б не дивувався, якби газету нам повернули якісь партюкрати, що сидять у затишних кабінетах, а то ж чорнороби (чоловіки і жінки — всього їх людей з 15-20), які в спеку таку важку роботу роблять і дихають випарами гарячого асфальту. Це ж, мабуть, тільки в нас жіночі руки використовуються на таких роботах. І страшно усвідомлювати, що ці люди добровільно прославляють своє рабство.

Їхати довелося нам півтора доби в один бік. Другого дня під вечір тернопільці могли б бути вже на місці, якби не рішення їхати ще в Дніпропетровськ (Січеслав). І тут, у цьому мільйонному за кількістю населення місті, тернопільці влаштували такий славний мітинг, що місцеві жителі не могли надякуватися. Звісно, вони такого ніколи не чули й не бачили. У той же вечір інші делегації, які не заїжджали по дорозі нікуди на ніч, прибули на Січ, і тут відбувся теж своєрідний мітинг-вітання. Взагалі, на Січ з'їхалося не менше, ніж півмільйона народу. З України, певна річ, найбільше було із Заходу. З Рівного було 7 автобусів людей, з Миколаєва тільки 40 осіб, навіть з Луганська 1 автобус приїхав, хоч ця область вкрай зрусіфікована, там нема жодної української школи, а також із Криму, де теж українського нічого не почуєш.

Дехто приїхав, постригшись «під оселедець». Група «козаків» із Вінниці навіть на конях приїхала, хоч це так далеко.

Вітав присутніх, як і всі інші, і «старий козарлюга» з Бережан. Їхня група привезла землю з Лисоні, і потім назад взяли вже цю «козацьку» землю з собою, щоб висипати її на Лисоні.

Взагалі Січ займала великі території — і Запорізької, і трохи Дніпропетровської областей, адже знаменита Хортиця — це в місті Запоріжжі, а село Капулівка, де колись містився штаб козаків, — це межі Запорізької і Дніпропетровської областей.

Тут, у Капулівці, висипаний курган пам'яті козацтву. Могила ця ще свіжа, її висипали за тиждень до нашого приїзду.

Щоб ви могли уявити розмір, скажу, що від підніжжя могили до вершини ведуть 64 сходинки. Тут встановлено великий хрест. На майдані біля цього кургану-могили було влаштовано велику ви-

ставку портретів знаменитих отаманів, козаків, тут продавалися всілякі пам'ятки, значки, тут реєстрували громадян України.

Для пояснення: на Україні у всіх великих містах при Радах Руху реєструють громадян України — видають усім бажаним тимчасові посвідчення громадян України. Ведеться облік їх — всіх тих, що хотіли б називатися громадянами України, а не Союзу. Цього дня тут було маса народу. Вся могила майоріла синьо-жовтими прапорами, а також козацькими малиновими. Поряд з курганом — Олексіївська затока (це затока Дніпра). Затока широка, може як пів Дніпра. Ось над тією затокою вздовж розміщувалася Січ. Тут, на цих крутих берегах, колись були козацькі курені. Незважаючи на близькість води, на цьому схилі я не бачила жодної травинки, все висохло, хібащо в ярах (на берегах ярів досить), та й то на самому дні. Ростуть тут молоді дерева, але також половина гілля суха.

На цих берегах (схилах до затоки) розмістилися приїжджі. Тут люди розклали намети і в них ночували. І знаєте, так було густо цих наметів, немовби справді Січ. Багато делегацій були в національних костюмах, мали свої концертні програми — цілі ночі хтось співав, десь танцювали. Всі ночі по затоці патрулювали місцеві люди — їздили на човнах, катерах, з нашими прапорами національними — охороняли нас від можливих диверсій-провокацій з боку води, тобто протилежного берега. На цьому зупинятися не буду, хоч спроби щось створити все ж були, і то організовані певними силами.

Десь кілометрів за три від кургану Пам'яті, про який я писала, є могила кошового отамана Сірка, фотографію якої Вам висилаю. Це вже не кругла, а чотиригранна могила. На вершині — бюст Сірка, а на середній площадці ви бачите камінний пам'ятник (за склом), який встановили на Сіркові ще козаки. Зблизька на ньому видно ще сліди напису, але нерозбірливо. Вся могила Сірка, як і вся місцевість, вкрита висохлою травою, і тому здалека могила схожа на скирту.

Поряд з могилою стоїть височезний козацький вітряк. Тут же біля нього зладжена була велика сцена, з якої в ці дні лунало чимало виступів-промов і концертів. Ця сцена зроблена якраз на тому місці, де колись у козаків була Сторожова могила.

3 серпня зранку почалися масові походи з піснями по дорозі між могилою Сірка та курганом Пам'яті. Треба сказати, що місцеві люди організували прекрасне обслуговування. Вздовж шляху (збоку) розкинулося справжнє наметове містечко (це між могилами вздовж дороги, десь на протязі 2 кілометрів). Тут дівчата в національних строях пропонували все — продавали солодоші, фрукти, пригощали «козацькою» кашею, борщем, кулешою, гарячим чаєм. Цілий день смажились шашлики. Тут понавозили і дея-

ких промислових товарів, книжок, була й своєрідна аптека, так що, якби в кого щось заболіло, то ліки якісь були. Стояла і готова машина швидкої медичної допомоги, та, на щастя, ніхто не був так заслаб, щоб у лікарню їхати.

Та попри все люди таки знали, що Нікопольські власті не так хотіли нас зустріти (це все на території Нікопольського району Запорізької області). Вони хотіли на цей період (з 1 по 7 серпня) ввести в районі продаж продуктів лише своїм людям за паспортами, щоб не дати приїжджим купити бодай булку хліба. І все ж здоровий глузд переміг і цього не сталося. Врешті, знаючи про це наперед, наші люди їхали з запасом харчів. З Тернополя з нами їхали навіть дві машини — рефрижератори з продуктами, які нам там видавали безплатно. Все це — за рахунок коштів, які виділив на поїздку Рух, міська Рада, деякі підприємства. Звісно, кошти пішли чималі, бо треба було забезпечити людей автобусами, а відтак і бензином, який у нас теж у великому дефіциті.

І ще одна деталь. З другого боку тієї ж дороги на електричних стовпах щодня місцеві органи чіпляли державні прапори Союзу (червоний) і УССР (червоно-синій). І щодня всі вони «зникали». Хлопці зривали їх прямо в білий день, і так щодня.

Скажу наперед, що наші люди їхали на Січ не тільки для того, щоб святкувати, співати самим для себе і т. п. Ні, галичани мали завдання провести щонайбільшу агітацію серед місцевого (та й навколишнього) населення.

Кожного ранку і до обіду проводились певні організаційні заходи, а після того всі наші автобуси роз'їжджалися хто куди. Були проведені мітинги в Дніпропетровську, Нікополі, Орджонікідзе, Марганці, а, крім міст, наші люди охопили і немало сіл. Так було щодня — люди наші верталися з міст-сіл, хто вечором, а хто й опівночі. Всі ми були вже потомлені, бо спати доводилося зовсім мало, і так весь цей тиждень. То на дорозі, то в палатці, ляжеш на 2-3 години — і все. Але кожен дбав про те, щоб принести якнайбільше користи для відродження нації, тому були задоволені. В ці дні стояла жарка погода, і оскільки там і перед тим була засуха, що вся трава вигоріла, то нам довелося побувати в добрих порогах. На місцях, де стояли автобуси (а їх було дуже багато), порох лежав на землі товстим шаром (це ж на полі), і як іти було, то порох курився, ніби за конем. Ми мусіли йти на затоку прати, аби було хоч у що переодягнутися.

3 серпня після обіду мені довелося бути в Нікополі. Тут відбувся великий мітинг, потім концерт тернополян та франківців — на центральній площі міста. Скажу, що наші люди не стояли, слухаючи виступи-промови. Мітинг ми проводили не для себе ж. Лише частина із нас була на мітингу, всі інші розійшлися по майдані (а він там просто довжелезний), та й по вулицях, і скрізь нас

оточували нікопольці і розмовляли з нами. Люди знайомилися, запитували адреси для подальших контактів. Картина трохи невтішна. Нікополь — місто за розміром велике (може, як Тернопіль буде), української мови не чути. Але вони все ж уміють говорити українською, хоч їм це важко. Але відрядно це, що вони тягнулися до нас, хотіли знати правду, розпитували. І дуже добре, що це в основному молодь. Скажу відразу, що всюди, де ми були, молодь найбільше до нас йшла, і добре, що нам раділи діти, видно, їх трохи вже навчили. А от серед старших (років 50) траплялися такі, що «бурчали» трохи. Ці люди, як видно, не хочуть змінити свої погляди.

Очевидно і те, що культура у них трохи нижча. Впадало в око сміття. В Тернополі рідко яке «поросся» дозволяє собі викинути клапоть паперу прямо на вулицю. А там того дня на майдані продавали морозиво. Кожне ж, звісно, загорнуте в папір. І невдовзі ці папери просто зарясніли, їх кидали просто під ноги, навіть не зім'явши, щоб менший виглядав.

4 серпня на сцені, що біля Сіркової могили, відбувся величезний мітинг. В цей ранок на Січ прибули депутати Верховної Ради з Києва, багато з них виступало на цьому мітингу з промовами.

Із депутатів Демократичного блоку були Драч, Яворівський, Засець, Павличко, Горинь, Бойко (це наш з Тернополя) та інші. Із палкими промовами виступали гості з Естонії, Латвії, Білорусії, Ленінграду, Америки, з Торонта, з інших країв.

Лише один депутат з Києва (Плющ) від партократії був освистаний — за те, що закінчив промову словами «Хай живе Радянська Україна!», на що люди після свисту довго скандували «Не-за-леж-ність!»

Після мітингу відбувся урочистий похід до могили Пам'яті. Тут була відправа, освячення Хреста, тут висипали привезену з усіх областей України землю. Відбулося урочисте посвячення в козаки.

Місцеві старші чоловіки на могилі просто зі сльозами на очах дякували прибулим за те, що вони приїхали.

5 серпня ранесенько всі ми від'їжджали на Хортицю в Запоріжжя. Пройшовши через Хортицю, люди вирушили через місто пішки колоною до центру, де мав відбутися мітинг.

Колона йшла 3 години (там було 10 кілометрів дороги). Сила-силенна народу — колоні не було видно кінця-краю. Це було видовище — маєво національних прапорів, українське вбрання, плакати, пісні, заклики.

Через гучномовці лунали заклики: «Запоріжці, нащадки славних козаків, єднаймося! В єдності наша сила!» «Запоріжці, годі спати, час Вкраїну піднімати!» Люди всю дорогу скандували: «Україні волю!», «Геть союзний договір!», «Єдність!», «Геть

КПСС!», «Геть КПУ!», «Геть КГБ!», «Українські школи!», «Українську мову!» та багато-багато іншого. Для запорожців це було дивом. Їх кликали: «Ходімо з нами, брати, сестри!», і вони таки йшли. Багато хто ставав у колони, а інші, хоч і не стали, то йшли по тротуарах (збоку), але у тому ж напрямку.

Вздовж доріг їхні люди махали нам руками, і навіть діточки, що були на руках у батьків, вітали нас.

Ми роздавали їм газети, прапорці. І навіть їхня міліція нас вітала. Деяким міліціонерам люди з колони чіпляли на груди синьо-жовті значки, і вони дякували. Вітали нас зблизька і здалека — з будинків.

І тут впадало в око те, що запорожці не знають, кого вони собі вибрали в парламент України. Там вибори проходили за старими сценаріями і тому партократи у парламенті «взяли» тверду більшість. Так і в інших східних областях — свідомого люду було мало. Ще до святкування депутат від Запоріжжя Причкін виступав (по телебаченню показували) і казав, що, мовляв, не приїжджайте, бо ми не в змозі прийняти стільки людей, хібащо 5 тисяч. Вони так не хотіли бачити нас у себе. І ось ми йдемо через Запоріжжя і скандуємо: «Причкін, ми вже тут!», «Причкін, приймай гостей!», «Геть Причкіна!», а запорожці питають нас: «А хто такий Причкін?». . . Сумніваюся, що хтось у Львові не знає, хто такий Чорновіл чи Горинь, або Хмара; або в Тернополі — хто такий Бойко чи Калинець, чи ще хто з депутатів.

Опівдні почався мітинг. Це був довгий мітинг, і там була сила народу (бо тут були вже всі, хто звідки лише приїхав). До речі, тут оголошувалося, що на Січ зі Сполучених Штатів Америки прибуло 1000 людей, скільки з інших країн — не знаю.

Під вечір ми виїхали із Запоріжжя. Знову зупинився біля кургану пам'яті козацтва. Тут весь курган був обтиканий запаленими свічками, що в темноті дуже гарно виглядало.

Цілу ніч люди були на Січі. Цілу ніч лунали пісні і стріляли козацькі гармати. А на ранок колони почали роз'їжджатися — це було 6 серпня.

Можна сказати, що це була вдала і корисна подорож. По дорозі додому на вулицях сіл Запорізької області ми бачили багато людей. Вони всі махали нам на пращання. І особливо діти — ці просто рясніли обабіч доріг, навіть яблука в торбинках тримали, зупиняли, хотіли віддати галичанам на дорогу. Наші люди залишали на Великій Україні і прапори, бо у них нема. І вони так просили у нас прапорів. Наш домашній прапор, з яким я ходила на могили в Бишках, — теж залишився там, на Сході. Ось коротко і все про це, бо більше писати нема можливості.

А тепер про інше.

Ви, мабуть, знаєте, що в нашому місті 8 серпня зняли пам'ятник Леніну. Тут теж було на що подивитися. Весь постамент був обклеєний написами на зразок:

- Ленін — найбільший злочинець усіх часів!
- Ленін — автор міжнародного тероризму!
- Засновник перших у світі концтаборів!
- Винахідник геноциду проти власного народу!
- Організатор і надхненник КПСС — банди вбивць!
- Надхненник усіх комуністичних злочинців!

Були й інші написи, всіх не опишу. Там, де звично лежали квіти, тоді лежали будяки. Хтось навіть для сміху зробив «обхід» навколо пам'ятника з розкішним будяком у руці. Ще один чоловік зробив «обхід» з вінком — скручений з якогось ніби дроту був, завітчаний бур'янами і з написом «Від тернопільчан». Знімали пам'ятник при допомозі двох кранів, обв'язували мотуззям до стропів крана (це троси, такі міцні залізні скручені дроти). Обмотували мотуззя довго, бо хлопці ще не мали досвіду в такій справі, але виявилось найбільше мотуззя саме на шії.

За годину пам'ятник лежав на катафальку (це машина з піском, дуже довга). Пам'ятник у Тернополі знімали дещо по-особливому. Якщо в Червонограді Львівської області при цій процедурі у три ряди навколо стояла міліція, намагаючись захистити пам'ятник, то в нас цього не було.

Тернопільська міліція відмовилася захищати пам'ятник. У цей день спеціально з цього приводу в Тернопіль приїжджав заступник міністра внутрішніх справ, і начальника міської міліції (Тернополя тільки, а не всієї області) Головка викликали на розмову, намагалися його переконати, але він відмовився, сказавши, що рішення Міської Ради для нього — закон і він його виконає.

Тернопільська Міська Рада прийняла постанову зняти пам'ятник вже місяць до того, згідно цього рішення повинні демонтувати ще й інші пам'ятники (Галана, Затонського, Маркса і ще дещо). Ось тому в нас при цьому було спокійно, тихо. Людей довкола було багато, і міліції було досить, але всі міліціонери були разом і заодно з народом.

Це добре, що й міліція «перебудовується», але покищо за народом пішла тільки міська міліція на чолі з Головком; обласна ж, на чолі з Хмелем, ще служить «старому господареві».

Є й ще деякі зміни. Міняється трошки школа. Деякі з Тернопільських шкіл перейшли на національну концепцію. Наш Ігор теж у такій вчиться. Замість портрету Леніна над дошкою на стіні вже почеплено портрет Шевченка, є плякати з гимном «Ще не вмерла. . .», тризуб теж є. Скорочують уроки російської, натомість посилено вивчатимуть рідну мову. Вперше перед початком на-

вчального року у школи запрошували священників, освячували кляси. Збирали дітей на сповіді, благословили, кропили свяченою водою. Але це не в усіх школах так було, і звичайно ж, не в усіх областях. Ввели урок народознавства, то, може, хоч тепер трохи правди дітям скажуть про свій народ. Мій син ходить до школи з синьо-жовтим значком замість зірки і розповідає, що майже всі діти у їхній клясі носять значки. Нарешті заборонено масовий прийом дітей у жовтенята, піонери, комсомол — але це теж тільки у нас. На Великій Україні дивуються цьому.

У нас комуністи масово відрікаються своєї партії. Нещодавно зреклися своїх «червоних книжечок» (партійних білетів) і двоє тернопільчан, які походять із нашої Загреблі. Це молоді люди (трошки старші за мене).

Що ж до справ релігії, то обстановка тривожна. Одначе, наперед повідомляю, що у Вишках вже сталася знаменна подія. 19 серпня наша церква стала греко-католицькою. Все відбулося спокійно. Священик бачив, що наше село в переважній більшості твердо вирішило перейти до цієї віри. Взагалі, окрім Вишок, наш священник мав ще дві парохії в Конюхах: «середину» і «кут». Так от, «на куті» люди просто натискали на перехід до греко-католицького обряду, адже колись священник їхньої церкви був замордований за цю віру. Не давали спокою священикові і бишківці. І він вже пересвятився, тож тепер буде в нас той самий священник, що й був. Що ж до «середини» — то тут теж, мабуть, скоро покинуть православ'я, бо і вони цього хочуть, і священник вже не може їм по-старому відправляти.

У Потоці просто страхіття. Ворожнеча не знає меж. Обзивають одні одних найбруднішими словами. Ключі від церкви їхньої зараз у руках православних. Навіть коли померла недавно греко-католичка, вони не впустили в церкву, щоб внести померлу, і тому покійну поховали так. Коли приїжджає католицький священник, щоб відправити для своїх людей (під церквою), православні погрожують машину перекинути. А одного разу вже таки кидали за машиною вслід камінням, коли священник від'їжджав. Зараз їх церква закрыта, не правлять ні ті, ні другі. Скільки вже до них не приїжджали і представники влади, і депутати з району, як не намагалися їх помирити — не допомагає. Вони готові бити всіх — це православні, і це вже так доходило — депутата парламенту України від Козівського району Завадську вже пробували шарпати. Католики годяться, щоб помириться і почергово відправляти в церкві, православні ж уперлися і не згодяться ні на що.

У Куропатниках все спокійно, там все по-православному, і рідко хто подає інший голос. Вони, куропатняни, із поточанами кажуть, що бишківці ополячилися, будуть святкувати польські свята і т. п.

У Ценеві теж ніхто шуму не піднімає, все по-православному.

Тут почалося будівництво нової церкви, вже закладено фундамент, починають мурувати стіни.

Нова церква будуватиметься недалеко тої, що є, дерев'яної, у видоліну ближче дороги. Слава Богу, що в нас так добре все обійшлося. Ворожнечі практично майже не було. 19 серпня після відправи надворі відбулося своєрідне голосування. Тоді було народу багато з усього нашого села — було і по трое-четверо з хати, бо вже всі в Бишках знали, що буде «голосування». Так от, після відправи люди вийшли з церкви і стали на подвір'ї, а священик сказав, щоб усі, хто за католицьку віру, перейшли на правий бік; православні ж — уліво. І знаєте, всі до одного пішли направо. Було, правда, кілька людей, які трохи «бубоніли», вони б радше уліво були пішли, але вже не хотіли «виставлятися». Ось так Бишки врешті стали на свій шлях, і всі зараз заодно, ніхто не признається, що він чогось іншого, може, хотів.

А по області нашій взагалі — дуже невесела картина. Релігійна ворожнеча не вщухає, а навпаки, посилюється. Це просто розколює на два табори наше населення. Православні явно стали на бік КПСС.

Нещодавно в Тернополі сталися дві події, які так прикро підлили масла у вогонь. 27 серпня греко-католики з різних куточків області організовано розпочали пікетування Обласної Ради, з вимогою повернути храми, які їм належали до 1946 року. Пікетуючі під керівництвом двох осіб (один — голова комітету захисту УГКЦ, друга — депутат парламенту України) увійшли в приміщення Обласної Ради, зайняли повністю два поверхи — всі кабінети і коридори і тим самим заблокували все. Під тиском громади терміново почали збирати сесію Обласної Ради. Сесія зібралася і 29 серпня прийняла рішення — задовольнити вимоги пікетуючих. Сесія рішила, щоб усі храми, які до 1946 року належали УГКЦ, передати громадам УГКЦ до 1 січня 1991 року. Ніби все справедливо. Але організатори пікету, як політики, повинні були подумати, що ж буде завтра. Тепер ці дії свідомо громадськість міста розцінює як провокацію. Справді, нічого гіршого, ніж придумали греко-католики з цим пікетом, не придумали б певно і в будинку КГБ.

Так от, вже наступного дня комуністи разом з православним духовенством почали організувати своїх людей; і в понеділок, 3 вересня, до Обласної Ради приїхали православні. Це вже були не греко-католики, які, зайнявши два поверхи, ставали там на коліна і молилися. Ні, це був розлючений натовп, готовий на все. І вони вимагали відставки депутатів Облради з Демократичного блоку, які «не виправдали їхніх надій», а головою Ради призначити Маланчука (це з партблоку), вимагали викликати до нас комісію з Києва на чолі з Кравчуком, щоб розібралася з станови-

щем в Західньому регіоні України і вжила заходів. Із криками: «Чому до нас має їхати свого носа Рим?», «Геть депутатів з Руху!», вони вимагали, щоб депутати вийшли до них і щоб рішення від 29 серпня було відмінено. Звісно ж, до них вийшли, щоб переговорити, вислухати їхні вимоги, наші депутати. Із криками «Бий депутатів з Руху!» ці «християни» накинулися на Богдана Бойка (голова Руху області), Карп'яка (заступника голови Облради), інших депутатів. Їх просто кинули в оскаженілий натовп, почали бити, рвали одяг. На щастя, ніхто збоку у цю бійку не встрягав (маю на увазі греко-католиків, дехто з яких теж там був хоча б з інтересу). Бо, якби хто втрутився, певно наслідки були б непередбачені. Били, до речі, в основному священики. При цьому з їхніх уст, як із уст натовпу, звучали найбрудніші слова. Побито 10 депутатів Дембльоку. Їм понаставляли синців, порвали костюми. Всі десятеро були чоловіки, однак жоден з них не підняв руку, щоб ударити когось у відповідь. Втрутилася міліція, і на цьому, на щастя, закінчилося. Терміново зібрана Президія Обласної Ради прийняла рішення *тимчасово* відмінити рішення від 29.8., і православні, вдоволені, розійшлися. Ось так поплатилися ми за свій нерозум. Організатори цієї провокації з боку католиків вчинили цей акт, не порадившись ні з ким, і ось які наслідки. Партократи вдоволено потирають руки. І мають чого, бо проведено було не лише побиття, — відбулася велика агітація і наклепницька пропаганда на Рух, всі демократичні сили. Хитрі вони, ці їхні священики. На пікет вони зібрали сільське населення, а тут священик завжди знайде кого обдурити. А тим священикам аби потриматися в селах своїх, не за «овечок» бо думають, а за свою ненаситну кишеню. Одначе і в селі люди мусять таки зрозуміти, хто є хто. Адже Рух не відкидає православних християн, завдання Руху — об'єднати весь народ, і ніхто не робить з православних ворогів, адже Автокефальна Православна Церква — це ж Церква всієї Великої України, на Сході ж греко-католицької віри не було. Гадаю, це стане доброю наукою багатьом, щоб не робити передчасно нерозумних дій.

Що ж, на цьому кінчатиму, хоч писати є про що. Наша область опинилася в центрі політичних подій, і тут що не день, то свіжі новини. Цей лист я почала вже давно, а кінчаю лише сьогодні, 11 вересня. Ще раз щиро дякую за все і бажаю всім Вам здоров'я та всього найкращого.

Надія

11 вересня 1990 р.

ЗМІСТ ЖУРНАЛУ «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» ЗА 1991 Р.

А. АКТУАЛЬНІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ, НАЦІОНАЛЬНІ, КУЛЬТУРНІ,
РЕЛІГІЙНІ, МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ

а) Заяви, Звернення, Промови, Резолюції, Репортажі

Здемонтували Леніна у Львові. Кн. I	83
Голодівка студентів у Києві і зв'язані з тим події. Кн. I	87
На горі Лисоня. Кн. I	104
Мітинг-демонстрація 30 вересня. Кн. I	107
Звернення наради представників страйкових, робітничих та профспілкових комітетів України. Кн. I	108
Звернення до студентів. Кн. I	109
Звернення до громадян України. Кн. I	110
Текст листівки з вимогами громадськості. Кн. I	111
II сесія Міжпартійної Асамблеї. Кн. I	111
Резолюція про статус Громадських Комітетів. Кн. I	113
Склад Національної Ради УМА. Кн. I	114
Статистика зареєстрованих на II сесії УМА. Кн. I	114
Звернення до Голови УДП. Кн. I	114
Врочисте вшанування Степана Бандери в Україні. Кн. I	116
Заклик до світового студентства. Кн. I	120
Звернення представників страйкових комітетів України до студентів, що голодують. Кн. I	121
Заява від голодуючих студентів. Кн. I	122
Заклик до загальноукраїнського студентського страйку. Кн. I	122
Другий крок до незалежності. Кн. I	123
Заява II-й сесії Верховної Ради УССР. Кн. I	126
Заява групи народних депутатів УССР. Кн. I	127
Конференція поневолених народів. Кн. I	128
З Різдом Христовим і з Новим Роком! — Звернення Проводу ОУН. Кн. II	131
Фотознімки з різних подій та імпрез в Україні. Кн. II	193
Мітинг громадськості міста Києва. Кн. II	246
Україна в обороні Хмари і других. Кн. II	248
Відповідь на рішення наради «групи 239». Кн. II	250
Звернення Народної Ради до народу України. Кн. II	251
Заява Ковальчука А. Н. Кн. II	253
Телеграма співробітників видавництва «УРЕ». Кн. II	254
Парляментська криза. Кн. II	256
Декларація ініціативної групи Асоціації українських правників. Кн. IV	497
Відозва до населення м. Івано-Франківська з приводу референдуму «Про збереження Союзу ССР». Кн. IV	498
Мітинг «Свободу новітнім політ'в'язням!». Кн. IV	500
Заява Президії та виконавчого комітету Київської міської ради народних депутатів. Кн. IV	502
Звернення Політичної Ради Української Селянської Демократичної партії до селян України. Кн. IV	502
Відзначення 73 річниці IV Універсалу та 72 річниці злуки українських земель. Кн. IV	503

Відозва до громади краю з нагоди роковин Степана Бандери. Кн. V	632
Про Громадські Комітету. Кн. V	633
Беззаконня під гербом. Кн. V	635
Акт проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 року. Кн. VI	645
Пастирський Лист митрополита кир Андрея Шептицького. Кн. VI	646
Архипастирське послання преосв. владики Полікарпа. Кн. VI	647
Благословення єпископа Григорія Хомишина. Кн. VI	649
Склад Українського Державного Правління. Кн. VI	650
Склад Ради Сеньйорів. Кн. VI	651
Звернення Проводу ОУН в 50 річницю Акту відновлення Української Держави. Кн. VI	652
Заява Львівської міської ради народних депутатів. Кн. VI	677
Резолюція віча громади Львова та Львівської області. Кн. VI	677
Ковтрес поневолених народів. Кн. VI	761
Наше становище до референдуму. Кн. VI	763
Матеріали з'їзду вояків УПА. Кн. VII	817
У велику річницю державного акту — Звернення УДП. Кн. VIII	899
Століття українського поселення в Канаді. Кн. IX	1060
Звернення Голови Проводу ОУН до народу України. Кн. X	1155
Братнє звернення до громадян України на Рідних Землях і за її межами. Кн. X	1157
Комунікат про відбуття VIII Надзвичайного ВЗ ОУН. Кн. X	1159
Маніфест до українського народу VIII НВЗ ОУН. Кн. X	1162
Становище Проводу ОУН до запропонованої на з'їзді народних депутатів нової «всесоюзної» структури. Кн. XI	1285
Звернення УДП до українського народу. Кн. XI	1287
До Українського Державного Правління. Кн. XI	1288
Звернення до українського народу. Кн. XI	1289
Постанови VIII Надзвичайного ВЗ ОУН:	
Постанова щодо внутрішньої політики ОУН. Кн. XI	1290
Постанова в ділянці соціально-економічних питань. Кн. XI	1305
Відкриття VIII Надзвичайного Великого Збору ОУН. Кн. XII	1413
Привітання з України. Кн. XII	1418
Головні ідеологічні засади українського націоналізму. Кн. XII	1448
Постанови стосовно політичної програми ОУН. Кн. XII	1455
Іванович Микола:	
Погляд із в'язниці на події біля Софії. Кн. VI	766
Кандиба Іван:	
«Від Бережан до кадри січовики манджали». Кн. I	104
Виступ на мітингу в честь Степана Бандери. Кн. I	117
Ми самі хочемо будувати своє життя. Кн. VI	673
Кусевич М.:	
В якій же я партії? Кн. VI	753
Ніказаков В., Айвазян Ю.:	
Аналіза та юридична оцінка подій, які відбулися в ніч з 6 на 7 листопада 1990 року на майдані Незалежності. Кн. II	166
Панкевич Роман, інж.:	
Відбувся збір учасників національно-визвольної боротьби 20-50-их років. Кн. VII	813
Федорак Богдан, інж.:	
На шляху Української Національної Революції. Кн. VI	656

б) Статті на релігійну тематику, Промови, Церковні документи**Гаврилів Михайло, о.:**Московський Патріарх Алексей висловився за збереження інституції
уповноважених у справі релігій при Раді Міністрів СССР. Кн. II 231**Гарванко С., о.:**

«В єдності сила народу. . .». Друковано: Кн. X (стор. 1192), Кн. XI (стор. 1319).

Ярема Володимир, протопр.:

Третє відродження УАПЦ. Кн. II 235

Інтронізація Святішого Патріарха Мстислава. Кн. II 237

Привіти Патріярхові Мстиславові:

Спархіяльне Управління УАПЦ у Великій Британії. Кн. II 238

Парафіяльна Рада УАПЦ, Лондон. Кн. II 239

Провід ОУН. Кн. II 240

УДП. Кн. II 241

Президія КОУГЦУ. Кн. II 242

Керівні органи СУБ. Кн. II 243

Дирекція УЦПС. Кн. II 244

Президія ОБВУ у Великій Британії. Кн. II 245

Головна Управа ОУЖ. Кн. II 245

Блаженніший Мирослав Іван повернув в Україну. Кн. VI 693

Слово Блаженнішого Патріярха на лєтовищі. Кн. VI 694

Достойному братові кардиналові Мирославові Іванові Любачівському
від Папи Івана Павла II. Кн. VI 695Привіт Патріярхові Мирославові Іванові Любачівському від УДП з
приводу повернення на Україну. Кн. VI 696З проповіді Блаженнішого Патріярха в соборі св. Юра в Квітну неділю
31.3.1991 року. Кн. VI 699Слово Патріярха Мирослава Івана, виголошене перед Оперним театром
у Львові. Кн. VI 700

Привіти Блаженнішому Патріярхові. Кн. VI 706

Молитва на початку VIII НВЗ ОУН. Кн. XII 1411

в) Публіцистика**Бандера Степан:**

Над могилою Євгена Коновальця. Кн. V 522

Барладяну Василь:

Політичне становище в Україні і завдання еміграції. Кн. IV 413

Болюбаш Володимир, д-р:

Штурм до самогубства. Кн. IV 425

Як світ оцінює розвиток подій в Україні. Друковано: Кн. VII (стор. 790),
Кн. VIII (стор. 927).**Гоцький Володимир:**

Коріння нахабности. Кн. VIII 939

Дмитрів Ілля:

Проголошення державної незалежності України і дія. Кн. XI 1283

Дудко Святослав:

Відлуння Чорнобиля. Кн. VIII 935

Дужий Петро:

Відновлення Української Держави. Кн. V 538

Жижка Сергій:

Про стратегію і тактику. Кн. I 31

Зварич Роман:

За владу нації. Кн. IX 1027

Караванський Святослав:

Відкритий лист Олександрові Солженіцину. Кн. I	50
Свято Листопада — всеукраїнське свято. Кн. II	169
Сучасні круглі столи. Кн. III	288
Вибір позицій	289
Дніпропетровськ-Вашінгтон	291
Хто найгідніший?	292
Лист до президента Буша. Кн. V	575
Або я на піч спати, а ти город копати. Кн. VIII	943
Розчерком пера	944
Навмисне словоблудство	946
Де Крим за горами	948
Відкритий лист до поета академіка. Кн. XI	1202

Коваль О., мгр:

Україна в боротьбі за свою державну незалежність. Кн. I	6
---	---

Колесник Степан:

Дамоклів меч радіації. Кн. IV	395
-------------------------------------	-----

Кульчицький-Гут В.:

"Soviet Disunion" та її американські критики. Кн. I	46
В СРСР у наступі реакція, на заході констернація. Друковано: Кн. VI (стор. 742), Кн. VII (стор. 798).	

Кушпета Омелян, проф. д-р:

Відкритий лист до В. Масловського. Кн. III	279
--	-----

Левицький Мирослав:

У напрямку будучности. Кн. I	100
------------------------------------	-----

Лук'яненко Левко:

Самостійну Україну збудує весь народ. Кн. II	150
--	-----

Лупиніс Анатолій:

Явний шлях творення держави — традиційний. Кн. I	93
--	----

Мечник Степан:

З'їзд компартії України і XXVIII з'їзд КПСС. Кн. I	56
--	----

Микула В., мгр:

Євген Коновалець і сучасний рух спротиву в Україні. Кн. V	527
---	-----

Несторенко Нестор:

Всупереч нормам історичних дослідів. Кн. V	544
--	-----

Олеськів Василь, інж.:

Акт 30 червня — незмінний дороговказ. Кн. VI	658
--	-----

Петлюра Симон:

Боротьба проти «Великої єдиної Росії». Кн. VII	771
--	-----

Побіда С.:

Зовнішня політика ОУН. Кн. XII	1432
--------------------------------------	------

Подільський М.:

За революціонізацію національно-визвольної боротьби. Кн. XII	1441
--	------

Політок Павло:

Чорнобиль — де знайти істину. Кн. VII	805
---	-----

Рахманний Роман, д-р:

Мати-Україна кличе: «Сини мої на чужині, на чужій роботі». Кн. I	3
--	---

Рік великих зрушень і невинуватих надій. Кн. II	276
---	-----

Оновлений мандат української еміграції. Кн. IV	387
--	-----

Хто господар на українській землі? Кн. V	549
--	-----

Як загинув генерал Вальтер? Кн. V	551
---	-----

Історична закономірність відродження християнської України. Кн. VII	777
---	-----

Степанівський М.:

Розбудова кадрів ОУН — наше велике завдання. Кн. XII	1438
--	------

Стецько Ярослав:

Про державне будівництво (вибране). Кн. VI	666
--	-----

Страттак А.:

Стратегія і тактика. Кн. XII 1421

Хмара Степан:

Звернення до громадян України. Кн. II 156

Про політичну ситуацію і становище з правами людини в Україні.

Друковано: Кн. V (стор. 562), Кн. VI (стор. 731).

Шатилів Микола:

Зірвана пам'ять, чи наодинці зі старим часописом. Кн. X 1184

Шербатюк Анатолій:

Український революційний націоналізм сьогодні. Кн. I 98

Б. ІСТОРІЯ, НАУКА, КУЛЬТУРА**Балей Петро, д-р:**"Roma Connessione". Друковано: Кн. II (стор. 196), Кн. III (стор. 327),
Кн. IV (стор. 470).**Барладяну Василь:**

Феномен Миколи Мурашка, або кілька слів про спогади Михайла Жука.

Кн. II 210

Бедрій Анатоль, д-р:

Полковник Євген Коновалець. Кн. VI 679

Беркут Олесь:

Остапа Лапського крихти бунту великого. Кн. IX 1071

Дашкевич Ярослав, проф.:

Україна і союзні договори 1920 та 1922 років. Кн. III 259

Жила Володимир, проф.:

Леонід Перфецький. Кн. XII 1495

Караванський Святослав:

Штрихи до психологічного портрету українця у публіцистиці вільного світу.

Кн. IX 1035

Правопис — клопіт усіх. Кн. XII 1501

Качуровський Ігор, проф. д-р:

На мовні теми. Кн. III 341

Коваленко Лідія:

Духовна руїна (До питання про наслідки голодомору на Україні).

Друковано: Кн. V (стор. 595), Кн. VI (стор. 749).

Корчмарик Богдан, д-р:

Відкритий лист. Кн. III 367

Кальба Мирослав:

У 50-ліття Дружин Українських Націоналістів. Друковано: Кн. VII

(стор. 845), Кн. VIII (стор. 967), Кн. IX (стор. 1093).

Косик Володимир, проф. д-р:

Німеччина і Акт 30 червня 1941 року. Кн. XI 1331

Кухар Роман, д-р

Українське Академічне товариство «Січ» у Відні. Кн. II 222

Кушпета Омелян, проф. д-р.:

Акт 30 червня 1941 року — політика доконаних фактів. Кн. XI 1345

Маняк Володимир:

Повернути народові історію, а історії — правду. Друковано: Кн. VII

(стор. 780), Кн. VIII (стор. 917).

Одарченко Петро, д-р:

Праці Михайла Драй-Хмари про Лесю Українку. Кн. IV 464

Біблійна тематика в творчості Лесі Українки. Друковано: Кн. X

(стор. 1223), Кн. XI (стор. 1380), Кн. XII (стор. 1487).

Осадчий Михайло:

Слово, обпалене вогнем зброї. Кн. XI 1362

Ребрик Іван:

Обірвана доля, або Трете повернення Марка Бараболі. Кн. V 606

Сватко Ярослав, нар. деп.:

Доба і Доля. Друковано: Кн. VIII (стор. 903), Кн. IX (стор. 1045) Кн. X (стор. 1175), Кн. XI (стор. 1311)

Сверстюк Євген:

На землі, благословенній апостолом. Друковано: Кн. I (стор. 16), Кн. II (стор. 135).

Остання сльоза. Кн. III 268

Свобода слова і культура думки. Кн. IV 456

Феномен Шевченка. Кн. VII 829

Степаненко Микола, проф.:

Василь Стефаник і Велика Україна. Друковано: Кн. IX (стор. 1079). Кн. X (стор. 1223).

Степовик Дмитро, д-р:

Бронзовий вершник на Софійському майдані. Кн. III 361

Фостун Святомир, д-р:

Українці — студенти на Заході. Кн. V 601

Чепелик Оксана, Чепелик Віктор:

Дерев'яні монументальні споруди. Кн. VIII 980

Увічнений дивосвіт незнищенности народного духу. Кн. IX 1115

Щерба Галина:

Переселення українців з польсько-українського пограниччя в 40-их роках. Кн. VIII 954

«Евакуація-депортація» українців з Лемківщини у 1945-47 роках у спогадах самих лемків. Кн. IX 1104

Історична правда про переселення українців з Холмщини в 1944-47 роках у спогадах самих переселенців. Друковано: Кн. X (стор. 1239), Кн. XI (стор. 1373).

В. ПОЕЗІЯ**Бабій О.:**

Вам. Кн. V 521

Бора Богдан:

Безсмертний лицар. Кн. VI 709

Боровий Василь:

Облога. Кн. VIII 950

Таке було собі миршаве 951

Тут кожен — вуж! 952

Колись печаль моя мала 952

Конвою крик 953

Буряківець Юрій:

Знемога. Кн. II 176

Україні. Кн. V 584

Гуси 585

Верес Микола:

Троє імен. Кн. V 516

На смерть вождя 517

Червень. Кн. VI 710

Верховень Володимир:

Із циклу «Палімпсести» Василя Стуса. Друковано: Кн. IX (стор. 1063), Кн. X (стор. 1205-1210).

Гетьманець Петро:	
Уперед. Кн. VI	649
Гнатюк Іван:	
«Кобзар». Кн. I	68
Гриньків Дмитро:	
Порадь ми, Тарасе. Кн. I	69
Експонати зими. Кн. II	178
Крила весни. Кн. IV	440
Загадки літа. Кн. VII	826
Герета О.:	
З наших воскресних днів. Кн. V	518
Дужий Петро:	
Біль і гнів. Кн. V	577
Карманський Петро:	
Стрілецька присяга-клятьба. Кн. V	519
Ні, не ридати. Кн. XI	1327
Кисельов Леонід:	
Катерина. Кн. I	67
Козак Микола:	
Птахи мого серця. Кн. IX	1068
Молода мати	1068
Матері	1069
Етюд	1069
Виринаюсь	1070
Зачарованість	1070
Рідна Україна. Кн. X	1211
Костенко Ліна:	
Заворожи мене, волхве. Кн. I	71
Красівський Зіновій:	
Молитва. Кн. XII	1481
Деклярація Українського Націоналіста	1481
Моя Тріяда	1482
Мій біль	1483
Пересторога	1484
Месія	1485
Крименко Євген:	
Київ. Кн. II	182
Нове Різдво	183
Зимові мрії	183
Кушнір Мирослав:	
То не сонце над бором. Кн. VI	713
Шевченко-братчик	713
На схід гармати	714
Запахло збіжжя	714
Лапський Остап:	
Кредо. Кн. IX	1074
Розвиднілось	1074
Стан	1074
Бабуся	1074
Сорочка	1075
Вечірне	1075
Київ	1076
Сокира	1076
Запис	1077

Одяг	1077
Ставлення	1078
Неміч	1078
Легіт Андрій:	
Пам'яті Симона Петлюри. Кн. V	515
Мартин Лесь:	
Наше море. Кн. IV	444
Дантові кола	445
Марусик Петро:	
Читаючи «Кобзар». Кн. I	72
Ідуть дощі. Кн. X.	1213
Осіньна симфонія	1213
Упала тиша	1214
Мені приснилась Україна	1214
Зійшли сніги	1215
О. Г.:	
Україні. Кн. XI	1326
Павличко Дмитро:	
Молитва. Кн. III	300
Пахльовська Оксана:	
Чорнобильські села. Кн. IV	438
Чорнобиль	438
Я знала вас	439
Сверстюк Євген:	
То була дивовижна зоря. Кн. III	299
Симоненко Василь:	
Український лев. Кн. VI	678
Скеля Микола:	
Співали серед ночі. Кн. VII	825
Вчилися у нього	825
Славутич Яр, д-р:	
Що гордий Рим. Кн. VII	822
Грабівник	822
Вались, дробись	823
Усі погоджуються	823
Твої скромної могили	824
Стельмах Богдан:	
У місті лицарів, храмів, музеїв. Кн. I	70
Черінь Ганна:	
Поетам. Кн. XI	1328
Шевченко Тарас:	
Розрита могила. Кн. III	294
О люди! люди небораки!	296
Ісаїя. Гл. 35	297

Г. ПРОЗА

Оригінальні і перекладні твори, спогади, есеї

Дужий Петро:	
Про чекістського генерала і не лише про нього (спогад). Кн. VIII	996
Кривда (етюд). Кн. X	1216
Жук Михайло:	
Київська художня школа Миколи Івановича Мурашка (спогади).	
Друковано: Кн. II (стор. 213), Кн. III (стор. 350), Кн. IV (стор. 478).	

Капустивська Марія:	
Моє друге ув'язнення (спогад). Кн. IX	1143
Кривуцький Іван:	
Професор Антонович Михайло. Друковано: Кн. V (стор. 625), Кн. VII (стор. 872).	
Куценко Григорій:	
Спогади. Друковано: Кн. X (стор. 1254), Кн. XI (стор. 1391).	
Музичка Іван, о.:	
Нарис про село Пуків. Друковано: Кн. III (стор. 311), Кн. IV (стор. 486.). Кн. V (стор. 614), Кн. VI (стор. 715), Кн. VII (стор. 858).	
Небесняк Євген, о.:	
«Життя і паломництво Данила — ігумена Руської землі» (переклад). Друковано: Кн. I (стор. 75), Кн. II (стор. 184), Кн. III (стор. 302), Кн. IV (стор. 447), Кн. V (стор. 586), Кн. VIII (стор. 1003), Кн. IX (стор. 1130).	
Семенко Юр:	
Наука-мука (спогад). Кн. X	1246
Ульяненко Олесь:	
Молитва. Кн. IX	1058

Г. ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ

Беркут Олесь:	
До материка рідної культури. Кн. II	377
Гоцький В.:	
«Гласність» із знаком запитання. Кн. II	374
Цінна і цікава праця не без «але». Кн. VIII	1017
Дідюк Василь:	
«Два брати ідеалісти» — вартісна книга. Кн. VII	890
Керзюк Ольга:	
Краплина крові народу. Кн. I	79
Корінь Тарас:	
Для них зброєю стала пісня. Кн. XII	1506
Кухар Роман, д-р:	
Видатний дослідник української етнографії й фольклору. Кн. IV	505
Церква у змаганнях до єдності й суверенітету. Кн. VII	888
Чому Донбас національно відстає. Кн. VIII	1014
Євстахій Загачевський — прапорonosець I УД УНА. Кн. IX	1149
Лоза Михайло:	
Український медичний архів, ч. 12, 1988. Кн. XI	1401
Макар В.:	
Небуденна книга. Кн. X	1264
Питляр Орест, д-р:	
Книга, яка захоплює — і засмучує. Кн. VII	886
З нових видань. Кн. X	1274
П. К.:	
Яр Славутич — зустрічі з рідною землею. Кн. VII	881
Присяжний Михайло:	
Берегиня національного духу. Кн. XII	1510
Радіон Степан:	
Досліди поселення українців в Австралії. Кн. II	382
Дегуманізація плюс русифікація. Кн. IV	508
Карбоване друком — духовна культура народу. Кн. X	1266
«Нема на світі України». Кн. X	1268
Терен-Юськів Теодор:	
Монографія про мистця М. Дмитренка. Кн. X	1271

Микола Щербак:

Листочків шепіт на калині. Кн. XII	1513
— Анотація і рекламна оповістка. Кн. X	1275

Д. МОВНА КОНСУЛЬТАЦІЯ**Караванський Святослав:**

Твоїми словами тебе й засудять. Кн. I	73
Без золота, без каменю. Кн. III	372
Чи є що дужчого від слів? Кн. IV	436
Слова, як наш Дніпро широкий. Кн. V	573
І сонце має плями. Кн. VI	729
Слово, чому ти не гостре, як меч? Кн. VII	879
Навчаймось добирать слова! Кн. VIII	1012

Е. ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ, ПРИСВЯТИ, ЗВЕРНЕННЯ

Сл. п. Володимир Костик — від Проводу ОУН. Кн. IV	510
Сл. п. проф. д-р Роман Осінчук — від УДП. Кн. IV	511
Сл. п. д-р Роман Малащук. Кн. VII	892
Сл. п. Зіновій Красівський. Кн. XII	1463
В поклоні Великому Синові України сл. п. М. Сороці. Кн. XII	1465
Повернення на Батьківщину тлінних останків сл. п. Михайла Сороки. Кн. XII	1466
Дужий Петро: Слово на перепохованні тлінних останків сл. п. М. Сороки. Кн. XII	1468
Просвітянин П.: Микола Дужий (13.1901-18.5.1955). Кн. XII	1470
Сорока П.: «Відлітають сірим шнурком» (сл. пам'яті Василя Литвина). Кн. IV	506

Є. РІЗНЕ

— Листи до редакції: М. Скеля. Кн. V	637
Проф. В. Жила. Кн. V	639
Проф. д-р Ю. Бойко-Блохин. Кн. V	640
Петро Дужий. Кн. V	640
Святослав Караванський. Кн. VIII	1023
Надія. Кн. XII	1517
— Пожертви на Пресфонд «Визвольного Шляху». Кн. VII	894
— Бібліографія одержаних видань. Кн. X (стор. 1278), Кн. XI (стор. 1407).	
— Зміст журналу «Визвольний Шлях» за 1991 рік. Кн. XII	1527